

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
Pedagogická fakulta
Ústav romanistiky

Diplomová práce

Francouzská architektonická terminologie

České Budějovice 2011

Vedoucí práce: Mgr. Ondřej Pešek, Ph.D.

Autor práce: Petra Machová

Studijní obor: Učitelství pro 2. stupeň ZŠ – AJ, FJ

Ročník: 7.

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.
Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 15. listopadu 2011

.....
vlastnoruční podpis studentky

ANOTACE DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název: Francouzská architektonická terminologie

Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Pešek, Ph.D.

Autor práce: Petra Machová

Diplomová práce vychází z výčtu slov obsažených ve francouzském architektonickém slovníku *Dictionnaire d'Architecture* z edice Jean-Paul Gisserot. Teoretická část se zabývá termínem obecně a způsoby, kterými jsou termíny přejímány z běžné slovní zásoby a naopak. Dále popisuje ostatní způsoby vzniku slovní zásoby. Praktická část je zaměřena na rozbor slovní zásoby obsažené ve slovníku. Zkoumá způsoby, jakými termíny vznikly. Slovní zásoba je rozdělena na tři skupiny: termíny, které byly přejaté z jiných jazyků popř., tvoří součást základního slovního fondu, termíny které byly vytvořeny morfologicky a sémanticky tvořené termíny. Cílem práce je analýza daného odborného lexika z hlediska jeho vzniku. V závěrečné části je uvedeno srovnání českých a francouzských architektonických termínů.

DIPLOMA THESIS ANNOTATION

Title: French architectural terminology

Supervisor: PhDr. Ondřej Pešek, Ph.D.

Author: Petra Machová

The diploma thesis is based on a list of vocabulary that are contained in French architectural dictionary *Dictionnaire d'Architecture* published by Editions Jean-Paul Gisserot. The theoretical part deals with a term in general and describes how the terms are taken over from ordinary vocabulary and back. Furthermore, it describes other ways of vocabulary origin. The practical part is focused on analysis of vocabulary from the dictionary. It studies ways of terms origin. The vocabulary is divided into three parts: loan words in French or words that are part of French lexical substrate, morphologically and semantically developed terms. The objective of the practical part is analysis of each specialised term regarding to its origin. By the end, the thesis contains the comparison of Czech and French architectural terms.

Poděkování

Na tomto místě bych v první řadě ráda poděkovala panu PhDr. Ondřeji Peškovi, Ph.D. za cenné rady, pomoc a odborné vedení mé diplomové práce. Poděkování zasluhuje také pan Yves Jouvenot z univerzity Franche-Comté za poskytnutí odborné literatury a cenných rad.

OBSAH:

ÚVOD.....	4
I. TEORETICKÁ ČÁST.....	6
1 Termín	6
1.1 Funkce a použití termínů	6
1.2 Tvoření termínů	7
1.3 Terminologizace a determinologizace	7
1.4 Terminologie	8
1.4.1 Vymezení pojmu ‚terminologie‘	8
1.4.2 Terminologie ve vztahu k ostatním vědním oborům	9
Terminologie a lexikologie	9
Terminologie a lexikografie	9
1.4.3 Terminologie jako subsystem sui generis v rámci lexikonu	10
2 Tvorba slov ve francouzštině.....	10
2.1 Morfologické tvoření slov	10
2.1.1 Skládání composition	10
Kompozitum vs. slovo odvozené	13
Rozdělení slov složených	13
2.1.2 Derivace.....	19
Vymezení pojmu kořenný morfém	19
Prefixace	20
Sufixace	23
Derivace pravá vs. derivace nepravá	31
Regresivní derivace.....	33
Parasyntetická derivace.....	34
2.1.3 Zkratky a zkratková slova	35
Zkratky	36
Zkratková slova	36
2.1.4 Jiné druhy neologismů	38
Úplně nová slova	38
Další slovotvorné procesy.....	39
2.2 Syntaktické tvoření slov	40
2.3 Sémantické tvoření slov	40
2.3.1 Význam slov.....	40

2.3.2	Metafora	41
2.3.3	Metonymie.....	43
2.3.4	Změny významů	45
	Zúžení významu	45
	Rozšiřování významu	45
	Posun významu.....	45
2.4	Přejímání slov z jiných jazyků.....	46
2.4.1	Slova přejatá.....	46
2.4.2	Dublety	47
2.4.3	Internacionalismy.....	47
2.4.4	Kalky	48
II. PRAKTICKÁ ČÁST.....		49
3	Výpůjčky a slova přejatá.....	49
3.1	Základní slovní fond a slova přejatá.....	49
3.1.1	Fond primitive	50
	Slova galského původu	50
	Germánská slova	50
	Dialekty.....	50
	Latina	50
3.1.2	Klasické výpůjčky.....	52
	Výpůjčky z řečtiny	52
	Výpůjčky z latiny	55
3.1.3	moderní výpůjčky	57
	Výpůjčky z latiny	57
	Z italštiny	58
	Z angličtiny.....	59
	Ostatní	59
3.2	Lexikálně morfologická analýza jednoslovných termínů	62
	Derivace.....	62
3.3	Lexikálně-sémantická analýza.....	76
3.3.1	Rozšíření významu.....	76
3.3.2	Zúžení významu.....	76
3.3.3	Konkretizace významu	76
3.3.4	Metafora	77
3.3.5	Metonymie.....	82

3.3.6	Lexikálně morfologická analýza kompozit a kolokací.....	84
	„Compositon savante“.....	85
	„Composition populaire“	86
3.3.7	Lexikálně-sémantická analýza	88
	Metafora.....	88
	Metonymie	91
	ZÁVĚR.....	94
	RESUMÉ.....	98
	Bibliografie.....	101
	Přílohy.....	104

ÚVOD

Architektonická terminologie vždy zastupovala ve francouzštině důležité místo. Francouzština obsahuje architektonické termíny, které byly formovány ještě před tím, než se francouzština stala samostatným nezávislým jazykem. S postupným vývojem francouzské architektury vznikala také slova nová. Pro vytvoření těchto nových termínů francouzština využívala rozmanitých jazykových prostředků. V běžné francouzské slovní zásobě se můžeme setkat s různými způsoby jejího vzniku. Kolem 80% veškeré slovní zásoby představují slova latinského původu.¹ Francouzština dále využívá poměrně velké množství výpůjček z cizích jazyků. Velká část slov je také tvořena morfologicky a sémanticky.

Tato diplomová práce je rozdělena na dvě hlavní části, teoretickou a praktickou. Teoretická část se nejprve zabývá definicí termínu a vymezením terminologie k ostatním vědním oborům. Popisuje, jakým způsobem jsou termíny přejímány do běžné slovní zásoby a jakým způsobem dochází k terminologizaci výrazu používaného v běžném jazyce. Dále je termín vymezen v rámci lexikonu jako *sui generis*. Druhá část teoretické studie popisuje tvorbu slovní zásoby jako takové.

Praktická část je zaměřena na rozbor slovní zásoby obsažené ve slovníku *Dictionnaire d'Architecture*. Nejprve jsou termíny rozdělené na jednoslovné termíny a kolokace. U jednoslovných termínů je slovní zásoba rozdělena na tři skupiny: termíny, které byly přejaté z jiných jazyků, popř. tvoří součást základního slovního fondu, termíny, které byly vytvořeny morfologicky a sémanticky tvořené termíny. Kolokace jsou rozdělené podle procesu, při kterém vznikly, na lidovou a knižní kompozici. Termíny vzniklé procesem ‚composition populaire‘ jsou dále rozčleněny podle obsažených slovních druhů. Další skupinu zde tvoří sémantická analýza.

Rozbor slovní zásoby se řídí informacemi ze slovníku *Le Trésor de la Langue Française Informatisé*, které jsou v některých případech doplněny z historického slovníku *Dictionnaire historique de la langue française*, jehož autorem je Alain Rey.

¹ <www.espacefrancais.com/analyses/lexique.html> [cit. 2011-05-14]

Slovní zásoba, která nebyla vyhledána v referenčních slovnících nebo jejíž původ je nejednoznačný, je zařazena do samostatné skupiny.

V závěrečné části je uvedeno srovnání českých a francouzských architektonických termínů. Tato část obsahuje také zmapování způsobů obohacování slovní zásoby v tomto odborném lexiku.

I. TEORETICKÁ ČÁST

Tato část se zabývá vymezením pojmu termín a představuje různá hlediska jeho pojetí. Dále je zde představen vědní obor, který se problematikou termínu zabývá – terminologie. Druhý úsek teoretické části popisuje slovtvorné procesy, které jsou ve francouzštině produktivní. Teoretická část slouží jako podklad pro analýzu zkoumané slovní zásoby v praktické části.

1 Termín

Některé termíny mohou tvořit vedle odborného jazyka součást jazyka obecného, neoborného. Jedná se o polysémické lexikální jednotky. V takovém případě označuje lexikální jednotka dvě nebo více zcela odlišných skutečností, popřípadě se jedná jen o určitou spojitost mezi označovanými skutečnostmi.

Příkladem takového polysémického slova může být francouzský výraz *argent* jak *stříbro*, tak i *peníze*. Přičemž toto slovo ve významu stříbro může být jak odborným termínem (lesklý a ušlechtilý kov bílé barvy), tak i slovem neoborným (šperky, atd.).

1.1 Funkce a použití termínů

Podle Manuálu lexikografie představuje pojem "termín" dvě funkce. V prvním případě tvoří součást odborného podsystemu a v druhém je ve vztahu k systému běžné lexikální zásoby.

Termíny mohou být použity ve vědeckém, popularizačním nebo uměleckém textu. Zapojování termínů do textu se liší podle druhu textu tak, aby cílová skupina čtenářů mohla použitým termínům porozumět.²

Ve vědeckých textech, které jsou určeny především pro odborníky v dané oblasti, mohou být termíny rozděleny na dvě skupiny: termíny v dané oblasti běžné a ty, které jsou méně běžné, např. neologismy, velmi málo používané termíny apod. Běžné termíny není potřeba dále specifikovat, protože se předpokládá, že jim cílová skupina čtenářů bez problémů porozumí. Naproti tomu druhá skupina termínů je dále

2 Hrbáček, J. (1986), Termín v textu a jazykovém systému. Naše řeč, str. 69

specifikována, např. použitím definic, synonym, antonym, ilustrací apod.³

V popularizačních textech je organizace zapojení termínů podobná jako ve vědeckých textech. Na rozdíl od vědeckého textu je termín téměř vždy vyložen. Termín bývá často přiblížen za pomoci synonym, antonym nebo přirovnáním ke známému pojmu. V popularizačních textech může být použit termín namísto ne odborného pojmu z různých důvodů. V prvním případě může termín popisovat skutečnost, pro kterou neexistuje jiný odborný název.⁴

Vlastní překlad: „*On remarque aussi des **claveaux**, ce sont des pierres allongées étirées. C'est un maniérisme de la Renaissance. La façade est composée de **moellons**, qui sont des pierres pas spécialement travaillées.*“

(Můžeme si všimnout **klenáků**, jsou to klínovitě protažené kameny. Tato vyumělkovanost je typická pro renesanci. Fasáda je tvořena ze **suti**, jedná se o kamení, které není nijak speciálně upravováno.)⁵

Na uvedeném příkladě jsou termíny *claveaux* (klenáky) a *moellons* (sut') dále vysvětleny, protože pro ně neexistuje odborný název, který by místo nich mohl být použit.

V druhém případě může mít užití termínu v popularizačním textu za cíl například vzbuzení zvědavosti čtenáře.

Použití termínu v uměleckém textu má funkci stylistickou, čímž se podstatně liší od použití v předchozích typech textů.

1.2 Tvoření termínů

Rozdělení podle Běly Poštolkové v publikaci *O české terminologii* uvádí čtyři skupiny, jak lze tvořit termíny: morfologicky, syntakticky, sémanticky a přejímáním slov z cizích jazyků. Tyto slovtvorné postupy jsou charakteristické i pro běžnou slovní zásobu. Tyto slovtvorné postupy jsou dále rozvedeny v samostatných kapitolách.

1.3 Terminologizace a determinologizace

Termíny vznikají dvěma různými způsoby. V prvním případě se jedná o

3 Hrbáček, J. (1986), Termín v textu a jazykovém systému. Naše řeč, str. 69

4 Hrbáček, J. (1986), Termín v textu a jazykovém systému. Naše řeč, str. 69

5 <<http://besancon-rennaissance.skyrock.com/>> [cit. 2010-01-26]

vytvoření úplně nové syntaktické jednotky při potřebě odborně označit určitý jev. Může se jednat o nově vzniklý pojem, například v technologii, nebo se může jednat o existující skutečnost, kterou je nutno specifikovat.

V případě druhém vzniká termín z již existujícího neoborného slova běžné slovní zásoby. Tento jev se nazývá „*terminologizace*“.

Opačný proces, tedy vznik "netermínu" z odborného výrazu, nazýváme „*determinologizace*“. Odborné slovo, které prošlo tímto procesem, je používáno danou jazykovou společností jako slovo běžné. Výraz, který byl tedy původně odborný, se stává výrazem neoborným.⁶

1.4 Terminologie

1.4.1 Vymezení pojmu ‚terminologie‘

Slovo *terminologie* je polysémické. V odborných manuálech existují různé definice tohoto výrazu. Například *Manuál lexikografie* uvádí dva významy tohoto slova: „*Termín terminologie má dva významy: (a) odborné názvosloví jako soubor odborných názvů - termínů: v tomto významu jsou terminologie a odborné názvy synonymy: (b) nauka o odborném názvosloví.*“⁷

Podle manuálu *La terminologie*⁸ může být terminologie pojímána ze třech různých hledisek a to z obecného, filosofického a lingvistického.

Z hlediska obecného je terminologie pojímána jako samostatný vědní obor interdisciplinárního charakteru, který je úzce spjat s ostatními vědními a technickými obory. Z hlediska filosofického je koncipována jako vědní obor, zabývající se hlavně logickým uspořádáním pojmů. Z hlediska lingvistického je chápána jako součást lexika daného jazyka a jako odborný jazyk tvoří podsystém obecného jazyka.

Podle manuálu *La terminologie* může být pojem terminologie dále definován podle funkce a to jako „soubor principů a pojmových základů, které se zabývají studiem termínů“, „soubor pravidel, který je nezbytný pro příbuzný vědní obor terminografii“ anebo jako „soubor termínů z oboru dané oblasti“.⁹

6 Hrbáček, J. (1986), Termín v textu a jazykovém systému. Naše řeč, str. 69

7 Čermák, F., Manuál lexikografie, str. 137

8 Cabré, Maria-T., *La terminologie –Théorie, méthode et application*, str. 30

9 Cabré, Maria-T., *La terminologie –Théorie, méthode et application*, str. 70, vlastní překlad:

Obecně je tedy terminologie jazykovědná disciplína, která se zabývá převážně studiem povahy pojmů, vztahy mezi pojmy a termíny a pojmenováním pojmů.

1.4.2 Terminologie ve vztahu k ostatním vědním oborům

Stejně tak, jako ostatní interdisciplinární vědní obory, je terminologie definována ve vztahu k ostatním oborům. Terminologie je z lingvistického hlediska chápána jako součást lexikologie a je úzce spjata s ostatními jazykovědnými disciplínami, např. s lexikografií. Je také ve vztahu s ostatními nelingvistickými disciplínami například s logikou, ontologií a informatikou.

Terminologie a lexikologie

Obě tyto disciplíny se zabývají studiem jazykových jednotek a jejich hlavním cílem je popis zkoumané slovní zásoby a tvorba slovníků. Lexikologie zkoumá veškerou slovní zásobu daného jazyka, naproti tomu terminologie se zabývá pouze studiem termínů. Základní jednotkou v lexikologii je *lexém*, zatímco v terminologii je to *termín*. Terminologie má tedy mnohem užší zaměření.¹⁰

Terminologie a lexikografie

Terminologie se liší od lexikografie tím, že jejím předmětem studia je na prvním místě studium pojmů. Terminolog vychází tedy z pojmu, pro který hledá následně pojmenování neboli termín. Zatímco lexikografie, klade na první místo studium pojmenování, tzn., že lexikograf vychází z termínu a tento termín následně definuje. Tyto dvě disciplíny se tedy nacházejí v protikladu.¹¹

„l'ensemble des principes et des fondements conceptuels qui régissent l'étude de termes.“, „l'ensemble des règles qui permettent de réaliser un travail terminographique, l'ensemble des termes d'un domaine de spécialité donné.“

10 Cabré, Maria-T., *La terminologie –Théorie, méthode et application*, str. 31

11 Cabré, Maria-T., *La terminologie –Théorie, méthode et application*, str. 31

1.4.3 Terminologie jako subsystém sui generis v rámci lexikonu

Tato podkapitola popisuje terminologii, jakožto odborné názvosloví, tedy z lingvistického hlediska. Terminologie představuje podskupinu, která tvoří součást veškeré slovní zásoby. Poté se dále dělí na podskupiny podle svého zaměření například: lékařská terminologie, lingvistická terminologie, geografická terminologie atd. Termín je specifický tím, že spadá do odborné slovní zásoby určitého oboru. Zpravidla bývá přesně vymezen, tak aby nemohlo dojít k víceznačnosti. Od běžné slovní zásoby se liší tím, že bývá užíván hlavně specialisty daného oboru.

2 Tvorba slov ve francouzštině

2.1 Morfologické tvoření slov

Francouzskou slovní zásobu lze rozdělit podle způsobu, jakým byla daná lexikální jednotka vytvořena. Existují čtyři základní morfologické postupy obohacování slovní zásoby: odvozování, skládání, zkracování a tvorba jiných druhů neologismů.

2.1.1 Skládání composition

Otázka složených slov ve francouzštině je problematická, protože v některých případech neexistují jednoznačná pravidla pro určení, zda se jedná o slovo složené, odvozené nebo ustálené slovní spojení.

V odborné literatuře se můžeme setkat s různým pojetím klasifikace slovotvorných procesů. Například Salminen v knize *La lexicologie* uvádí, že mezi kompozitem *mot composé* a ustáleným slovním spojením *locution* může být velmi tenká hranice.

Proces skládání se vyznačuje spojením dvou, popřípadě více slov, která tvoří ustálenou lexikální jednotku. Autor Aino Niklas-Salminen definuje proces kompozice jako juxtapozici dvou složek, z nichž každá je schopna tvořit základ pro odvozená slova. (*Juxtaposition de deux éléments qui peuvent servir de base à des dérivés*).¹²

Salminen upozorňuje na nepřesnost definice *kompozita*, kterou uvádějí některé lingvistické teorie: „spojení dvou jednotek, které mohou v jazyce fungovat jako

12 Aino Niklas-Salminen, *La lexicologie*, str. 172

autonomní lexikální jednotky.“ Autor poukazuje na to, že takováto teorie by vylučovala skupiny kompozit, jako jsou např. *anthropologue* (antropolog). Slova *anthrope* a *logue* se nemohou v jazyce vyskytovat jako samostatné jednotky, nicméně, na rozdíl od prefixů a sufixů jsou schopna tvořit základ pro odvozená slova, jako jsou například *anthropien* (antropický) a *logistique* (logistika). Ani jedno z nich není tedy afixem.

V češtině se můžeme setkat s různými překlady francouzských termínů, které jsou se skládáním slov spojené. Definice jednotlivých termínů se mohou v odborné literatuře rozcházet. Pro ukázkou jsou zde uvedena pojetí z dalších francouzských i českých gramatik.

Salminen, v gramatice la lexicologie definuje následující pojmy takto:

„mot composé“ – kompozitum/složené slovo

Kompozitum lze definovat jako slovo vzniklé spojením dvou jednotek, které mohou plnit funkci základových jednotek pro slova složená. Tento název označuje lexikální jednotky tvořené většinou ze dvou slov, které plní morfologickou funkci podstatného jména, popř. přídavného jména nebo příslovce. Do této skupiny jsou rovněž zařazeny trojslovné lexikální jednotky, které mají funkci podstatného jména.

„locution“ – ustálené/lexikalizované slovní spojení „*Unité complexe lexicalisée*.“¹³ Ustálená slovní spojení Salminen specifikuje jako dvoučlenná ustálená slovní spojení, která představují adverbia, předložky, spojky nebo citoslovce. Dále do této skupiny řadí jakákoli ustálená slovní spojení, která jsou tvořena ze třech a více slov, a představují jiné slovní druhy než podstatná jména.

„collocation“ – kolokace, bývá definována jako „*Association stéréotypée produite par la langue*.“¹⁴ Jedná se tedy o ustálené slovní spojení, které vzniká v promluvách.

Ve francouzské mluvnici¹⁵ je složené slovo vymezeno jako slovo, které se tvoří nejméně ze dvou významových slovních základů, popř. i z celé věty nebo její části, a představuje lexikální jednotku označující jediný pojem a mající ucelenou zvukovou podobu (s jediným hlavním přízvukem) bez ohledu na podobu pravopisnou.

13 Aino Niklas-Salminen, *La lexicologie*, str. 174

14 Aino Niklas-Salminen, *La lexicologie*, str. 172

15 Francouzská mluvnice, Josef Hendrich, Otomar Radina, Jaromír Tláškal, str. 103

Francouzská mluvnice na rozdíl od gramatiky *La Lexicologie* tedy nerozlišuje, o jaký výsledný slovní druh se jedná, popř. z kolika slovních základů se daná lexikální jednotka skládá.

České pojetí klasifikuje zpravidla lexikální jednotky z hlediska jejich grafické podoby.

Podle českých publikací *O české terminologii* a *Lexikon a sémantika* lze definovat kompozitum jako lexikální jednotku, která je tvořena ve většině případů ze dvou slov. Výsledná lexikální jednotka má grafickou podobu jednoho slova popř. dvou slov připojených spojovníkem.

Knihou *O české terminologii* uvádí příklady: *velkoobchod*, *rychlzboží*, *masomlýnek*. Ostatní slovní spojení, která jsou oddělená mezerou, jsou řazena mezi sousloví např. *medvěd brtník*, *kysličník uhličitý*.

Podobně František Čermák ve své knize *Lexikon a sémantika* rozlišuje kompozita a kolokace. Kompozitem Čermák označuje jednoslovný lexém tvořený ze dvou nebo více lexikálních jednotek, které nejsou odděleny mezerou. Do této skupiny patří např. *vodopád* nebo *červenomodrobílý*.

Kolokace je v Čermákově pojetí chápána jako víceslovný lexém, tzn. lexikální jednotka, která se skládá z více slov oddělených mezerou. Jako příklad zde Čermák uvádí tyto lexikální jednotky: *od oka*, *vodní mlýn*, *vodovodní potrubí* a *říční válečná loď*.¹⁶

Podle francouzské studie *La lexicologie* jsou do skupiny kompozit zahrnuty také lexikální jednotky tvořící ustálenou slovní vazbu, které jsou odděleny mezerami. Autoři výše uvedených slovních publikací označují tyto názvy jako sousloví nebo úsloví. V publikaci *O české terminologii* zařazují autoři tento typ lexikálních jednotek do termínů tvořených syntakticky.

Z důvodu vyhnutí se víceznačnosti, rozlišuje praktická část: 1) jednoslovné termíny, 2) kolokace a kompozita: ustálená spojení lexikálních jednotek, která mohou v jazyce existovat samostatně, bez ohledu na psanou formu.

16 František Čermák, *Lexikon a sémantika*, str. 144

Kompozitum vs. slovo odvozené

Dalším problémem, který může nastat při určování, o jaký typ lexikální jednotky se jedná, je rozlišení kompozita a slova odvozeného. Ve většině případů je určení, zda se jedná o kolokaci nebo slovo odvozené, snadné. Existují ovšem případy, ve kterých je jednoznačné určení nemožné. Tato problematika je dále rozbrána v praktické části.

Rozdělení slov složených

Francouzská kompozita mohou být rozdělena na kompozita vzniklá slovotvorným procesem „*composition savante*“ (učená slovotvorba) a „*composition populaire*“ (lidová slovotvorba). Dále je lze klasifikovat např. na exocentrická „*composés exocentriques*“ a endocentrická „*composés endocentriques*“. Kompozita vlastní a rekompozita.

„*Composition savante*“

Tento slovotvorný proces se obvykle do češtiny překládá jako učená kompozice. *Composition savante* je druh slovotvorného procesu, který využívá latinských nebo řeckých částí slov. Ve většině případů nejsou základová slova samostatnou lexikální jednotkou, mohou být předponou, příponou nebo kořenem slova. Některé slovotvorné jednotky mohou být autonomní v případě, že se jedná např. o zkratkové slovo. „*Composition savante*“ se rozděluje na slova, která vznikla spojením dvou základových slov latinského nebo řeckého původu. Dále existují lexikální jednotky, tzv. hybridní.

Učená slova tvoří nejčastěji součást odborné slovní zásoby. Velmi často jsou například využívány v biologii, chemii, fyzice a také v medicíně. Často označují názvy vědních disciplín, například: *philologie* (filologie), názvy profesí *cosmonaute* (kosmonaut), různých přístrojů, nemocí apod.

Složená slova latinského původu

V daném slovotvorném postupu se slova, která jsou složena ze dvou slovotvorných jednotek latinského původu, vyskytují méně často než řecká složená slova. Poznáme je podle toho, že první část slova obsahuje zpravidla koncovou samohlásku *-i*.

fumivore (lapač kouře, spalující kouř)

surdi-mutité (hluchoněmost)

insecticide (insekticid, hmyzohubný)

Složená slova řeckého původu

Složená slova, která jsou složena z dvou slovotvorných jednotek řeckého původu, se vyskytují ve francouzštině velmi často. Koncová samohláska první lexikální jednotky tvořící dané slovo je zde *-o*.

bibliophile (bibliofil/bibliofilka)

homéopathie (homeopatie)

Hybridní složená slova

Hybridní složená slova jsou tvořena ze dvou slovotvorných jednotek různého původu. Jedná se o slova, která jsou tvořena současně z latinského a řeckého morfému, popř. je jedna část slova tvořena latinským nebo řeckým morfémem a druhá část slova je přejata z francouzštiny.

automobile (automobil) – *auto* (auto) z řeckého *autos*

mobile (pohyblivý) z latiny

radiographie (radiografie) – *radio* (rentgen) z latiny

graphie (grafika, způsob psaní) z řečtiny

Složená slova, ve kterých se kombinuje latinská a francouzská slovotvorná jednotka, se vyskytují ve francouzštině poměrně vzácně, příkladem takovýchto slov jsou:

extra-fin (zvláště jemný) ← z latinského *extra* (extra) a fr. *fin* (jemný)

mini-jupe (minisukně) ← z latinského *mini* (mini) a fr. *jupe* (sukně)

ultra-chic (žert. vysoce elegantní) ← z latinského *ultra* (ultra) a fr. *chic* (elegantní)

„Composition populaire“

Slova vzniklá lidovou cestou se vyznačují juxtapozicí dvou nebo více autonomních lexikálních jednotek. Výsledná slova tvoří nové lexikální jednotky, které nejsou součtem významů obsažených slov, ale mívají často odlišný význam nebo se podobají jenom z části jejich významům. Jedná se o francouzské lexikální jednotky, které k sobě mohou být volně připojeny, odděleny mezeríkem nebo spojeny předložkou. Většina z tohoto druhu kompozit představuje podstatná jména, méně často se mohou vyskytovat i adjektiva nebo slovesa. Složená slova, která plní funkci jiného slovního druhu než substantiv, adjektiv nebo sloves, bývají někdy klasifikována jako ustálená slovní spojení.

Rozdělení slov složených „Composition populaire“

Podle výsledného slovního druhu, který vznikne spojením slovotvorných jednotek, se složená slova dělí na níže uvedené skupiny.

Složená podstatná jména mohou být tvořena z kombinace různých slovních druhů. Z výsledných slovních druhů patří podstatná jména z hlediska možnosti kombinovat různé výchozí slovní druhy k nejpestřejším. Salminen uvádí v knize *La lexicologie* následující možnosti kombinací komponentů:

Složená podstatná jména

Substantivum + substantivum:

pause-café (pauza na kávu)

wagon-restaurant (jídelní vůz)

Substantivum + předložka + substantivum:

pomme de terre (brambora)

moulin à vent (větrný mlýn)

eau de vie (kořalka)

Podstatné jméno + předložka + sloveso v infinitivu:

machine à écrire (psací stroj)

machine à coudre (šicí stroj)

Přídavné jméno + podstatné jméno:

belle-fille (snacha)

bonhomme (dobromyslný člověk)

demi-heure (půlhodina)

Podstatné jméno + přídavné jméno:

cerf-volant (roháč, drak)

bande dessinée (komiks, obrázkový seriál)

blé-dur (pšenice tvrdá)

Předložka nebo adverbium + podstatné jméno nebo sloveso:

Salminen uvádí, že první z komponentů může být vedle slovního druhu považován za prefix. Z tohoto důvodu, bývá tento typ kompozic někdy klasifikován jako součást slovotvorného procesu derivace.

pourboire (spropitné)

sans-travail (nezaměstnaný)

arrière-pensée (postranní myšlenka)

sloveso + podstatné jméno:

casse-noisette (louskáček na lískové ořechy)

tire-bouchon (vývrtka)

marche-pied (schůdky, stupačka)

sloveso + přídavné jméno/příslowce/zájmeno:

fait-tout (hrnec)

passe-partout (univerzální klíč)

sloveso + sloveso:

cache-cache (schovávaná)

savoir-faire (zkušenost, praxe)

laissez-passer (propustka)

Složená přídavná jména

Přídavné jméno + přídavné jméno:

politico-commercial (politicko-obchodní)

franco-belge (francouzsko-belgický)

Příslowce + přídavné jméno/příslowce:

mal logé (špatně bydlící člověk)
nouveau-né (novorozený, novorozenec)
clairvoyant (jasnovidec)

Přídavné jméno + podstatné jméno:

vert bouteille (lahvová zeleň)
jaune citron (citronově žlutá barva)
bon-marché (výhodná koupě)

Vybrané kapitoly z francouzské lexikologie¹⁷ uvádějí ještě další podskupinu:

Sloveso + doplnění:

touche à tout (všetečný člověk)
pince-sans-rire (potměšilec)

Složená slovesa

Ve francouzštině se vyskytují dvě skupiny složených sloves. První skupinu tvoří kompozita složená ze zastaralých komponentů, které nejsou v současné francouzštině již produktivní. Patří sem například:

saupoudrer (posypávat, poprášit)
bouleverser (převrátit, zpřeházet)
manoeuvrer (manévrovat)

Do druhé skupiny se řadí ostatní složená slovesa, která tvoří otevřenou skupinu. Salminen upozorňuje na to, že tato skupina je na pomezí ustálených slovních vazeb.

faire part (tištěné oznámení rodinné události)
avoir peur (mít strach)
avoir froid (cítit zimu)
prendre feu (chytit, vznítit se)

Fürstová přidává ještě slovesa tvořena částicí **en**: *s'en aller* (odejít, odcházet) a *en venir à quelque chose* (přistoupit k něčemu). Uvádí, že je možné tato slovesa řadit do skupiny sloves odvozených nebo do ustálených slovních vazeb.

17 PhDr. Eva Fürstová, CSc, Vybrané kapitoly z francouzské lexikologie, str. 42

Ustálená slovní spojení

Jak již bylo upřesněno, do této kategorie spadají složená slova, která představují jiné slovní druhy než výše uvedené. Ustálená slovní spojení mohou plnit funkci následujících slovních druhů.

Ustálená slovní spojení mající funkci podstatného jména

un m'as-tu-vu (ješita, domýšlivý člověk)

le qu'en-dira-t-on (pomluva, klep)

Ustálená slovní spojení slovesná

faire fi de (opovrhovat, pohrdat)

chercher noise (vyhledávat hádky pro nic)

Ustálená slovní adjektivní

aigre-doux (sladkokyselý)

bon enfant (dobromyslný/prostoduchý člověk)

Ustálená slovní spojení adverbialní

en effet (totiž)

sur le champ (okamžitě, ihned)

tout à coup (najednou)

Ustálená slovní spojení předložková

à cause de (kvůli)

au fur et à mesure (postupně)

Ustálená slovní spojení spojková

afin que (aby)

pour la raison que (z důvodu)

Ustálená slovní spojení plnící funkci citoslovce

nom de dieu! (u všech hromů)

mais enfin! (přece)

Do skupiny ustálených slovních spojení je dále možné zahrnout např. složená zájmena typu *n'importe qui* (kdokoliv), *moi-même* (já sám) atd. Fürstová uvádí, že se jedná o plnohodnotná kompozita, protože plní funkci jako celek.¹⁸

2.1.2 Derivace

Derivace je slootovorný proces, při kterém je ke kořenu slova připojen afix. Výsledkem je lexikální jednotka, která tvoří jiný význam popř. jiný slovní druh. Afixy jsou souhrnným označením pro prefixy a sufixy.

Odvozování neboli derivace „*dérivation*“ je slootovorný postup, který francouzština používá nejčastěji. Při daném slootovorném procesu se ke kořenu slova připojí morfém gramatický, afix. Postup, při kterém je cílové slovo tvořeno připojením předpony se nazývá odvozování předponové neboli prefixace. V případě, že je ke kmeni základového slova připojena přípona, nazýváme jej odvozování příponové, sufixace.

Další slootovorný proces spadající do této kategorie je „*parasynthetické odvozování*.“

Dále do skupiny odvozování patří také zpětná a nepravá derivace.

Vymezení pojmu kořenný morfém

Kořenný morfém, někdy také nazýván základové slovo nebo základová lexikální jednotka, bývá většinou podstatné jméno, přídavné jméno nebo sloveso. Kořenným morfémem může být také zkratka. Základovým slovem je zde často fonetická nikoli grafická podoba slova, např. C. G. T. *Confédération générale du travail* (všeobecná konfederace práce), jehož fonetická podoba je [cežete] → *cégétiste* (člen všeobecné konfederace práce).

Kořenný morfém může být shodný se slovem jednoduchým nebo jeho variantou.

fruit (ovoce, plod) → *fruitier* (ovocný strom, ovocnářský)

sel (sůl) → *saler* (solit)

18 PhDr. Eva Fürstová, CSc, Vybrané kapitoly z francouzské lexikologie, str. 43

Dále mohou být základovými slovy také slova složená nebo ustálená slovní spojení, např.:

Moyen Age (středověk) → *Moyenâgeux* (středověký)

auto-stop (autostop) → *autostoppeur* (stopař)

x *ping-pong* (ping pong) → *pongiste* (hráč stolního tenisu)

Prefixace

Prefixace je slovo tvorný proces, při kterém je ke kořeni nebo kmeni slova připojen prefix. Grevisse v gramatice *Bon usage* charakterizuje prefix jako „*une suite de sons (ou de lettres, si on envisage la langue écrite) qui n'a pas d'existence autonome et qui s'ajoute devant un mot existant pour former un mot nouveau.*“¹⁹ (seskupení zvuků v mluveném jazyce, popř. písmen v jazyce psaném, které nemají autonomní význam. Tyto zvuky se připojují před již existující slovo a vytvářejí slovo nové.)²⁰

Salminen rozděluje prefixy na dvě základní kategorie:

1. Prefixy, které se nemohou v jazyce vyskytovat samostatně: dé-, ré-, in-, é-, mé-, pré-, re-, a podobně.

2. Lexikální jednotky, které mohou fungovat jako prefixy nebo se mohou v jazyce vyskytovat samostatně. V druhém případě plní funkci předložky nebo příslovce: après-, avant-, contre-, en-, entre-, sur-, sous-, atd.

Prefixy se připojují před dané slovo a tvoří tak nové slovo s novým významem. Na rozdíl od sufixů nemají schopnost měnit slovní druhy, ale pouze jejich význam. Při odvozování za pomoci prefixace nebývá podoba výchozího slova modifikována.

Prefixy mohou mít tyto významy:

a- (*an-* varianta vyskytující se před samohláskou) tento prefix se často vyskytuje v kombinaci s přídavnými nebo podstatnými jmény. Vyjadřuje nedostatek nebo opak k základovému slovu. Vyskytuje se hlavně ve vědeckých termínech:

moral (morální) → ***amoral*** (amorální)

normal (normální) → ***anormal*** (abnormální)

organique (organický) → ***anorganique*** (anorganický)

¹⁹ Grevisse, Maurice, *Le bon usage*, str. 180

²⁰ vlastní překlad

Dále může vyjadřovat přiblížení se:

joindre (spojit) → **adjoindre** (připojit, přidružit)

courir (běžet) → **accourir** (přiběhnout)

co- vyjadřuje vzájemný vztah, často se kombinuje s podstatnými jmény, slovesy a někdy také s adjektivy:

directeur (ředitel) → **codirecteur** (spoluředitel)

exister (existovat) → **coexister** (koexistovat, existovat vedle sebe)

dé- (dés - varianta před grafickým znakem s), **dis-** jsou prefixy vyjadřující oddělení, negaci nebo nedostatek. Často se nachází před základovými slovy, která jsou slovesy, podstatnými, případně přídavnými jmény:

charger (naložit) → **décharger** (vyložit náklad)

raisonnable (rozumný) → **déraisonnable** (nerozumný, pošetilý)

semblable (podobný) → **dissemblable** (nepodobný)

synchroniser (synchronizovat) → **désynchroniser** (přerušit synchronii)

Prefix **dé-** v určitých případech nemění význam základového slovesa, ale pouze vyjadřuje mírný rozdíl v intenzitě, např.:

couper (krájet, řezat) → **découper** (rozříznout, odříznout)

goutter (kapat) → **dégoutter** (odkapat, skapávat)

verser (převrhnout, vylít) → **déverser** (přelít, chrlit)

é- je předpona, která se nachází v některých francouzských odvozených slovesech. Plní hlavně funkci zesílení významu:

battre (tlouci, mlátit) → **ébattre** (skotačit, pobíhat)

prouver (dokázat, dosvědčit) → **éprouver** (zkoušet, utrpět)

in- (varianta i- se nachází hlavně před souhláskami m, n, l, r, u kterých dochází často ke zdvojení, im- před souhláskami b, p, vyjadřuje negaci, často bývá kombinován s podstatnými nebo přídavnými jmény:

égal (stejný, rovný) → **inégal** (nerovný, nestejný)

lisible (čitelný) → *illisible* (nečitelný)

perméable (propustný) → *imperméable* (nepropustný)

mé- (més- před samohláskou) vyjadřuje negaci nebo představuje pejorativní význam:

intelligence (inteligence) → *mésintelligence* (neshoda, nedorozumění)

content (spokojený) → *mécontent* (nespokojený)

pré- je předpona, která plní význam předčasnosti, nebo může vyjadřovat předmět nacházející se místně před jiným. Obvykle bývá kombinována se slovesy a podstatnými jmény:

établir (umístit, položit) → *préétablir* (předurčit)

retraite (důchod) → *préretraite* (předčasný odchod do důchodu)

re-, ré-, naznačuje ve většině případů opakování děje. Někdy může zesilovat význam základového slova. Je nejčastěji kombinován se slovesy a podstatnými jmény:

trouver (hledat) → *retrouver* (znovu objevit, znovu najít)

élire (zvolit) → *réélire* (znovu zvolit)

forcer (vylomit, zmocnit se, donutit) → *renforcer* (zpevnit, posílit)

V hovorovém jazyce se můžeme setkat také s případy tohoto typu: *voilà* (tady je) → *revoilà* (a je to/jsem tu zas), *bonjour* (dobrý den) → *rebonjour* (ještě jednou dobrý den)

Lexikální jednotky přejaté z latiny nebo řečtiny

Lexikální jednotky přejaté z latiny nebo řečtiny, které mohou v jazyce figurovat jak autonomně (jako příslovce nebo přídavná jména), tak i jako prefixy jsou v referenčních gramatikách pojímány odlišně. Grevisse uvádí, že je tento typ lexikálních jednotek velmi blízký prefixům, vymezuje je ovšem jako samostatnou skupinu spadající pod slova přejatá z řečtiny nebo z latiny. Salminen je klasifikuje jako prefixy vedle ostatních výše uvedených. Do této skupiny patří tyto lexikální jednotky:

anti- (proti) označuje událost, která se odehrála před jinou událostí nebo se vztahuje do minulosti:

dater (datovat) → **antidater** (antedatovat, opatřit dřívějším datem)

position (poloha, pozice) → **antéposition** (antepozice)

ex - odpovídá významu ‚bývalý‘:

mari (manžel) → **ex-mari** (bývalý manžel)

ministre (ministr) → **ex-ministre** (bývalý ministr)

hyper- označuje stupeň nadměrné intenzity nebo přemíry. Může vyjadřovat jak pozitivní, tak i negativní hodnotu. Často se používá u technických termínů:

vite (rychlý) → **hypervite** (velmi rychlý)

marché (obchod) → **hypermarché** (hypermarket)

tension (tlak) → **hypertension** (vysoký tlak krevní)

néo- představuje význam ‚nový, nedávný, znovu‘ a podobně:

colonialisme (kolonialismus) → **néocolonialisme**
(neokolonialismus)

super- označuje velký stupeň intenzity:

marché (obchod) → **supermarché** (supermarket)

efficace (účinný, výkonný) → **superefficace** (velmi výkonný, účinný)

Do této skupiny jsou dále řazeny tyto lexikální jednotky: archi-, auto-, crypto-, télé-, ultra-, vice-, apod.

Suffixace

Suffixace se vyznačuje připojením gramatického morfému za slovní základ, přičemž vzniká slovo s novým významem. Suffixy mohou měnit také gramatickou kategorii slova. Mohou tedy plnit funkci sémantickou i gramatickou. Grevisse definuje sufix jako *„une suite de sons (ou de lettres, si on envisage la langue écrite) qui n'a pas*

d'existence autonome et qui s'ajoute à la fin d' un mot existant pour former un mot nouveau“ (seskupení zvuků v mluveném jazyce, popř. písmen v jazyce psaném, které nemají autonomní význam. Tato slova se připojují za kořenné slovo a vytvářejí slovo nové).²¹

Salminen poukazuje také na to, že sufixy mohou být připojeny k základovému slovu, aniž by měnily výrazně jeho význam, mění pouze významovou nuanci. Takovéto sufixy plní tedy funkci stylistickou. Nedochází zde ani ke změně slovního druhu. Výsledná slova mohou být zdobnělá, pejorativní nebo kolektivní, např.: *rue* (ulice) → *ruelle* (ulička), *neiger* (sněžit) → *neigeoter* (popadávat o sněhu), *amour* (láska) → *amourette* (milostný román), *fille* (holka, dívka) → *fillette* (holčička, děvčátko).

Některé sufixy jsou typické např. pro určité vědní obory. Například přípona **-ite** označuje termíny vyskytující se v medicíně, které označují zánětlivá onemocnění: *encéphalite* (encefalitida), *appendicite* (apendicitida). Přípona **-acée** je příznačná pro biologické termíny: například následující dva termíny označují botanické pojmenování čeledí rostlin: *rosacée* (růžovité), *liliacée* (liliovité).

Rozdělení sufixů

1. Suffixy nominální jsou sufixy, které se připojují k základovým slovům představujícím slovesa, substantiva nebo adjektiva. Mohou plnit také funkci sémantickou.

-ade – pokud formuje sloveso, tak vyjadřuje většinou výsledek děje, může také označovat výrobek popř. soubor více předmětů:

palis (kůl, lať) → *palissade* (palisáda, plot)

bousculer (strčit, postrčit) → *bousculade* (tlačence, strkanice)

-age – tento sufix bývá připojován ke slovesům a tvoří tak podstatná jména vyjadřující děj, méně často tvoří také substantiva vyjadřující stav nebo soubor více objektů.

limoger (sesadit, zbavit funkce) → *limogeage* (sesazení)

esclave (otrok) → *esclavage* (otroctví)

pour cent (procento) → *pourcentage* (procentuální sazba)

²¹ vlastní překlad

-aie – tvoří substantiva, která vyjadřují předměty vyskytující se ve větším množství nebo rostliny nacházející se ve větším počtu.

rose (růže) → *roseraie* (růžový sad)

chêne (dub) → *chênaie* (duboví)

hêtre (buk) → *hêtraie* (bukovina)

-ail - je sufix, který připojením ke slovesu tvoří substantiva rodu mužského. Odvozené slovo označuje většinou nástroj nebo předmět, který slouží pro vykonávání určité činnosti nebo označuje kolektiva:

éventer (ovívat) → *éventail* (vějíř)

épouvanter (poděsit, postrašit) → *épouvantail* (strašák)

bête (zvíře) → *bétail* (stádo)

-aille – naznačuje děj nebo soubor předmětů, výsledná slova mívají často pejorativní význam. Kombinuje se s různými slovními druhy:

gris (šedý) → *grisaille* (šedivost, šed')

trouver (najít) → *trouvaille* (nález)

-aison – připojením tohoto sufixu ke slovesu, vznikla nejčastěji podstatná jména reprezentující určitý děj, tento sufix není již produktivní:

incliner (naklonit) → *inclinaison* (sklon, inklinace)

pendre (pověsit, zavěsit) → *pendaison* (oběšení, zavěšení)

-ance – kombinuje se se slovesy, výsledné slovo vyjadřuje děj nebo výsledek děje:

souffre (trpět) → *souffrance* (utrpení)

venger (pomstít) → *vengeance* (pomsta)

attirer (přitahovat) → *attirance* (přitažlivost)

-at – připojením k základovým slovům tvoří podstatné jména představující děj nebo výsledný produkt:

syndic (právní zástupce) → *syndicat* (odborová organizace)

paysan (venkovan) → *paysannat* (rolnictvo, selský stav)

-asse – tento sufix vznikl z latinského sufixu, -acea, -acée, -ace, a označuje augmentativní slova nebo pejorativa:

million (milión) → *milliasse* (označuje velké množství). Např. *Dans une maison il y a une milliasse de fourmis.*²² (V domě jsou milióny mravenců).

laver (mýt) → *lavasse* (břečka, žbrynda např. o nápoji n. polévce)

-eau – tento sufix je již málo produktivní. Existuje v kombinaci se slovesy a podstatnými jmény. Za pomoci tohoto sufixu bývají tvořena hlavně deminutiva:

chèvre (koza) → *chevreau* (kůzle)

drap (sukno, látka) → *drapeau* (vlajka)

traîner (táhnout, vléci) → *traîneau* (sáně)

-ée – vyskytuje se hlavně v kombinaci se slovesy a substantivy. Sémanticky představují děj, výsledek děje, nebo místo kde se děj odehrává. Mohou také vyjadřovat předměty nacházející se ve větším množství nebo obsah:

couver (sedět na vejcích) → *couvée* (hnízdo, snůška vajec)

aller (jít, chodit) → *allée* (alej, stromořadí)

soir (večer) → *soirée* (večer, večírek)

-elle – tento sufix formuje často deminutiva, může také tvořit slova, která zdrobněliny nepředstavují:

rue (ulice) → *ruelle* (ulička)

colombe (holubice) → *colombelle* (holubička)

citron (citrón) → *citronnelle* (citronela – rostlina)

-ement – tvoří podstatná jména, která označují děj nebo výsledek děje:

abaisser (snížit, klesnout) → *abaissement* (snížení, pokles)

abattre (kácet, bourat) → *abattement* (snížení, srážka)

Některá z těchto odvozených slov získala postupem času konkrétní význam: *loger* (bydlet, ubytovat) → *logement* (bydlení, ubytování), *vêtir* (oblékat, šatit) → *vêtement* (oděv, oblek)

²² < <http://atilf.atilf.fr/dendien/scripts/tlfiv5/visusel.exe?79;s=2205947625;r=3;nat=;sol=1;> > [cit. 2011-01-08]

-ence – připojuje se k základovým slovům, která mohou být slovesa nebo adjektiva:

adhérer (lepit se, lnout) → *adhérence* (adheze, přilnavost)

intermittent (občasný, přerušovaný) → *intermittence* (přestávka, přerušení)

-esse/-ise – tvoří podstatná jména ženského rodu:

riche (bohatý) → *richesse* (bohatství)

franche (bezcelní, svobodný) → *franchise* (osvobození od cla, daní, franšíza)

-esse/-eresse – jsou sufixy mající řecký původ a do francouzštiny se dostaly přes lidovou latinu. Tyto přípony tvoří zpravidla slova ženského rodu.

-et/-ette – připojením sufixu *-ette*, který označuje ženský rod, ke kořennému slovu vznikají deminutiva nebo pejorativní slova. Přidáním přípony *-et*, bývá často vytvořeno slovo, které označuje nástroj sloužící k určité činnosti:

ballon (míč, balón) → *ballonnet* (balónek)

fille (dívka) → *fillette* (děvčátko)

jouer (hrát si) → *jouet* (hračka)

siffler (pískat) → *sifflet* (píšťalka)

-eur – tvoří hlavně abstraktní podstatná jména. Kombinují se s přídavnými jmény:

blanche (bílá) → *blancheur* (bělost, bílá barva)

maigre (vyhublý) → *maigreur* (vyhublost)

-eur/-euse – mohou vyjadřovat původce děje nebo mohou označovat různé nástroje:

chercher (hledat) → *chercheur* (výzkumník, badatel)

football (fotbal) → *footballeur* (fotbalista)

battre (mlátit, tlouci) → *batteur* (bubeník, šlehač)

-ie – může fungovat v lidové i učené slootvorbě, může představovat různé významy:

malade (nemocný) → *maladie* (nemoc)

épigraphe (nápis, epigraf) → *épigraphe* (epigrafie)

-ille – označuje deminutiva (některá odvozená slova s tímto prefixem jsou již přejata z latiny, např. *cédille*):

béquillon (berlička) → *béquille* (berla, podpěra)

-is – pojí se se slovesy nebo podstatnými jmény. Označují děj, výsledek děje nebo předměty, které se nacházejí ve větším množství:

caillou (kamínek) → *cailloutis* (vyštěrkování)

chuchoter (šeptat, šumět) → *chuchotis* (šepot, šum)

-isant – je sufix příznačný pro podstatná jména označující osoby, které studují jazyk nebo jinou disciplínu aniž by k oboru úplně přilnuly:

hébraïser (pohebrjštit) → *hébraïisant* (hebraista)

communiste (komunista, komunistický) → *communisant*
(sympatizující s komunisty)

-isme – tento sufix je v současné francouzštině velmi produktivní. Připojuje se k různým typům základových slov a tvoří substantiva mužského rodu. Výsledná slova mohou představovat abstraktní význam, například vědní disciplínu, činnost nebo morální či politický postoj:

héros (hrdina) → *héroïsme* (hrdinství)

journaliste (novinář) → *journalisme* (žurnalistika)

romantique (romantický) → *romantisme* (romantismus)

fémína (lat. žena) → *féminisme* (feminismus)

-if/-ive – (z lat. *-ivum*), většinou tvoří přídavná jména, které představují vlastnost úzce související s významem základového slova přidělenou osobě nebo předmětu. Často také tvoří odvozená slova z oblasti odborné slovní zásoby:

malade (nemocný) → *maladif* (churavý, chorobný)

sport (sport) → *sportif* (sportovec)

création (tvorba) → *créatif* (kreativní)

Tento sufix může také vytvářet neživotná podstatná jména např.:

incision (naříznutí, incize) → *incisive* (anat. řezák)

-oir/-oire – jsou nejčastěji připojovány ke slovesům, výjimečně k substantivům a nejčastěji tvoří podstatná jména označující místa nebo nástroje:

baigner (koupat se) → *baignoire* (vana)

bougie (svíce) → *bougeoir* (svícen)

abreuver (napojit) → *abreuvoir* (napáječka)

-on – tvoří deminutiva hlavně od pojmenování osob, zvířat a věcí. Může také představovat slova zveličená, tzv. augmentativa, jedná se hlavně o slova ovlivněná italštinou:

Madeleine → *Madlon* (Madlenka)

âne (osel) → *ânon* (oslík)

mille (tisíc) → *million* (milión)

balle (míč) → *ballon* (balón)

-ot/-otte - tvoří podstatná jména a adjektiva, kterým dává často deminutivní hodnotu:

char (vůz) → *chariot* (vozík)

cage (klec) → *cageot* (klícka)

-ier/-ière - tvoří adjektiva, která vyjadřují vlastnost a vztah, dále podstatná jména označující osoby, nádoby, stromy a podobně:

prison (vězení) → *prisonnier* (vězeň)

gaufre (vafle) → *gaufrier* (forma na pečení vafel)

banane (banán) → *bananier* (banánovník)

-ure - tento sufix tvoří substantiva, která vyjadřují podstoupený proces, konkrétní výsledek činnosti, nebo hromadná pojmenování. Učená varianta *-ature* se objevuje většinou ve výpůjčkách:

cheveu (vlas) → *chevelure* (vlasy)

brûler (pálit) → *brûlure* (popálenina)

signer (podepsat) → *signature* (podpis)

-in/-ine - tvoří adjektiva a substantiva, výsledná adjektiva označují většinou materiál, podobu nebo původ. Odvozená substantiva většinou označují předměty nebo osoby někdy s deminutivním nebo pejorativním významem:

enfant (dítě) → *enfantin* (dětský)

Argentine (Argentina) → *argentin* (argentinský)

trotte (kus cesty) → *trottin* (poslíček)

-ique - tvoří hlavně adjektiva, která jsou součástí odborného názvosloví:

squelette (kostra) → *squelettique* (kosterní)

lexicographie (lexikografie) → *lexicographique* (lexikografický)

-tion/-ation - tvoří substantiva, které představují děj nebo výsledek děje. Tento sufix je ve francouzštině velmi produktivní:

évaluer (ohodnotit) → *évaluation* (hodnocení)

installer (instalovat) → *installation* (instalace)

Trésor de la langue française uvádí, že mnoho slov, která jsou tvořena, za pomoci tohoto sufixu jsou slovy přejatými z latiny nebo z jiných jazyků:

progression (postup, rozvoj) – slovo přejaté z latiny

réservation (rezervace) – slovo přejaté z angličtiny

introversion (introverze) – slovo přejaté z němčiny

-aire – tato přípona tvoří podstatná a přídavná jména, kterým dodává různé významy, např. vlastnictví, příslušenství, místo určení:

moustique (komár) → *moustiquaire* (sít' proti hmyzu)

milliard (miliarda) → *milliardaire* (miliardář)

Další přípony jsou například: -ais, -aire, -ard, -asse, -aud, -e, -esque, -aison, atd.

Přípony lze dělit také například podle rodu, pro který jsou příznačné.

Derivace pravá vs. derivace nepravá

Nepravou derivací „*dérivation impropre*“, lze charakterizovat jako slovotvorný proces, při kterém nedochází ke změně formy slova, ale mění se gramatická kategorie. Například z předložek *pour* (pro) a *contre* (proti) jsou nepravou derivací vytvořena podstatná jména *le pour*, *le contre*.

Salminen uvádí následující definici nepravé derivace: U nepravé derivace nedochází k morfologické změně. Při tomto slovotvorném procesu vzniká jiný slovní druh, aniž by došlo ke změně tvaru slova.²³ „*La dérivation impropre n'a aucun caractère morphologique. Il s'agit d'un mot qui change de catégorie grammaticale sans changer de forme.*“

Salminen dále uvádí, že ze sémantického hlediska se derivace pravá od nepravé nijak zásadně neliší, protože výsledné slovo má jiný význam. Ke změně významu nemusí ovšem dojít vždy, například sloveso *sourire* (smát se) a substantivum *le sourire* (úsměv) mají prakticky stejný význam.

Grevisse také upřesňuje, že změna výsledného slova může být výrazná z morfologického i syntaktického hlediska. Například slova *pourpre* (červenec nachový/nachová barva) a *rose* (růže/růžová barva) se shodují s podstatným jménem:

pourpre → *des fleurs pourpres* (květy nachové barvy)

rose → *des rubans roses* (růžové stuhy)

Nepravá derivace se může týkat všech slovních druhů. Nejčastěji se setkáváme se substantivy, adjektivy a adverbii.

Podstatná jména vzniklá nepravou derivací

Determinanty mají schopnost přeměnit jakýkoli slovní druh na podstatné jméno. Dále mohou mít tuto schopnost postavení slova ve větě nebo některé slovní vazby. Substantivem může být i celá věta nebo naopak jediné písmeno. Například:

přídavná jména: *le vrai* (pravda), *le rouge* (červená barva, červeň), *une blonde* (blondýna), *un aveugle* (slepec).

zájmena: *le moi* (já), *le ça* (to ono), *un rien* (nic), *un petit quelque chose* (něco malého)

²³ vlastní překlad

slovesa:

infinitiv: *le boire* (pít), *le manger* (jídlo)

příčestí přítomné: *un militant* (bojovník, aktivista)

příčestí minulé: *les assiégés* (pronásledovaný), *un accusé* (obviněný)

předložky: *un avant* (před lodi, přední část), *le pour* (pro), *le contre* (proti)

příslovce: *les pourquoi et les comment* (proč a jak), *le bien* (dobro)

spojky: *des si* (jestli), *des mais* (ale)

číslovky: *le deux* (např. druhé jednání) *Retourne dans la salle, sinon tu vas manquer le début du deux*. (Vrať se zpět do sálu nebo zmeškáš začátek druhého jednání).

citoslovce: *un coucou* (kuk), *le tic-tac de l'horloge* (tikot hodin)

mots-phrases: *un oui* (ano), *un non* (ne)

Přídavná jména vzniklá nepravou derivací

nejčastěji vznikají z těchto výchozích slovních druhů:

substantiva: *les yeux marrons* (hnědé oči)

příslovce: *un homme bien* (slušný člověk)

Příslovce vzniká nepravou derivací

Výchozí slova pro vznik příslovcí mohou být například:

přídavná jména: *chanter faux* (zpívat falešně), *parler bas* (mluvit potichu)

předložky: *je suis pour* (jsem pro)

vlastní jména: *rouler Peugeot* (jet Peugeotem), *laver Bonux* (prát Bonuxem)

Citoslovce

citoslovce mohou vzniknout z různých slovních druhů, např.:

vlastní jména: *Seigneur!* (pane bože!) *Marie!* (panenko Marie)

obecná jména: *attention!* (pozor!), *Merde!* (sakra!)

přídavná jména: *bon!* (dobrá!)

zájmena: *ça!* (no tohle!)

slovesa: *allons!* (pojdme!), *voyons!* (podívejme se!)

Příčestí přítomné z předložky

pendant (zatímco) → *jambon pendant à un crochet* (šunka zavěšena na háčku)

Regresivní derivace

Další podskupinu odvozování představuje regresivní neboli zpětná derivace. Regresivní derivací se rozumí slovotvorný proces, při němž je ze základového slova odejmutý prefix nebo sufix. Tento slovotvorný proces tedy používá při tvoření slov opačný postup než derivace předponová a příponová. Výchozí slovo již obsahuje předponu nebo příponu, jejímž odstraněním vzniká nové slovo.

visiter (navštívit) → *visite* (návštěva)

Bez znalosti historie slova není možné určit, zda se jedná o deverbativum nebo o sloveso, které vzniklo ze substantiva připojením sufixu. Například dvojice slov *danser* (tančit) - *danse* (tanec) se formou neliší od výše uvedené dvojice *visiter* – *visite*, substantivum *danse* ovšem nevniklo zpětnou derivací, ale bylo základovým slovem pro vznik slovesa *danser*, které vzniklo připojením přípony *-er*.

Odejmutí sufixů

Za pomoci odejmutí sufixu vznikají deverbativa. Tento proces byl produktivní hlavně ve staré francouzštině, v současné době je již málo produktivní, výjimku tvoří podstatná jména ženského rodu.²⁴

- substantiva mužského rodu: *accorder* (shodovat se) → *accord* (shoda)
choisir (vybrat) → *chois* → *choix* (výběr)
- substantiva ženského rodu: *adresser* (adresovat) → *adresse* (adresa)
neiger (sněžit) → *neige* (sněh)
- přídavná jména: *combler* (vrchovatě naplnit) → *comble* (navršení)

24 Grevisse, Maurice, *Le bon usage*, str. 187

Do další skupiny řadíme slova, která vznikla odejmutím sufixu od podstatného jména, například:

aristocratie (aristokracie) → *aristocrate*
(aristokrat)

litron (litřík, stará dutá míra 0,8813l) → *litre* (litr)

V některých případech dochází k odejmutí němého e, například:

médecine (lékařství) → *médecin* (lékař)

Odejmutí prefixu

Tento typ regresivní derivace je ve francouzštině poměrně vzácný. Častěji se můžeme setkat s regresivní derivací, při které dochází k odejmutí sufixu:

dépouiller (stáhnout, oloupat, probírat - západní dialekty) → *pouiller* (hledat vši)

Záměna sufixu nebo prefixu

Tento slootovorný proces je blízký regresivní derivaci. Liší se tím, že po odejmutí afixu je připojen afix jiný. Například:

marmot (klučina, capart) → *marmaille* (fam. drobotina, hejno dětí)

chauffeur (řidič) → *chauffard* (pirát silnic, bezohledný řidič)

Parasyntetická derivace

Do kategorie odvozování je řazena také parasyntetická derivace *dérivation parasynthétique*, termín bývá do češtiny rovněž překládán jako předponově-příponové odvozování. Tento slootovorný proces se vyznačuje tím, že ke kmeni základového slova jsou současně připojeny předpona i přípona. Salminen uvádí tyto etapy parasyntetického formování:

0. počáteční etapa *rage* (vztek) = kořenné slovo

1. sufixace *rager* (vztekat se, zuřit)

2. prefixace *enrager* (mít vztek, zuřit)

Upozorňuje, že někteří lingvisté považují za parasyntetickou derivaci pouze takový slootovorný proces, při kterém je vynechána prostřední etapa. Je zde tedy

přítomna počáteční etapa neboli základové slovo a etapa číslo 2, která obsahuje současně sufixaci a prefixaci.

0. počáteční etapa *bourgeois* (měšťan)

1. prefixace+sufixace *embourgeoiser* (nabýt buržoazního charakteru, změšťáčet)

Ve francouzštině slova *embourgeois* a *bourgeoiser* neexistují, slovo *embourgeoiser* (dodávat buržoazní charakter, změšťáčet) vzniklo tedy připojením prefixu i sufixu současně. Pokud porovnáme toto slovo s prvním uvedeným příkladem *enrager*, tak zjistíme, že se zde jedná o proces sufixace *rage* (vztek) → *rager* (vztekát se) a v druhém kroku o prefixaci *rager* → *enrager* (zuřit, mít vztek).

Grevisse dále vylučuje z parasyntetických odvozenin slova, která mají jako slovotvorný základ syntagma. Příkladem je slovo *arriver* (přijet, přihodit se), které vzniklo ze základového slova *à rive*, nebo slovo *souterrain* (podzemí), kde kořenný základ slova tvoří syntagmatická jednotka *sous terre* (pod zemí). U takovýchto příkladů se podle jeho pojetí nejedná o pravou derivaci, protože *à* a *sous* neplní funkci prefixu, ale jsou předložkami.

Syntagmatické jednotky, které jsou zcela nebo částečně latinizované, např: *hors mariage* → *extraconjugal* (mimomanželský) nejsou rovněž klasifikovány jako parasyntetické odvozeniny.

2.1.3 Zkratky a zkratková slova

Zkracování neboli abreviace „*abréviation*“ popř. „*siglaison*“ je proces, který je v jazyce využíván z důvodu jazykové ekonomie.

V češtině bývají oba termíny *abréviation* a *siglaison* označovány jedním slovem - zkracování. Můžeme se setkat také s pojmem abreviace, který bývá definován jako proces, při kterém dochází ke tvoření zkratkových slov a zkratků.

Obě česká označení *zkracování* a *abreviace* jsou souhrnným pojmenováním pro proces, u kterého dochází k eliminaci jednoslovné nebo víceslovné lexikální jednotky.

Zkratky

K odlišení dochází až u samotného pojmenování výsledných názvů: zkratky a zkratková slova.

Pokud se v jazyce vyskytne víceslovný název, který je často využíván, bývá zpravidla zkrácen tím, že jsou slova nahrazena počátečními písmeny, tj zkratkami *sigles*. V jazyce jsou takovéto zkratky považovány za slova. Francouzština označuje tento slovotvorný proces termínem *siglaison*.

Ve francouzštině se nachází takovýchto zkratk velké množství. Můžeme se s nimi setkat hlavně u názvů nejrůznějších institucí, názvů zemí, ale také u víceslovných různých předmětů, procesů a podobně. Tento typ zkratk bývá využíván v mluveném i psaném jazyce:

Train à grand vitesse (vysokorychlostní vlak) → TGV

Union des républiques socialistes soviétiques (Svaz sovětských socialistických republik) → U.R.S.S.

Habitation à loyer modéré (byty s regulovaným nájmem) → H.L.M.

Velké množství zkratk je převzato do francouzštiny z cizích jazyků, hlavně z angličtiny, např.:

L'UNESCO (z anglického názvu „United nations educational, scientific and cultural organization“)

Akronym „*acronyme*“ je zkratkové slovo, které se neskládá pouze z počátečních písmen každého slova syntagmatické jednotky, ale je tvořeno z počátečních hlásek nebo slabik obsažených slov:

Société bordelaise de diffusion (Bordóská vysílací společnost) → sobodí

Zkratková slova

Vedle zkratk existují také zkratková slova *mots abrégés*, vzniklá slovotvorným procesem „*abréviation*“. Tato slova vznikají rovněž z potřeby slovo zjednodušit. Zkratková slova jsou tvořena převážně z jednoho víceslabičného slova, které je pro potřeby efektivní komunikace příliš dlouhé. Takovéto slovo je nahrazeno pouze některými slabikami. Se zkratkovými slovy se nejčastěji setkáme v hovorovém jazyce. Ve francouzštině se mohou vyskytnout tyto typy zkratkových slov:

1) Výchozí slovo je víceslovná lexikální jednotka:

périodique hebdomadaire (týdenní periodikum) → *hebdomadaire*
(týdeník)

chemin de fer métropolitain (metropolitní železniční dráha) →
métropolitain

pull-over (svetr) → *pull*

fixer les yeux sur quelqu'un (upřeně se na někoho dívat) → *fixer*

2) Výchozí slovo je zpravidla lexikální jednotka skládající se ze třech a více slabik. Tento druh zkracování je také typický pro kompozita učená. Většina takovýchto zkratkových slov vzniká odejmutím koncových slabik slova, výsledné slovo bývá redukováno na jednu, dvě nebo tři slabiky. Tento slovotvorný proces, který je ve francouzštině nazýván „*apocope*“ (apokopa), tvoří ve francouzštině nejpočetnější skupinu:

métropolitain (metropolitní) → *métro* (metro)

baccalauréat (maturita) → *bac*

imperméable (nepromokavý, plášť do deště) → *imper*

V kompozitech učených je obvykle zachována první část slova, v některých případech dochází k redukci první části kompozita například:

stylographe (plnicí pero) → *stylo*

télévision (televize) → *télé*

x *météorologie* (předpověď počasí) → *météo* namísto *météoro*

První skupina zkratkových slov, která jsou zakončena koncovkou **-o**, vznikla ze slov jako je například *photographie* (fotografie). Výsledné slovo *photo* je tedy pouhou redukcí daného slova. Do druhé skupiny zkratkových slov zakončených na **-o** jsou řazena slova, která v koncové ponechané slabice nahrazují touto koncovkou jinou samohlásku. Salminen tuto koncovku označuje jako ‚pseudo‘ sufix, například:

mécanicien (mechanik) → *mécano*

apéritif (aperitiv) → *apéro*

Zkratková slova mohou také vzniknout odejmutím počátečních slabik, tento slovotvorný postup se nazývá *aphérèse* (afereze). Tento typ slov se vyskytuje ve francouzštině poměrně vzácně.

autobus (autobus) → *bus*

capitaine (kapitán) → *pitaine*

principal (ředitel) → *cipal*

3) Zkrácení jednoslovné lexikální jednotky na jedno nebo více písmen, toto zkracování je příznačné pro psaný jazyk:

Madame (paní) → Mme

pages (stránky) → p.

Docteur (doktor) → Dr.

4) Pro některá slova existují jak ve formě zkratky, tak i ve formě zkratkového slova:

télévision (televize) → la télé

→ la T.V.

water-closet (toaleta) → les w.-c.

→ les water(s)

2.1.4 Jiné druhy neologismů

Neologismy zahrnují slova přejatá z jiných jazyků a dále také tvorbu slov za pomoci morfologických postupů tj. skládání, odvozování, tvorba zkratk a zkratková slova. Tvoření neologismů morfologickou cestou, označuje Salminen jako běžnou tvorbu slov „*création conventionnelle*“. Existují také další možnosti pro vytvoření nového slova.

Přítomnost neologismů v jazyce je dána nutností pojmenovat nově vzniklou realitu nebo nahradit již zastaralé pojmenování pojmenováním novějším.

Úplně nová slova

Jedná se o taková slova, která nemají vztah k žádné již v jazyce existující lexikální jednotce. Tento způsob obohacování slovní zásoby je vzácný, protože slovo vzniká způsobem jiným než známými slovtvornými postupy. Tento typ tvorby slov se nazývá *création primitive*²⁵ (prvotní tvorba slova) nebo *création pure*²⁶. Příkladem takového slova je značka fotoaparátů *Kodak* nebo značka dětského oblečení

25 Aino Niklas-Salminen, *La lexicologie*, str. 86

26 Grevisse, Maurice, *Le bon usage*, str. 213

Perlimpinpin. Grevisse zahrnuje do této skupiny i zkratku *S.O.S.*, která vznikla z důvodu snadné reprodukce v morseovce.

Další slovotvorné procesy

Kontaminace

Kontaminace „*contamination*“ je jev vyznačující se ovlivněním jednoho slova druhým, např.:

foultitude (hromada, kopa) ← *foule* (dav) a *moultitude* (velké množství).

Reduplikativa

Reduplikativa jsou slova tvořená opakováním stejných slabik, jedná se o citově zabarvená slova využívána hlavně v dětské komunikaci. Slova jsou nejčastěji složena ze dvou, někdy i z více slabik:

coucou (kuk, ahoj)

papa (tatínek)

blablabla (blablabla)

Zvukomalebná slova

Zvukomalebná slova „*onomatopées*“ jsou slova, která napodobují určité zvuky jako například zpěv nebo křik zvířat, zvuk hudebních nástrojů, zvuky doprovázející přírodní úkazy atd. „*Mot imitatif qui prétend reproduire certains bruits tel le chant ou le cri des animaux, le son des instruments de musique, le bruit qui accompagne les phénomènes de la nature, etc.*“²⁷

tic-tac (tik tak)

cocorico (kykyryký)

glouglou (žbluňk žbluňk)

Nahrazení slova

malagauche (neobratný, levý) ← *maladroit* (nešikovný)

paradouze ← *paradis* (ráj)

27 Aino Niklas-Salminen, *La lexicologie*, str. 175

2.2 Syntaktické tvoření slov

Syntaktické tvoření slov je charakteristické tím, že určitý slovní druh plní funkci jiného slovního druhu viz. kapitola regresivní derivace.

2.3 Sémantické tvoření slov

2.3.1 Význam slov

Monosémická slova

Salminen definuje monosémii takto: „*un rapport univoque existant entre un signifiant et un signifié. Ce rapport est loin d'être général, mais il n'est pas non plus exceptionnel. Il se rencontre souvent dans les vocabulaires techniques ou scientifiques qui cherchent à éviter toute ambiguïté.*“ (Jednoznačný vztah, který se nachází mezi označujícím a označovaným. Tento jev není v jazyce obecným pravidlem, ale rovněž není výjimkou. Často se vyskytuje v technické nebo vědecké slovní zásobě z důvodu vyhnutí se jakékoli dvojznačnosti.)²⁸

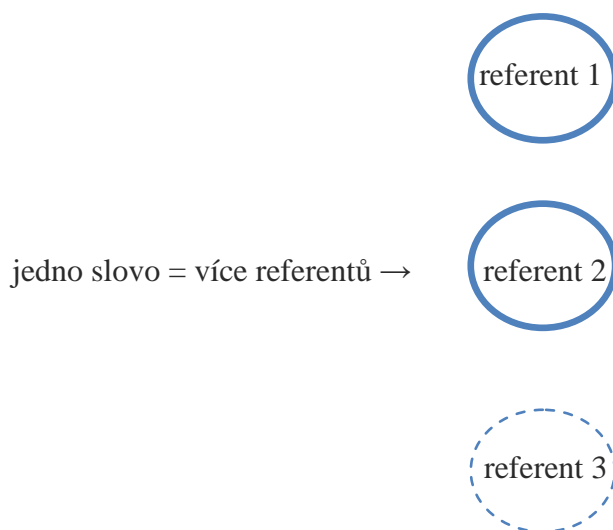
jedno slovo = jeden referent → referent 1

Polysémická slova

Polysémie je jev, který se vyskytuje v jazyce poměrně často. Salminen např. definuje polysémii jako: „*Le fait qu'une unité lexicale correspond à deux ou plusieurs significations.*“ (Skutečnost, při které lexikální jednotka odpovídá dvěma a více významům.)²⁹ V jazyce se polysémii nelze vyhnout z důvodu velkého počtu nových termínů. Salminen upřesňuje, že jazyk, který by obsahoval výhradně monosémické termíny je nemyslitelný, protože by obsahoval prakticky nekonečnou řadu lexika.

²⁸ vlastní překlad

²⁹ vlastní překlad

K vytváření odborných termínů používá francouzština vedle slov přejatých také slova v jazyce již existující a to na základě přeneseného významu. U slov můžeme tedy rozlišovat původní význam a přenesený význam.

2.3.2 Metafora

Metaforické přirovnání lze charakterizovat jako pojmenování předmětu názvem jiného předmětu na základě jejich podobnosti. V jazyce se metafory vyskytují velmi často, vedle metafor v literatuře se můžeme setkat s metaforami také v běžném a odborném jazyce. Z velkého množství metafor, které jsou vytvářeny, se lexikalizuje pouze část, takovéto metafory bývají někdy používány, aniž by si mluvčí uvědomovali jejich vztah k původnímu předmětu.

Metafory můžeme dělit podle toho, na základě jakého přirovnání vznikly:

- **Metafora vzniklá na základě tvaru** - tento druh metafory je v jazyce obecně jeden z nejvyskytovanějších. Např. *coco* (kokos) je v argotickém nebo familiárním jazyce označením pro *tête* (hlava).
- **Metafora antropomorfní** - antropomorfní metafora se zakládá na přirovnání k lidskému tělu nebo také k jeho částem:

la tête d'un arbre (hlava stromu)

une langue de terre (výběžek země)

bras de la mer (rameno řeky)

la dent d'un peigne (zub hřebenu)

le col d'une bouteille (hrdlo láhve)

➤ **Personifikace**

Personifikace je druh metafory, pro kterou je charakteristické přisuzování lidských vlastností a činů neživým předmětům. Tento druh metafory se vyskytuje hlavně v literatuře, můžeme se s ním také ale setkat v běžném jazyce. Některé často používané termíny v češtině jako jsou *slepá ulice* (impasse, f.), *slepé rameno* (faux bras) nebo *slepé střevo* (appendice, m.) nejsou ve francouzštině tvořeny tímto druhem metafory. Francouzština naproti tomu používá tento druh personifikace ve slovech jako je například *potage aveugle*, f. (slabá polévka/bez mastných ok).

➤ **Synestezie**

Synestezie je druh metafory, která využívá přenesení významu ze slova výchozího na cílové na základě vjemové transpozice:

une couleur chaude (teplá barva)

une voix sombre (temný hlas)

des odeurs lourdes (těžký zápach)

Další druhy metafor jsou například:

➤ **Přirovnání předmětů, rostlin a zvířat k lidským orgánům:**

colonne (sloup, sloupek) → *colonne vertébrale* (páteř)

pomme (jablko) → *pomme d'Adam* (Adamovo jablko, ohryzek)

prunelle (trnka) → *prunelle* (panenka, zornice)

➤ **Názvy zvířat použité pro označení jiných předmětů:**

serpentine (had) → *serpentine* (miner. hadec, serpentin)

cheval (kůň) → *chevalet* (podpěra, koza)

bélier (beran) → *bélier* (beranidlo)

lézard (ještěrka) → *lézarde* (prýmek, štěrbinová ve zdi)

- Názvy částí těla zvířat označující jiné předměty:
 - dent de lion* (lví zub) → *dent-de-lion* (pampeliška)
 - patte d'oie* (husí noha) → *patte d'oie* (oční vráska)
- Názvy označující konkrétní věci použité pro označení abstraktních pojmů a podobně.
-

2.3.3 Metonymie

Metonymii lze charakterizovat jako přenesení významu na základě věcné souvislosti. Podle toho o jaký druh věcné souvislosti se jedná lze metonymie rozdělit na následující druhy:

Synekdocha

Synekdocha je druh metonymie, která se vyznačuje přenesením významu na základě záměny části za celek nebo celku za část:

rouge-queue (zoologicky čermák)

porter un renard (nosit ‚lišku‘) na místo nosit kožešinu z lišky

un mitron (pekařský učeň) podle typické čepice

- **Záměna obsahu za věc**

boire un verre (pít skleničku) namísto *boire le vin contenu dans le verre*
(pít nápoj např. víno ze skleničky)

- **Záměna místa za osoby**

tout le théâtre l'a applaudi (tleskalo jí celé divadlo)

la ville s'est revoltée (město se vzbouřilo)

- **Záměna suroviny za výrobek**

un jean (džíny) namísto *un pantalon fait en jean* (kalhoty vyrobené z džínoviny)

➤ **Metalepse (časová následnost)**

Záměna názvů dvou dějů po sobě následujících, následující děj je označen názvem děje předcházejícího. Například slovo *embrasser* dříve existovalo pouze ve významu *obejmout* a metalepsí se význam rozšířil i na význam *políbit*.

➤ **Změna z vlastního jména osobního na jméno obecné**

Tento typ metonymie je typický pro názvy výrobků nebo vynálezů a podobně, které nesou název podle jména osoby, která je vynalezla nebo proslavila. Tento typ metonymie se nazývá *apelativizace* nebo *antonomasie*.

pascal – označení pro fyzickou jednotku tlaku, podle francouzského vědce Blaise Pascala

poubelle (popelnice, odpadkový koš) ← podle Euguèna Poubella, prefekt departementu Seine, který rozhodl o tom, že po Paříži budou rozmístěny nádoby na odpadky

nicotine (nikotin) ← Jean Nicot, francouzský velvyslanec, který se zasloužil o rozšíření tabáku ve Francii

➤ **Záměna vlastního jména místního za jméno obecné**

champagne (šampaňské) ← podle oblasti Champagne

camembert (sýr camembert) ← podle francouzské oblasti Camembert

cachemire (kašmír) ← podle území kde se původně získávala kašmírská vlna

limousine (limuzína) ← podle fr. oblasti

➤ **Změna z označení národa na jméno obecné**

bohémien (cikán)

italique (kurzíva)

➤ **Další druhy metonymie**

Ve francouzštině se můžeme také setkat se záměnou biblických názvů za obecná jména např. křestní jméno *Benjamin* (poslední syn Jákobův), dnes kromě křestního jména označuje také nejmladšího ze sourozenců *benjamínek*. Dále mohou být zobecněná jména historických a mytologických postav např. *Atlas* původně obr, který byl Diem donucen nést nebeskou klenbu je dnes názvem pro první krční obratel

nosič/atlas.

Můžeme se také setkat se zobecněním jmen literárních postav. Například jméno postavy v Molièrově hře *Harpagon* nese význam lakomec.

Dále se můžeme setkat s metonymií, která vznikla záměnou příčiny a účinku, záměna děje za jeho původce nebo naopak a podobně.

2.3.4 Změny významů

Ve francouzském lexiku, u kterého došlo diachronicky ke změně významu, se můžeme setkat s těmito procesy: zúžení významu, rozšíření významu a posun významu.

Zúžení významu

Příkladem zúžení významu je slovo *voiture*, které dříve označovalo jakýkoli dopravní prostředek, např. vůz, plavidlo, nebo zvíře sloužící k přepravě - kuň, osel a podobně. Dnes slovo *voiture* slouží pouze pro označení dopravního prostředku *auto*.

Rozšiřování významu

Příčinou mohou být metafora, metonymie, eufemismus a asimilace.

Slovo *panier* neslo původně pouze význam košík na chléb, dnes označuje jakýkoli košík, např. košík na ovoce a podobně. Dalším příkladem je např. slovo *boucher*, které označovalo pouze prodejce kozího masa, dnes označuje prodejce jakéhokoli masa (řezník). Rozšířením významu na základě asimilace je např. u slova *plantureux*, které má význam *hojný* v současnosti vyjadřuje význam *úrodný*.

Posun významu

U posunu významu došlo například u slova *compagnon*, které původně v oblasti vojenství označovalo osobu ‚*celui avec qui on partage le pain*‘ (ten s kým se dělíme o chléb). V současnosti nese slovo význam *partner, kamarád*.

2.4 Přejímání slov z jiných jazyků

Kromě uvedených slovotvorných postupů využívá francouzština často také přejímání slov z cizích jazyků.

2.4.1 Slova přejatá

Výpůjčky jsou slova, která obohacují slovní zásobu jazyka, jsou přejata do daného lexika jako cizí slova, která nejsou sémanticky motivována.

Ve francouzské slovní zásobě se vyskytuje velký počet přejatých slov z cizích jazyků. Jako výpůjčky lze charakterizovat slova, která netvoří původní slovní zásobu „*fonds primitif*“, tzn. slova z lidové latiny a zbytků slovní zásoby galštiny a keltštiny. Tato byla do francouzštiny přejata poté, co byla francouzština již odlišným jazykem od latiny.

„*Les apports classiques*“ jsou slova latinského nebo řeckého původu, která obohatila původní slovní zásobu, nejvíce byla přejímána v první polovině XVI. století. Zvláštním druh těchto výpůjček jsou tzv. etymologické dublety, viz. samostatná kapitola.

Mezi moderní výpůjčky se řadí slovní zásoba, která byla přejata do francouzštiny od XV. do XX. století. Jedná se o slovní zásobu přejatou hlavně z italštiny, španělštiny, portugalštiny, němčiny a angličtiny, v menší míře byla do francouzštiny přejata slova z dalších jazyků např. z arabštiny, skandinávských jazyků a holandštiny.

Změny významů u výpůjček

Slova mohou být z jednoho jazyka do druhého přejata ve stejném významu, nebo s významem modifikovaným. Například do češtiny přejaté francouzské slovo *champignon*, m. (žampion) označuje ve francouzštině jakoukoli houbu, v češtině označuje pouze jeden druh houby. České slovo má tedy mnohem užší význam.³⁰

³⁰ Černý, Jiří – Holeš, Jan – Sémiotika, str. 97

2.4.2 Dublety

Etymologické dublety neboli dvojtvary vznikly ze stejného etymologického základu, ale mají jinou formu a většinou také zcela odlišný význam. Tyto dvojice slov se vyznačují tím, že byly z latiny přejaté dvojí cestou. Slova vzniklá lidovou cestou mají obvykle kratší formu než slova vzniklá učenou cestou.

alba →

aube (lidová forma)

album (knižní forma)

frágilis →

frêle (lidová forma)

fragile (učená forma)

Vzácně se ve francouzštině vyskytují i etymologické triplety:

pedestris → *pitre* (šašek) – dialekt Franc-comtois

→ *piètre* (chabý, ubohý) – lidová forma

→ *pédestre* (pěší) – učená forma

2.4.3 Internacionalismy

Internacionalismy jsou slova, která jsou využívána ve více jazycích. Do této kategorie spadá hlavně odborná slovní zásoba. Ve francouzštině se můžeme setkat s velkým počtem přejatých internacionalismů.

Některá francouzská slova rovněž posloužila jako internacionalismy. Jedná se např. o slova, která popisují francouzskou politickou situaci: *bourgeois* (buržoazní), *pacifisme* (pacifismus), kulturu: *scène* (scéna), *acte* (dějství) a také některé odborné názvosloví: *linguistique* (lingvistika).

2.4.4 Kalky

Kalkování lze definovat jako: „doslovný překlad termínu, zachování jeho vnitřní formy, jazykové vyjádření stejných motivačních znaků“³¹

surhomme (nadčlověk) ← *Übermensch* (z německého slova)

gratte-ciel (mrakodrap) ← *skycraper* (am. angličtina)

chemin de fer (železnice, koleje) ← *railway* (angličtina)³²

hors la loi (psanec) ← *outlaw* (aj)³³

31 Poštolková, B., O české terminologii, str. 60

32 <http://www.larousse.fr/encyclopedie/nom-commun-nom/chemin_de_fer/33108> [cit. 2011-04-24]

33 <<http://www.larousse.fr/encyclopedie/nom-commun-autre/hors-la-loi/58758>> [cit. 2011-04-08]

II. PRAKTICKÁ ČÁST

V následující části práce je zkoumaná architektonická slovní zásoba rozdělena podle toho, jakým způsobem slova vznikla. V dané terminologii je vycházeno z významů termínů, které uvádí *Dictionnaire d'Architecture*. Značný počet slovní zásoby má polysémický charakter dokonce i v architektuře, a protože by byl rozbor takového množství příliš obsáhlý, je v práci počítáno pouze s významy, které jsou ve slovníku uvedené.

Například termín **doubleau**, může představovat význam 1) *solive d'un plancher plus forte que les autres*³⁴ (stropní trám/nosník, který je silnější než ostatní), 2) *arc doubleau* (dvojitý oblouk).

Termín ve významu 1), vznikl slovotvorným procesem sufixace, na základě připojení sufixu *-eau* ke slovu *double* (dvojitý).

Termín ve významu 2), vznikl elipsou slova *arc* z kolokace *arc doubleau*, spadá tedy do kategorie slov, která jsou tvořena nepravou derivací.

V rozboru dané slovní zásoby je uveden pouze význam 2), protože odpovídá definici, která je ve slovníku uvedena: **Doubleau**, *n.m.* *Arc à nervures divisant transversalement un berceau en plusieurs travées ou séparant deux voûtes.*³⁵ (žebrovaný sloup, který příčně rozděluje valenou klenbu na více klenbových polí, popř. rozděluje dvě klenby.)³⁶

3 Výpůjčky a slova přejatá

3.1 Základní slovní fond a slova přejatá

Termíny přejaté tvoří následující skupiny: základní slovní fond, klasické výpůjčky a moderní výpůjčky.

Některé výpůjčky představují také metaforu nebo metonymii, do francouzštiny byly již jako metafory popř. metonymie přejaty z cizího jazyka a dále již nedošlo k významovému posunu. Z tohoto důvodu jsou slova klasifikována jako výpůjčky.

První skupinu představuje slovní zásoba, která tvoří součást základního slovního fondu „*fond primitif*“, do této skupiny patří původní latinská slova, dále také slova galského a

34 <<http://atilf.atilf.fr/dendien/scripts/tlfiv5/visusel.exe?12;s=785502255;r=1;nat=;sol=1;>> [cit. 2011-03-18]

35 Gisserot, Jean-Paul, *Dictionnaire d'architecture*

36 vlastní překlad

germánského původu.

3.1.1 Fond primitive

Slova galského původu

Z galštiny pocházejí slova: **gâble**, m. (vimperk, trojúhelníkový got. štít), 1200, toto slovo se dostalo do francouzštiny prostřednictvím pozdní latiny. **Lauze**, f. (břidlicový nebo vápenitý kámen sloužící jako střešní krytina)³⁷ je rovněž galského původu, do francouzštiny se dostalo prostřednictvím staré provencálštiny.

Dalším termín, který je pravděpodobně galského původu je **ardoise**, f. (břidlice *břidlicová deska*).

Germánská slova

Z franštiny pocházejí následující slova:

faîte, f. (vrchol střešní konstrukce), r. 1135

lice, f. (okolí opevnění), r. 1150

crampon, n. (skoba, kramle), 1268

lucarne, f. (vikýř, střešní okno), r. 1335

travée, f. (travé, klenební pole), slovo je odvozené ze staré franštiny

hourd, m. (tribuna pro návštěvníky ryt. turnajů ve středověku), pol. XIII. stol.

V lexiku se nachází také jedno slovo z nizozemštiny, **brique**, f. (cihla), r. 1292

Dialekty

boutisse, f. (vazák kámen), z valonského dialektu

Latina

➤ Lidová latina

barlong, adj. (obdélníkový, protáhlý *plocha, půdorys*), konec XII. nebo zač. XIII. stol., *Trésor de la langue française* uvádí, že termín pochází pravděpodobně z vulgární latiny

carreau, m. (dlaždice), z lidové latiny, r. 1160

chambranle, m. (zárubeň, např. dveří), r. 1313

chevron, m. (krokev střechy), kolem r. 1210

³⁷ vlastní překlad

penture, f. (závěs *okenní, dveřní/pant*), r. 1294
pignon, m. (štít např. domu), r. 1211, z lid. latiny
voussoir, m. (klínová cihla, klenák), r. 1213
voussure, f. (obloukovité zakřivení, klenutí oblouku, klenby), r. 1160
voûte, f. (klenba), r. 1135
place, f. (náměstí), r. 1100
âtre, m. (topeniště *u krbu*), XII. stol.
équarrir, v. (přířezávat do pravého úhlu/hranit), XIII. stol.

➤ *Církevní latina*

Termíny, které mají původ z církevní latiny, jsou většinou klasifikovány jako klasické výpůjčky. Následující dva termíny jsou zařazené do základního slovního fondu. V ref. slovnících jsou termíny kvalifikovány jako slova pocházející z latiny (*issu de latin*):

abbaye, f. (opatský klášter), XI. stol., slovo pochází z církevní latiny

cloître, m. (prostor s křížovou chodbou, čtvercový ochoz)³⁸, 2. pol. XI. století, termín pochází z křesťanské latiny

➤ *Pozdní nebo klasická latina*

Pozdní latina tvoří společně s lidovou latinou základní slovní fond francouzštiny. Do základního slovního fondu patří i několik slov z klasické latiny. Slova označená ve slovnících jako „*issu de*“, patří tedy mezi základní slovní fond.³⁹

bretèche, f. (arkýř), r. 1155, z pozdní latiny

chapiteau, m. (hlavice sloupu), r. 1160 z latiny

chaire, f. (kazatelna, círk. stolice), 1. polovina XII. století, z klasické latiny

chaux, f. (vápno), r. 1155, z klasické latiny

ciment, m. (cement), r. 1165-70, z klasické latiny

essente, f. (šindel), r. 1248, z pozdní latiny

fenêtre, f. (okno), r. 1135, z klasické latiny

moellon, m. (stavební/lomový kámen), z r. 1200, z pozd. lat. již jako arch. termín (první význam „*gros morceau du pain*“ *velký kus chleba*)

38vlastní překlad

39Dictionnaire historique de la langue française (le français)

moise, f. (kleština, spojovací trám krovu), r. 1328, z lat. *mensa*
mortier, m. (malta), z latiny, r. 1160
nef, f. (chrámová loď), z latiny, r. 1150
noue, f. (úžlabí střechy), r. 1223, z pozdní latiny
pan, m. (část, líc, stěny/nosná konstrukce hrázděné stěny), r. 1150, z latiny
porche, m. (předsíň), před r. 1100, z latiny
poterne, f. (poterna/skryté dveře v hradbách), konec XI. století, z pozdní latiny
posterula
tour, f. (věž, sam. budova), r. 1100, z latiny
toit, m. (střecha), r. 1175, termín pochází z klasické latiny
lame, f. (parketa, lamela), r. 1121, z latiny
palais, m. (palác), r. 1050, z latiny (vl. jméno, římská hora Palatin, poté, ještě v latině vytvořen metonymií význam palác) ▲

3.1.2 Klasické výpůjčky

Výpůjčky z řečtiny

➤ *Přímo z řečtiny*

Slova, která byla přímo vypůjčena z řečtiny, jsou následující:

➤ *XVI. století*

stylobate, m (stylobat, poslední stup. podstavce na němž stojí sloupoví), r. 1545

naos, m. (naos, prostor uvnitř řeckého chrámu), r. 1567

➤ *XVII. století*

narthex, m. (kř. nartex, předsíň baziliky), r. 1680

➤ *XVIII. století*

ambon, m. (ambona, vyvýšené řečniště ve starověkých bazilikách), r. 1740,

výpůjčka z řečtiny (stolice, kazatelna)

➤ *XIX. století*

péribole, m. (peribolos, ohrazený prostor kolem řeckých chrámů), r. 1835

tholos, m. (chrám, který má hl. halu ve tvaru kruhu)⁴⁰, r. 1876

hypocauste, m. (hypokaustum), výpůjčka z řečtiny, období neuvedeno

40 vlastní překlad

➤ **Z řečtiny přes latinu**

Slov, která mají řecký původ a do francouzštiny byla přejata prostřednictvím latiny, je v analyzované terminologii poměrně velké množství:

➤ **XI. století**

église, f. (kostel), r. 1050, z lidové latiny, termín je řeckého původu

➤ **XII. století**

basilique, f. (bazilika), začátek XII. století, výpůjčka z latiny, název do latiny přijat z řečtiny

base, f. (základ sloupového podstavce), XII. stol. z latiny, latinský termín z řečtiny

chœur, m. (kruchta, zpěvácká tribuna), r. 1120, výpůjčka z křesťanské latiny, do které byl termín přejat z řečtiny

cimaise, f. (podbrádka, žlábkovnice *římsa*), r. 1160, z klasické latiny, lat. termín byl vypůjčen z řečtiny

panne, f. (vaznice), r. 1160, termín pocházející z pozdní latiny, do latiny vypůjčen z řečtiny

gond, m. (pant, závit) r. 1165, výpůjčka z pozdní latiny, slovo řeckého původu

parvis, m. (předchrámí, prostranství před chrámem), r. 1200, slovo je přejaté z křesťanské latiny, do latiny bylo slovo vypůjčeno z řečtiny

➤ **XIII. století**

amphithéâtre, m. (amfiteátr), r. 1213, slovo z řečtiny, přejaté přes latinu

➤ **XIV. století**

crypte, f. (krypta), 2. polovina XIV. století, výpůjčka z klasické latiny, latinský termín byl přejat z řečtiny

➤ **XV. století**

abside, f. (apsida v kostele), XVI. století, vypůjčeno z latiny, latinské slovo je přejato z řečtiny

labyrinthe, m. (mozaikové meandrovité dláždění v kostele), r. 1418, výpůjčka z řečtiny přes latinu. Slovo přejato již v tomto významu (metafora k labyrintu/bludišti) představuje geometrické motivy v dláždění ▲

➤ **XVI. století**

métope, f. (metopa, prvek umístěn na vlysu mezi triglyfy, mající tvar pravoúhlé desky), r. 1526-37, výpůjčka z latiny, slovo řeckého původu

plinthe, f. (podstavec, plint(a) sloupu), r. 1526-1537, výpůjčka z pozdní latiny,

lat. termín z řečtiny

scotie, f. (výžlabek *římsa, lišta*), r. 1526-37, slovo řeckého původu, které je přes latinu vypůjčeno do francouzštiny

triglyphe, m. (triglyf, ozdobný kamenný blok členěný svislými žlábkami v arkaturě), r. 1526-37, slovo řeckého původu, do fr. vypůjčeno z latiny

tympan, m. (tympanon, vyplněný otvor nad vchodem do katedrály), r. 1506, z latiny, učená výpůjčka, do lat. z řečtiny

mausolée, m. (mauzonelum *monumentální hrobka*), r. 1544, výpůjčka z latiny, slovo přejaté do latiny z řečtiny

astragale, r. 1545 (astragal/perlovec *římsa pod hlavicí sloupu*), slovo vypůjčené z latiny, do latiny přejaté z řečtiny

péristyle, m. (peristyl, sloupořadí), r. 1546, z latiny, latinský termín vypůjčen z řečtiny

échine, f. (echinus, podvalek u dórského sloupu), r. 1546, slovo pochází z řečtiny, přes latinu bylo přejato do francouzštiny

ope, m. (otvor, kapsa pro uložení trámu ve zdivu), r. 1547, výpůjčka z latiny, do latiny slovo přejaté z řečtiny

acrotère, m. (akroterie, ozdobné zakončení rohů a vrcholů štítů antických chrámů) r. 1547, výpůjčka z latiny, latinský termín z řečtiny

abaque, m. (nadhlavice, deska nad hlavicí sloupu) r. 1561, výpůjčka z latiny, latinské slovo z řečtiny

➤ *XVII. století*

grume, f. (kůra na kmeni poraženého stromu), r. 1684, slovo z pozdní latiny, do latiny bylo slovo přejaté z řečtiny

pronaos, m. (pronaos, sloupová předsíň architektonického chrámu), r. 1683 výpůjčka z latiny, do latiny byl termín přejat z řečtiny

➤ *XVIII. století*

calvaire, m. (kaple na kopci), r. 1704, z kř. latiny, lat. název je přejat z řečtiny (metonymie, vlastní jméno - název hory na kterou nesl Ježíš kříž, stavba na Jeho památku, přenesený význam již v lat. a řečtině) ▲

➤ *XIX. století*

bucrâne, m. (bukranion, antický výzdobný motiv býčí lebky), r. 1838, slovo řeckého původu, které je výpůjčkou do francouzštiny z pozdní latiny

exèdre, f. (malá stavba s půlkruhovou lavicí v kostele)⁴¹, r. 1873, slovo je řeckého původu, přes latinu bylo přejato do francouzštiny (výpůjčka)

➤ **Z řečtiny přes dialekty**

harpe, f. (přečnávající kámen vystupující ze zdi), r. 1485, termín je přejat z provencálštiny, do té byl přejat z latiny a do latiny z řečtiny

dôme, m. (kopule, bání), r. 1600, slovo je řeckého původu, které se dostalo do francouzštiny prostřednictvím latiny a provencálštiny (druhý význam kostel je z italštiny)

Výpůjčky z latiny

➤ **Z latiny**

➤ *XI. století*

porte, f. (dveře), r. 1060, z latinského *porta*

➤ *XII. století*

pile, f. (pilíř *mostu*), r. 1150, z latinského slova *pila*

sanctuaire, m. (svatostánek, svatyně), první pol. XII. století, výpůjčka z latiny

édifice, m. (budova, stavba), výpůjčka, první polovina XII. století, z klasické latiny

tabernacle, m. (tabernákl, zdobená skříňka na oltáři), XII. stol., výpůjčka z latiny

colonne, f. (sloup, sloupek), XII. století z klasické latiny

arche, f. (oblouk, např. mostní), konec XII. století, výpůjčka z pozdní latiny

➤ *XIII. století*

thermes, pl. (lázně, láz. dům), r. 1200, výpůjčka z latiny

➤ *XV. století*

latrine, f. (latrína *nacházející se na převisu budovy*), r. 1437, z latiny (za imperialismu)

➤ *XVI. století*

oblong, adj. (podélný, o prostoru kolem stavby), r. 1520, výpůjčka z latiny

41 vlastní překlad

déambulatoire, m. (chórový ochoz kolem kněžiště), at. r. 1851-52, z pozdní latiny

tore, m. (obloun, torus *lišta*), r. 1545, výpůjčka z latiny

module, m. (modul, jednotka měření), r. 1547, výp.z latiny

portique, m. (kryté sloupoví, sloupořadí), r. 1547, výpůjčka z latiny

ordre, m. (řád), r. 1556, výpůjčka z klasické latiny

➤ *XVII. století*

ove, m. (vejcovec, plastická dekorace), r. 1622, výp. z latiny, přirovnání k oválnému tvaru podobnému vejci ▲

atrium, m. (atrium), r. 1627

vomitoire, m. (vomitorium, vchod a východ z římského divadla), r. 1635, výpůjčka z latiny

congé, m. (výkružek u sloupu), r. 1676, z klasické latiny

➤ *XVIII. století*

columbarium, m. (kolumbárium, urnový háj), r. 1752, z klasické latiny, původně ve významu holubník, již v latině existovalo slovo také v přeneseném významu kolumbárium ▲

forum, m. (fórum), r. 1757, z latiny

cella, f. (hlavní hala v římském chrámu⁴²), r. 1759, výpůjčka z klasické latiny

➤ *XIX. století*

opus, m. (nepravidelné lomové zdivo), r. 1852-56, z latiny

oculus, m. (kruhové/oválné okno), at. r. 1852, z latinského slova *ocul*, pravděpod. výpůjčka (fon. zachována), slovo je zároveň metaforou ▲

antéfixe, f.(antefixa, ozdoba na střeše n. vlysech budovy), r. 1832

➤ *Latina církevní*

autel, m. (oltář), výpůjčka z nábož. latiny, XI. stol.

baptistère, m. (křestní kaple, baptisterium), r. 1100, výpůjčka z křesťanské (církevní) latiny

cathèdre, f. (katedra, gotické sedadlo), r. 1180, výpůjčka z křesťanské latiny

jubé, m. (lektorium, galerie mezi chrámovou lodí a chórem), r. 1386-87,

42 vlastní překlad

z náboženské latiny (nejprve první slovo modlitby poté metonymicky lektorium), dochovaná fonetika ▲

oratoire, m. (oratorium/oratoř, část budovy, která je určena pro modlitby), r. 1174-76, výpůjčka z křesťanské latiny

pinacle, m. (vrchol stavby, pinakl, fiála), začátek XIII. stol., výpůjčka z křesťanské latiny

➤ ***Latina středověká***

motte, f. (hůrka, kopeček nebo um. vytvořený na kterém je umístěna věž), r. 1165, ze středověké latiny, fonetika zachovaná, původně pouze ve významu kopec ▲

capitulaire, adj. (kapitulní), výpůjčka ze středověké latiny ze XIII. stol.

galerie, f. (galerie, krytá chodba), r. 1316, ze středověké latiny *galeria*

sacristie, f. (sakristie, místnost v kostele ve které jsou uchovány předměty pro bohoslužby), r. 1339, výpůjčka ze středověké latiny

bastide, f. (opevnění/opevněné středověké město v jihozápadní Francii), r. 1305, ze středověké latiny

stalle, f. (chórová lavice, stalla), r. 1556, výpůjčka ze středověké latiny

manécanterie, f. (farní škola zpěvu), r. 1890, výpůjčka ze středověké latiny

3.1.3 moderní výpůjčky

Výpůjčky z latiny

➤ ***Slova latinského původu přejatá přes italštinu***

➤ *XIII. století*

tribune, f. (tribuna, galerie)

r. 1231, z italštiny, do it. ze středověké latiny

➤ *XV. století*

bastion, m. (bašta), XV. století, z italštiny (atest. ve středověké latině)

➤ *XVI. století*

vestibule, m. (předsíň, vstupní hala), r. 1509, učené slovo z latiny, ovlivněné italštinou

frise, f. (vlys), r. 1524 z italštiny, do it. pravděpodobně z pozdní latiny

corniche, f. (římsa), z italštiny, r. 1524, *Trésor de la langue française* uvádí, že italský název byl přejat z latiny nebo z řečtiny

modillon, m. (modillion, krokevní zdobená hlava), r. 1545, z italštiny, do italštiny z lidové latiny

pilastre, m. (pilastr, polosloup vyčnívající ze zdi, který plní pouze dek. funkci) r. 1545, z italštiny (pravděpodobně z latiny, term. již ve středověké latině)

volute, f. (voluta, spirála *ornament*), r. 1545, z italštiny (it. termín z latiny)

campanile, m. (zvonice, lucerna na střeše), r. 1586, z italštiny, atestováno ve středověké latině r. 978

➤ *XVII. století*

merlon, m (hradba kolem skladu třaskavin), r. 1642, z italštiny (it. term. pravd. z latiny)

soffite, m. (sufita *podhled stropu*), r. 1676 z italštiny (it. term. z lidové latiny)

rotonde, f. (rotunda), r. 1690, z italštiny, it. term. z latiny

archivolte, f. (archivolta, ozdobný prvek), r. 1694, z italštiny (do italštiny byl termín přejat ze středověké latiny)

➤ *XIX. století*

palafitte, f. (kolová stavba), r. 1865, z italštiny, it termín přejat z latiny

➤ *Z latiny přes angličtinu*

triforium, m. (triforium, ochoz u katedrály nacházející se v tloušťce zdi mezi okny a arkádami), r. 1831, z angličtiny (do aj. ze středověké latiny)

transept, m. (příčná chrámová loď), r. 1823, výpůjčka z učené latiny přes angličtinu (v lat. slovo složené z trans+ septum)

Z italštiny

➤ *XV. století*

balcon, m. (balkón, z italštiny, pravd. z it. oblasti Longobardi), r. 1404

rambarde, f. (zábradlí např. paluby), r. 1445, z italštiny (pravděp. přes Marseillskou provencálštinu)

citadelle, f. (citadela), r. 1495, z italštiny

➤ *XVI. století*

piédestal, m. (podstavec/piedestal, sochy, sloupu apod), r. 1526-37, z italštiny

architrave, f. (architráv, násloupí), nejprve adj. r. 1528, poté substantivum r. 1531, z italštiny

- balustre*, m. (sloupek v zábradlí), r. 1529, z italštiny
- stuc*, m. (štuková výzdoba, štukatura), r. 1533-34, z italštiny
- cannelures*, n.f., pl. (kanelury, žlábký sloupu), r. 1545, úprava italského slova
cannelura
- cavet*, m. (lysis, podbrádka *lišta*), r. 1545, z italštiny
- imposte*, f. (patka, patní kámen), r. 1545, z italštiny
- listel*, m. (podetnutý pásek římsy), r. 1546, z italštiny
- escarpe*, f. (parapetní strana příkopu v opevnění), r. 1549, z italštiny
- façade*, f. (fasáda), r. 1565, z italštiny
- fronton*, m. (fronton *ornament*), r. 1624, z italštiny
- *XVII. století*
- balustrade*, f. (zábradlí, balustráda), r. 1653, z italštiny
- coupole*, f. (kupole, bání), r. 1666
- caponnière*, f. (krytá spojovací chodba), r. 1671, z italštiny
- modénature*, f. (profil římsy), r. 1673, z italštiny
- socle*, m. (sokl/podstavec sloupu, sochy), r. 1639, z italštiny
- ressaut*, m. (výčlenek, výstupek stěny), r. 1651, z italštiny
- *XIX. století*
- sgraffite*, m (výtv. sgrafito), r. 1856, z italštiny

z angličtiny

- Bow window*, m. (arkýřové okno, arkýř⁴³), at. r. 1753⁴⁴, z angl. *bow window*
- shed*, m. (pilová n. shelová střecha/střecha s asym. přepady), z r. 1890,
z angl. *shed*

Ostatní

- adobe*, m. (vepřovice nepálená cihla), r. 1868 z arabštiny přes španělštinu

43 Velký francouzsko český slovník, 1ní díl, 234

44 <http://atilf.atilf.fr/dendien/scripts/tlfiv5/advanced.exe?8;s=2072264895;>

remprunt/opětovná výpůjčka

oriel, m. (arkýřové okno), znovu převzaté v r. 1879 ze st. francouzštiny. Ve XIV. stol. bylo slovo vypůjčeno z francouzštiny do angličtiny ve významu *chodba*, v angličtině nabylo slovo nového významu *arkýřové okno*, slovo bylo poté vypůjčeno zpět do francouzštiny v tomto novém významu.

loggia, f. (lodžie krytý balkon), r. 1727, z italštiny. Do italštiny bylo slovo vypůjčeno z francouzského *loge*

Termínů, které jsou součástí základního slovního fondu, nebo jsou do francouzštiny vypůjčené z ostatních jazyků, je v daném lexiku celkem 163, viz. tabulka níže:

Tab. č. 1:

Druh výpůjčky	zdrojový jazyk	počet	z toho metafora, metonymie, ▲
Základní slovní fond	galská slova	3	
celkem 44	germánská slova	7	
	dialekt	1	
	latina	33	1 metonymie
Výpůjčky klasické	řečtina	38	
celkem 77	přímo z řečtiny	(7)	
	přes latinu	(29)	1 metonymie
			1 metafora
	přes dialekty	2	
	latina	39	
	klasická latina	(26)	3 metafory
	církevní latina	(6)	1 metonymie
	středověká latina	(7)	1 rozšíření významu
výpůjčky moderní	latina	16	
celkem 41	přes italštinu	(14)	
	přes angličtinu	(2)	
	Italština	21	
	angličtina	2	
	arabština	1	
	opětovné výpůjčky	(2)	
Celkem		163	4 metafory
			3 metonymie
			1 rozšíření významu

3.2 Lexikálně morfologická analýza jednoslovných termínů

Derivace

Do této skupiny jsou zařazena pouze slova, která přidáním sufixu vytvořila architektonický termín. V daném lexiku se vyskytuje velké množství odvozenin, které ve francouzštině existovaly již dříve v jiném významu, později např. na základě metafory utvořily nový architektonický termín. Tato slova jsou zařazena do skupiny sémantické tvoření slov.

Regresivní derivace:

➤ odejmutí sufixu

V daném korpusu se vyskytuje značný počet termínů, který vznikl zpětnou derivací. Výsledné termíny plní funkci podstatného jména. Daný substantivizovaný termín je většinou v přímé sémantické souvislosti s výchozím slovesem. Vzniklý termín je buď označením předmětu, který je výsledkem daného procesu nebo označuje předmět, který danou funkci plní. Vzniklá slova daným slovotvorným procesem, jsou:

appareil, m. (vazba zdiva), vzniklo jako deverbativum ze slovesa *appareiller* (slícovat, stavivo, prkna, apod.). Výchozí slovo představuje činnost spojování stavebního materiálu, vzniklý termín *appareil*, představuje daný architektonický prvek, který je výsledkem dané činnosti.

Podobně termín **appui**, m. (zábradlí), které je deverbativum ze slovesa *appuyer* (podepřít, opřít), představuje předmět, sloužící pro podpírání.

Termín **arase**, f. (vyrovnávací vrstva zdiva), který je vytvořený od slovesa *araser* (zarovnat), představuje stavební materiál, jež slouží k zarovnání zdi.

Slovo **cintre**, m. (1. oblouk - část klenby, 2. obloukové lešení, deverbativum ze slovesa *cintrer* (zaklenout, ohnout do oblouku), je rovněž výsledkem procesu.

Décharge, f. (odlehčení/odlehčující oblouk v konstrukci stavby, krovu) je deverbativum ze slova *décharger* (odlehčit), arch. prvek tedy plní funkci základového slova.

Deverbativum **délit**, m. (nepravá strana/lůžko kamene), odvozené ze slovesa *déliter* (pokládat kámen proti směru štěpnosti) označuje kámen, který je položen vertikálně.

Termín **ferme**, f. (plná vazba krovu) odvozený ze slovesa *fermer* (upevnit), odpovídá předmětu, který splňuje funkci upevnění.

Termín *lambris*, m. (obložení zdi), deverbativum ze slovesa *lambrisser* (obkládat) rovněž odpovídá výsledku daného procesu.

marque, f. (podpis/značka dělníka n. dílny vyryté na kostr.) ← *marquer* (označit)

Slovo *rempart*, m. (hradba, násep), je deverbativum vzniklé ze slovesa *reparer* (obehnat hradbami n. násypem). Je označením předmětu, který vznikl činností *obehnat hradbami nebo násypem*.

Dalším příkladem je slovo *support*, m. (nosník, podpěra) odvozené ze slovesa *supporter* (podepřít, nést). Vzniklé slovo označuje prvek, který plní funkci podpírání.

Další skupinu odvozených slov představují slova, jejichž význam není přímo výsledkem činnosti, kterou představuje výchozí slovo. Nová slova jsou s výchozími slovy v jiném sémantickém vztahu, než je vztah mezi činností a vzniklým produktem na základě dané činnosti nebo označení předmětů, které danou funkci plní:

Termín *allège*, f. (zed' pod parapetem), vzniklý ze slovesa *alléger* (odlehčit), funkci odlehčení neplní, poukazuje na materiál, který je obvykle lehčí, popř. daná část zdi je užší než obvodová zed' stavby.

Slovo *épure*, f. (nákres, nárys sloužící jako model pro velikost kamene nebo částí konstrukcí kovu) jež bylo utvořeno ze slovesa *épurer* (očistit, proškrtat) není přímo výsledkem činnosti 'očistit', ale představuje nákres, který slouží k vytvoření upraveného stavebního materiálu.

Termín *refend*, m. (spáry vyryté do kamene), vznikl zpětnou derivací od slovesa *refendre* (podélně rozštípnout, rozřezat). Není výsledkem procesu rozštěpení ani rozřezání, ale označuje vyryté, umělé spáry, které člení povrch kamene tak, že vypadá jako by byl vytvořen z více malých částí.

Termín *surplomb*, m. (převís), odvozenina sloves *surplomber* (přesahovat) je označením pro převýšení zdi nad strop stavby, významově tedy souvisí s výchozím slovesem.

Mezi dalšími substantivy, která vznikla zpětnou derivací, není zjevný významový vztah s výchozími slovy. Do této skupiny lze zařadit následující odvozená slova:

Fruit, m. (úkos/sklon zdiva), vzniklo ze slovesa *effriter* (rozdrobit). Termín *rachat*, m. (dorovnání/korekce šířky nebo roviny podložkou, klínem nebo vrstvou malty), vznikl jako deverbativum ze slovesa *racheter* (vykoupit), slovo *rachat* odpovídá významu vykoupit. Mezi architektonickým prvkem a výchozím slovesem není ovšem

sémantická souvislost.

Zajímavým příkladem je termín *baie*, f. (otvor dveřní n. okenní), deverbativum ze slovesa *bayer* (zevlovat, okounět). Tento termín vznikl na základě činnosti, okounění, zevlování, pro které mohou takovéto otvory, hlavně okenní, sloužit. Slovo je zároveň metonymií. ▲

Substantivum *meurtrière*, f. (střílna) vzniklo od slovesa od *meurtrier* (vrah), odkazuje na skutečnost, že z tohoto místa jsou vystřelovány smrtící rány. Slovo je zároveň metaforou. ▲

Termín *rampe*, f. (rampa), deverbativum od slovesa *ramper* (plazit se, lézt po břiše), neoznačuje předmět, který slouží k plazení se, pravděpodobně vznikl metonimií na základě toho, že tento stavební prvek umožňuje posouvání předmětů. ▲

➤ Odejmutí prefixu

plâtre, m. (sádra) ← *emplâtre* (náplast), slovo je zároveň metaforou k viskóznímu povrchu náplasti, ⁴⁵ ▲

➤ Záměna sufixu nebo prefixu

Bastille, f. (bašta, pevnost) je odvozenina, která pochází ze staro-provencálakého slova *baside*, u slova došlo k náhradě sufixu z *-ide* na *-ille*.

Termín *linteau*, m. (překlad okenní, dveřní) se nejprve vyskytoval ve formě *lintel*, později došlo nahrazení sufixu *-el* na *-eau*.

Podobně došlo k záměně sufixu z *-er* na *-ier* u slova *pilier*, m. (pilíř, sloup), starší varianta tohoto slova je *piler*, toto slovo je odvozené z latinského termínu, který představuje význam sloup.

Dalším příkladem je slovo *portail*, m. (portál katedrály), které se vyskytovalo původně ve variantě *portal*.

Nepravá derivace

Ve zkoumané architektonické terminologii je produktivní proces substantivizace adjektiv. U vzniklých substantiv se význam nemění. Slova vznikla z dvoučlenných kolokací, u kterých došlo k vypuštění neboli elipsy podstatného jména. Nově vzniklé slovo tedy přebírá funkci určovaného slova a současně si ponechává původní význam adjektiva, které určované slovo specifikovalo. Do této skupiny patří

⁴⁵ Dér. par aphérèse de *emplâtre** p.compar. de la consistance visqueuse du plâtre avec celle d'un emplâtre

slova:

Termín *collatéral*, m. (postranní loď kostela) vzniklo elipsou slova *nef* z kolokace *nef collatéral*.

Stejným způsobem byly vytvořeny termíny:

cathédrale, f. (katedrála) ← *église cathédrale*

collégiale, f. (kolegiální kostel) ← *église collégiale*

composite, f. (kompozitní sloh) ← *ordre composite*

corinthien, f. (korintský sloh) ← *ordre corinthien*

diaphragme, f. (přepážka, diafragma) ← *arc/mur diaphragme*

dorique, m. (dórský sloh) ← *ordre dorique*

échiffre, m. (schodnicová zeď) ← *mur d'échiffre*

ionique, m. (jónský řád, sloh) ← *ordre ionique*

toscan, m. (toskánský sloh) ← *ordre toscan*

doubleau, m. (dvojitý oblouk) ← *arc doubleau*

volige, f. (lať, podklad pro střešní krytinu) ← *latte volige* (dosl. př. štíhlá lať)

Tento slovotvorný proces bývá často využíván pro celou skupinu slov, která spolu úzce souvisí. V dané terminologii je produktivní pro označení všech slohů: *toscan*, *dorique*, *ionique*, *corinthien* a *composite*.

Další podstatná jména vznikla nepravou derivací z přičestí minulého, do této skupiny patří:

avancée, f. (přečnívající část střechy, výklenek) ← *avancer* (posunout, vysunout)

roulée, f. (prvek spojující štít a okraj střechy) ← *rouler* (svinout)

pisé, m. (lepenice) ← *piser* (pěchovat, dusat hlínu)

enceinte, f. (hradby) ← *enceindre* 'entourer' (ohradit)

volée, f. (rameno schodiště) ← *voler* (létat), jedná se pravděpodobně o metaforu ▲

V dané slovní zásobě se vyskytuje také několik substantivizovaných přičestí přítomných:

enduit, m. (omítka) ← *enduire* (omítnout)

liant, m. (pojivo) ← *lier* (spojovat)

tirant, m. (vazný trám vazník) ← *tirer* (táhnout)

versant, m. (jedna strana sedlové střechy) ← *verser* (překlopit)

rampant, m.(svah, sklon) ← *ramper* (plazit se), slovo je použito na základě metonymie ‚nakloněný prostor, který umožňuje plazivý pohyb‘ ▲

Méně početnou skupinu tvoří deverbativa, která představují adjektiva. Tato adjektiva vznikla z přičestí minulého.

Adjektivum **flanqué** (označení pro stavbu, která je po stranách opevněna konstrukcí), přičestí minulé od slovesa *flanquer* (opevnit boky). Výchozí i výsledné slova jsou v přímé souvislosti.

Adjektivum **gémíné** (zdvojené okno) a výchozí sloveso *gémíner* (zdvojit), se rovněž sémanticky shodují.

Derivace pravá

Prefixace

Tento slovotvorný proces se nevyskytuje ve zkoumané terminologii pouze jednou.

Termín **déraser** (snížit, srazit vršek zdi) vznikl připojením předpony *dé-* k základovému slovu *raser* (zarovnat). Přípona *dé-* vyjadřuje proces oddělení, tento význam je pro daný prefix typický.

Suffixace

Slovotvorný proces suffixace je v dané slovní zásobě z odvozenin nejvíce produktivní.

Sufix –ade

Sufix *-ade* se vyskytuje pouze ve slově **colonnade**, f. (kolonáda, sloupořadí), které je vytvořené připojením tohoto sufixu k základovému slovu *colonne* (sloup). Tento termín je ovlivněn it. termínem *colonnata*, který má stejný význam.

V tomto případě označuje sufix předměty, konkr. sloupy vyskytující se ve větším počtu, což je pro něj typické.

Sufix –age

Připojením této přípony vznikla níže uvedená slova, která je možno rozdělit do následujících skupin:

1. termíny označující předměty nacházející se ve větším množství:

Termín **chaînage**, m. (železná n. dřevěná výztuha, zední kleštiny), vznikl připojením sufixu k substantivu *chaîne* (řetěz), výsledné slovo označuje větší množství předmětů, které mohou být v konstrukci propojené. Stejně tak slovo **colombage**, m. (hrázděné zdivo) je tvořeno ze substantiva *colombe* (sloupek hrázděné stavby) a připojením sufixu *-age*, vyjadřuje soubor sloupků hrázděné stavby, které tvoří zdivo.

Dále lze do této skupiny zařadit termín **assemblage**, m. (spoj), vytvořený ze slovesa *assembler* (spojit, dát k sobě).

2. Termíny označující výsledek děje:

Slovo **remplage**, m. (ohraničení okenních výplní, tvořených ze stejného materiálu jako okenní rám) je odvozené ze slovesa *remplir* (naplnit, zaplnit).

3. Termíny, které s výchozím slovem souvisí jiným způsobem:

Termín **libage**, m. (lomový kámen), který vznikl připojením přípony *-age* k základovému slovu *lib(b)e* (velký kámen), se od tohoto slova významem výrazně neliší. Podobným případem je slovo **échafaudage**, m. (lešení), které vzniklo ze základového slova nesoucí podobný význam *échafaud* (lešení, též popravní).

Termín **faitage**, m. (hřeben střehy) je tvořen ze slova *faîte* (vrchol střešní konstrukce), stavební prvek se nachází přímo nad vrcholem konstrukce.

4. Termíny obsahující metaforu nebo metonymii

Termín **pavage**, m. (dlažba, dláždění), tvořený ze substantiva *pave* (dlažba, dlažební kostka), rovněž patří do této skupiny slov. Je zároveň zároveň metonymií. ▲
Dále sem patří termín **jambage**, m. (sloupek zárubně), který je vytvořený ze substantiva *jambe* (nohavice, vzpěra). Termín **jambage** je rovněž metaforou. ▲

sufix **-aille**

Přípona *-aille* vyjadřuje ve slově **rocaille**, f. (ornament tvořený z mušlí nebo kamínků), vzniklého ze slova *roc* (skála, skalisko), větší množství daného materiálu. Tento význam je pro danou příponu typický. Slovo je zároveň metaforou. ▲

sufix **-eau**

Slova, která představují deminutiva, jsou následující:

lanterneau, m. (malá lucerna, konstrukce na vrch. střechy) je odvozené od slova *lanterne* (lucerna, konstrukce nad kopulí nad shod. vížkou)

tuileau, m. (úlolek stř. tašky), toto slovo je utvořeno ze slova *tuile* (střešní

taška).

Do druhé skupiny slov lze zařadit následující slova:

claveau, m. (klenák/vrchol klenebního oblouku), odvozenina z lat. *clav=clef* (klenák), tato slova si významově odpovídají.

Slovo **créneau**, m. (cimbuří) je odvozené ze slova *cren/cran* (zářez, stupeň), poukazuje tedy na zářezy, které jsou pro cimbuří příznačné.

meneau, m. (okenní příčka), která vznikla ze slova *meien=moyen* (prostřední), odkazuje na umístění daného předmětu.

sufix –**ée**

Odvozenina **banchée**, f. (vrstva hlíny, dusané zdivo umístěné na bednění), je odvozeno ze substantiva *banche* (bednění na dusané zdivo). Přípona –ée u tohoto slova odkazuje na obsah, tedy hlínu. U slova **jouée**, f. (ostění u vikýře/šíře stěny), které vzniklo připojením sufixu ke slovu *joue* (bočnice/postranní zeď), vyjadřuje rovněž obsah materiálu, konkr. zdiva. Termín **perré**, m. (podpěrná zeď, obsahující kamení, proti sesouvání půdy), odkazuje stejně jako předcházející příklady na obsah, termín vznikl derivací od slova *pierre* (kámen).

U odvozeniny **culée**, f. (příbřežní pilíř), která vznikla ze slova *cul* (zadek, spodek), nepředstavuje přípona –ée žádný z významů, který je pro ni typický.

Sufix –**ment**

Výsledné slovo **ébraselement**, m. (zkosení, úkos dřevního n. okenního otvoru) vzniklo ze slovesa *ébraser* (zešikmit, zkosit) a vyjadřuje výsledný děj procesu zkosení. Další odvozeniny, které vznikly za pomoci sufixu –*ement* označují rovněž výsledek děje:

épaulement, m. (opěrná/podpěrná zeď) ← *épauler* (podepřít *o zdi*)

embrèvement, m. (zapuštění dřeva, druh spoje) ← *embrever* (zapustit, zapouštět)

entablement, m. (hlavní římsa, násloupí) ← *entabler* (zasadit, spojit)

flanquement, m. (krytí boků u opevnění) ← *flanquer* (opevnit boky)

rejointoiement, m. (opětné spárování zdiva) ← *rejointoyer* (znovu vyspárovat)

soutènement, m. (opěrná zeď) ← *soutenir* (podpírat)

Termín **ravalement**, m. (nahození) je rozšířením významu nesprávně používán

ve významu *očištění/oškrábání omítky*⁴⁶. Termín vznikl ze slovesa *ravaler* (omítnout, oškrábat).

Slovo **renforcement**, m. (vyztužení, zpevnění), které je odvozeno od slovesa *renforcer* (zpevnit), může označovat jak činnost, tak i metonymicky materiál.

Poslední z termínů, **parement**, m. (přední plocha stěny, obsahující viditelné cihly n. kameny), který je vytvořen za pomoci přípony *-ement* nepředstavuje význam činnosti ani výsledku děje odvozovaného slovesa *parer* (vyzdobit). Je možné, že tento význam poukazuje na její funkci *ozdobná*.

sufix **-et, -ette**

Za pomoci této přípony, která je v ženském rodu příznačná pro zdrobněliny, vznikly tyto architektonické termíny:

vergette, f. (tyčka, výztuha v moz. okně) ← *verge* (tyč, prut)

châtelet, m. (hrádek) ← odvozenina ze staro fr. *chastel* = *château* (zámek, hrad)

jambette, f. (podpěra/malý trám u krovu) ← *jambe* (nohavice, vzpěra), slovo představuje metaforu ▲

palmette, f. (palmeta - ornament mající tvar listu) ← *palme* (palma), slovo je zároveň metaforou ▲

clavette, f. (klín, západka) ← *clav=clef* (klenák), slovo představuje rovněž metaforu ▲

Přípona **-et**, která často označuje nástroj, viz. teoretická část, tuto funkci v nalezených slovech neplní.

formeret, m. (žebro gotické žebrované klenby) ← *forme* (tvar)

réglet, m. (výžlabek - lišta) ← *régle* (pravítko, pravidlo)

parquet, m. (parketová podlaha) ← *parc* (park)

filet, m. (plochá římsa, lišta) ← *fil* (nit), slovo je metaforickým přirovnáním k niti ▲

sufix **-on**

Tento sufix je v daném lexiku poměrně produktivní. První skupinu tvoří slova, která představují deminutiva, do této skupiny lze zařadit:

terrasson, m. (plochá stříška, teráska) ← *terrasse* (terasa)

46 Dictionnaire d'Architecture, str 104

goujon, m. (spojovací kolík, závlačka) ← *gouge* (žlábkové dláto)

tenon, m. (čep pro nasazení druhé části spoje) ← *ténir* (držet)

Slovo **étréssillon**, m. (podpěra, vzpěra okenního, dveřního otvoru) je odvozené od slovesa *esteser* (tenir), připojením sufixu –illon, který je variantou sufixu –on.

Následující dvě slova souvisí se základovými slovy jinak než tyto dvě skupiny.

palisson, m. (laťka obmotaná slámovým provázkem sloužící jako výplň hrázděné stěny) ← *palis* (lať)

tierceron, m. (úhlový oblouk, žebro v got. klenbě) ← *tiers* (třetina)

Druhou skupinu představují augmentativa:

perron, m. (vnější schodiště, před vstupem do budovy) ← *pierre*

Odvozeniny s příponou –on, které jsou současně metafory:

fleuron, m. (křížová kytky - ozdoba) ← *fleur* (květina), zároveň se jedná o metaforu ▲

lanternon, m. (malá lucerna, konstrukce nad kopulí opatřená okny)⁴⁷ ← *lanterne*, slovo je zároveň metaforou tvaru ▲

sufix –**ier/-ière**

barlotière, f. (okenní příčka) ← *barre* (laťka)

canonnière, f. (střílna) ← *canon* (kanon)

verrière, f. (zasklená plocha, chrámové okno) ← *verre* (sklo)

Odvozená slova s metaforou:

larmier, m. (okapnice) ← *larme* (slza, kapka), metafora ke kapkám deště ▲

palier, m. (patro) ← *paele=poêle* (pánvička), pravděpodobně metafora k rovné ploše pánve ▲

aisselier, m. (trám tvořící součást krovu) ← *aiselle* (podpaží, úžlabí) ▲

arbalétrier, m. (krovní sloup) ← *arbalète* (kuš, samostříl) ▲

arêtier, m. (nárožní krokev) ← *arête* (hrana, hřeben) ▲

sablière, f. (pozednice, hambalek - trám) ← *sable* (písek), tento trám býval v kontaktu s maltou a pískem ▲

Všechny dané termíny označují trám, který tvoří součást krovu. První dva

47 tlf uvádí termíny *lanterneau* a *lanteron* jako synonyma (pod jedním heslem)

aisselier a *arbalétrier* vznikly na základě metafory základového slova. Termíny *arétier* a *sablère* na základě souvislosti.

Dále se v daném lexiku nacházejí tři termíny s příponou *-er/ -ère*, která je variantou *-ier*. Označuje architektonické prvky, vytvořené z předmětů označující základová slova.

clocher, m. (zvonice) ← *cloche* (zvon)

plancher, m. (stropní konstrukce) ← *planche* (prkno)

archère, f. (střílna pro lukostřelce) ← *archer* (lukostřelec), slovo je zároveň metonymií ▲

sufix **-if**

pendentif, m. (pendentiv, trojrozměrná plocha, která spojuje kopuli a čtv. zeď u klenby), učená odvozenina ze slova *pendens=pendre* (viset). Tento druh klenby vznikl pravděpodobně metaforou k zavěšenému předmětu.

sufix **-is**

Odvozená slova, která označují výsledek děje:

appentis, m. (1. přístřešek, 2. přístavba) ← odvozenina *appendre* (vyvěsit)

brisis, m. (úhel lomené střechy) ← *briser* (rozbít, rozlomit)

hourdis, m. (výplň hrázděné stěny, hrubá omítka) ← *hourder* (vyplňovat, vyzdívát)

Slovo ***torchis***, m. (mazanina stav. materiál) není výsledkem činnosti *torchier* (stavět z mazaniny), ale označuje materiál, který je ke stavění potřebný.

Termín ***pilotis***, m. (piloty, kůly/jako základ stavby, pilotový rošt), který vznikl ze substantiva *pilot* (pilota, kůl), označuje materiál nacházející se ve větším počtu.

glacis, m. (sklon) ← *glacer/glisser* (klouzat), metonymie ▲

sufix **-ure**

Termíny vyjadřující výsledek děje jsou:

couverture, f. (střecha, krytina) ← *couvrir* (přikrýt, pokrýt)

feuillure, f. (drážka, rýha oken. n. dveř. otvoru) ← *feuiller* (vyřezat drážku)

fourrure, f. (výplň mezi dvěma zdi) ← *fourrer* (nacpat)

moulure, f. (římsa, lišta) ← *mouler* (tvarovat)

Slovo *embrasure*, f. (otvor pro okno, dveře), tvořené ze slova *embraser* (osvětlit), neoznačuje výsledek činnosti, ale účel, pro který jsou tyto otvory určeny.

Dále se ve zkoumané terminologii nacházejí slova hromadná:

nervure, f. (žebro/ví) ← *nerf/nerv* (žebro v klenbě), metafora tvaru

toiture, f. (zastřešení) ← *toit* (střecha)

Odvozené slovo *arcature*, f. (arkatura) je slovo vzniklé učenou derivací od *arc* (oblouk), připojením sufixu *-(a)ture*. Toto slovo je uvedeno jako příklad učených odvozených slov v gramatice *Le Bon Usage*.

sufix **-oir**

Termín *tailloir*, m. (nadhlavice/deska umístěná nad nadhlavicí sloupu), odvozené od slovesa *tailler* (osekávat), neoznačuje místo ani nástroj, které odvozeniny tvořené tímto sufixem obvykle představují.

Slovo *assommoir*, m. (druh pasti umístěn nad vchodem (hradním), mezi padací mříží a dveřmi sloužící jako zbraň proti útočnickům), vznikl ze slovesa *assommer* (zabít). Tato odvozenina označuje nástroj, který je pro sufix typický. Slovo je zároveň metaforou. ▲

Pomocí přípony **-asse** je utvořen termín *terrasse*, f. (terasa, sokl), vzniklý připojením sufixu ke slovu *terre* (zem, půda), tento termín je označením většího množství zeminy, která představuje rovnou plochu. Výsledné odvozené slovo je augmentativum.

-esse/-eresse

Slovo *forteresse*, f. (pevnost) vzniklo připojením sufixu *-eresse* k adjektivu *fort* (silný). Vzniklé substantivum odkazuje na vlastnost dané stavby.

-ie/-erie

commanderie, f. (komtura, církv. sídlo ve vojenské správě) vzniklo ze slova *commandeur* (komtur, hodnost uvnitř rytířského řádu). U tohoto slova označuje sufix církevní stavbu ve vojenské správě.

sufix **-elle**, slovo *tourelle*, f. (věžička připojená ke stavbě), které je tvořeno z výchozího slova *tour* (věž) je typickým příkladem deminutiva, která jsou za pomoci

tohoto sufixu často tvořená.

Slovo *paumelle*, f. (závěs, pant dveřní, okenní), které vzniklo ze základu *paume* (dlaň, rohový spoj), představuje s největší pravděpodobností také zdobnělinu, protože daný předmět bývá velmi malého rozměru.

-in/-ine

Termín *doucine*, f. (žlábkovnice) vzniklý z adjektiva *douce* (jemný hebký) označuje lištu nebo římsu, které mají hladký profil.

Slovo *voûtain*, m. (pole klenby ohraničené žebry) odvozené ze slova *voûte* (klenba) označuje architektonický prvek, který tvoří součást klenby.

-ien/ -ienne

persien → *persienne*, f. (žaluzie), slovo je pravděpodobně metonymií ▲

Sufix **-ot**, představuje u termínu *culot*, m. (malá ozdobná konzola) deminutivní funkci, slovo *cul* (zadnice, spodní část) je zde metaforicky použito pro arch. dekorativní prvek. ▲

sufix **-ail**, který je obvykle připojován ke slovesům a tvoří kolektiva nebo určitý nástroj, formuje tato slova:

vantail, m. (křídlo okna, dveří apod.), tato odvozenina se pojí se substantivem *vent* (vítr). Jedná se tedy o předmět, který umožňuje průstup vzduchu do budovy.

vitrail, m. (vitráž, velké mozaikové okno chrámu), je odvozen od slova *vitre* (okenní tabule). Sufix **-ail** zde označuje velké množství skleněných tabulek, plní zde tedy funkci kolektiva.

sufix -ation,

Termín *mouluration*, f. (římsoví), který je odvozen od slovesa *moulurer* (zdobit římsami) označuje výsledek děje, což je pro odvozeniny tvořené tímto sufixem typické.

sufix **-ique**, je obsažen v adjektivu *troglodytique* (troglodytický/jeskynní o stavbě), kořen slova je *troglodyte* (troglodyt, jeskynní člověk). Sufix **-ique**, který formuje především odbornou slovní zásobu, v dané architektonické terminologii vyskytuje pouze jednou.

Sufix **-ive** se vyskytuje ve slově *solive*, f. (stropní trám n. nosník), které vzniklo připojením ke slovu *sole* (úložný trám).

Sufix **-aire** obsahuje pouze jedno slovo *reliquaire*, m. (relikvář), toto slovo je tvořené ze slova *relique* (relikvie).

Dále zkoumané lexikum obsahuje slova vzniklé za pomoci přípon, které se ve francouzštině vyskytují poměrně vzácně:

-iol/ -iole, varianta suf. **-ol/ole**, se vyskytuje pouze v několika málo slovech, většina slov s touto příponou je převzata z italštiny.

absidiole, f. (apsidiola) ← *abside*, sufix **-iole** zde plní funkci deminutiva.

Dalším odvozeným slovem je slovo *coyau*, m. (námětek -část krovu), toto slovo je odvozenina ze staro-francouzského kořene *coe*, *coue*, dnešní *queue* (ocas), která je formována příponou **-ellus**. U této přípony došlo k náhradě hiátu vytvořením polosouhlásky [j]. Protáhlá část krovu je metaforou k ocasu. ▲

Parasyntetická derivace

Slova vytvořená za pomoci parasyntetické derivace se vyskytují v daném lexiku tři:

ébousiner (očistit, např. kámen od zvětr. povrchu, hlíny)

é- *bousin* (zvětralý povrch) - er

écoinçon, m. (rohová ozdoba)

é- *coin* (roh) + -on

encorbellement, m. (arkýř)

en- *corbeau* (konzola) + -ment

Následující rozbor indikuje, že z derivace představují převážnou většinu slov, slova vzniklá sufixací. Druhou nejpočetnější skupinu představují slova vzniklá nepravou derivací a regresivní derivací. Vyskytuje se zde také několik příkladů parasyntetické derivace a slov, která byla vytvořena záměnou sufixu. Prefixace je zde využita pouze jedenkrát.

Tab. č. 2:

druh derivace	podskupina	počet	Z toho metafora nebo metonymie ▲
regresivní derivace	odstranění sufixu	20	2 metafor, 1 metonymie
	odstranění prefixu	1	1 metafora
záměna afixu		4	
nepravá derivace		24	1 metafora, 1 metonymie
derivace pravá		95	
	prefixace	(1)	
	sufixace -ier/ière (er)	(12)	5 metafor, 2 metonymie
	-ment	(10)	
	-on	(9)	2 metafor
	-âge	(9)	1 metafora, 1 metonymie
	-ure	(8)	
	-et/-ette	(9)	4 metafor
	-is	(6)	1 metonymie
	-eau	(5)	
	-ée	(4)	
	ostatní sufixy	(22)	4 metafor, 1 metonymie
parasyntetická der.		3	
Celkem		147	20 metafor 7 metonymií

3.3 Lexikálně-sémantická analýza

3.3.1 Rozšíření významu

acanthé, f. (akantový list *ornament*), původně bylo slovo používáno pouze pro botanický termín, rozšířením významu označuje i architektonický ornament

arc, m. (oblouk), termín vznikl rozšířením významu ze slova, které znamená luk

chapelle, f. (1. oratorium, 2. kaple), původní označení neslo význam plášť sv. Martina (památky), rozšířením významu se název využívá i pro *oratorium* část kostela (modlitebna) a později také pro samostatnou kapličku

distribution, f. (rozvržení vnitřní plochy), v běžném jazyce znamená proces rozvržení nejen v architektuře, rozšířením významu je užito pro rozvržení místností

échaugnette, f. (věžička), nejprve ve významu strážní věžička (u opevněné stavby), rozšířením významu jakákoli věžička

parc, m. (park), původní význam slova je ohrada pro zvířata, poté od XIII. stol. také ve významu ovocný sad, v XVII. století představuje význam park (zámecký apod.). Termín vznikl tedy s největší pravděpodobností rozšířením významu.

pieu, m. (pilóta, základový kůl stavby) prvotní pojmenování nese význam kůl se špičatým koncem, určený pro zaražení do země rozšířením významu znamená dřevo, železo, beton st. konstrukce

trilobé, adj. (trojlistý), původní botanický termín nese význam trojlistý, rozšířením významu je pojmenováním pro ornament, nebo tři kruhové segmenty

3.3.2 Zúžení významu

château, m. – zámek

nejprve jakákoli pevnost, zúžením významu označuje slovo *zámek*

3.3.3 Konkretizace významu

comble, m. – krov

abstr. význam na konkrétní – nejprve vrchol, maximum, nejvyšší věc

3.3.4 Metafora

1. Tvar, podoba

Do této skupiny patří termíny:

ancree, f (kramle, skoba) - připodobnění ke kotvě

bague, f. (prstenec *sloupu*) – přirovnání ke kulatému tvaru prstenu⁴⁸

baguette, f. (obloun *lišta*) – dlouhý, oválný tvar, pův. význam *hůlka, proutek*

bahut, m. (vypouklá kamenná parapetní deska), připodobnění k tvaru původního významu *tuhla na šaty apod.*

bandeau, m. (pásová římsa) – původní význam *čelenka, páska*

boulin, m. (dřevěné příčnický ve zdi sloužící pro stavbu lešení)⁴⁹
slovo nejprve označovalo díry ve zdi, které sloužily holubům jako hnízda, později dřevěné příčnický ve zdi pro stavbu lešení

caisson, m. (kazeta *pole stropu*), přirovnání k dutým příuhradkám, které připomínají bedýnky

canal, m. (římsa, lišta *křivkovitého tvaru*)⁵⁰, přirovnání ke tvaru křivkovitého prohloubení kanálu

chaîne, f. (výztuha z *cihel nebo jiného stav. materiálu*), pospojovaný stavební materiál připomíná tvarem řetěz

chantignolle, f. (cihelka *úzká cihla*), tento název označující stav. materiál je přirovnáním k jinému stavebnímu prvku *podpěře krovu*, na základě úzkého a dlouhého tvaru

chaperon, m. (stříška na zdi), je metaforou ke *karkuli* (pokrývka *Karkulčiny* hlavy)

clef, f. (klenák umístěný uprostřed klenby)⁵¹, slovo v původním významu klíč označuje metaforu klenák umístěný uprostřed klenby

corbeille, f. (kalich sloupu), přirovnání k původnímu významu *košík*

crochet, m. (krab *ornament*) původní význam je květina zahnutá do tvaru háčku

⁴⁸http://fr.wikisource.org/wiki/Dictionnaire_raisonn%C3%A9_de_l%E2%80%99architecture_fran%C3%A7aise_du_XIe_au_XVIe_si%C3%A8cle_-_Tome_2,_Bague [obr. 2011-08-05]

⁴⁹ vlastní překlad

⁵⁰ vlastní překlad

⁵¹ vlastní překlad

dé, m. (patka sloupu) je přirovnáním k hrací kostce na základě jejího tvaru

dais, m. (baldachýn *stříškový předmět nad sochou*), přirovnáním k zastřešení nebo nebesům označuje také zastřešení sochy

écharpe, f. (šikmá výztuha), v běžném jazyce označuje oblečení *šálu*, na základě podoby k úzkému a dlouhému tvaru označuje stavební prvek.

feuillard, m. (kovový pásek), slovo *feuillard* nejprve označovalo rozřezanou větev např. kaštanu sloužící jako obruč sudu, poté kovový pásek, který měl pravděpodobně nejprve stejné využití

flèche, f. (špička *věže n. zvonice*), na základě podoby k ostrému hrotu šípů

fût, m. (dřík sloupu), přirovnání ke kulatému dlouhému tvaru kmene stromu

griffe, f. (ostruhovitá ozdoba *patky sloupu*), tento druh ornamentu je pojmenován na základě podoby k drápu nebo oddenku některých rostlin

herse, f. (padací mříž *v hradní bráně*), pojmenování vzniklo na základě podoby k branám, které se používají v zemědělství pro orbu

hotte, f. (dymník *část krbu*), původní význam slova je nůše, jejíž tvar je charakteristický i pro architektonický prvek

lambrequin, m. (lambrekýn *okenní n. dveřní závěs*) nejprve látková ozdoba umístěná na přilbě padající na ramena poté metaforicky okenní n. dveřní závěs

lancette, f. – lancetový oblouk

lance (kopí), metafora

lanterne, f. (lucerna *konstrukce nad kopulí nad shod. vížkou*), architektonický termín nese označení lucerna na základě podobnosti tvaru a někdy také její funkce, prosvětlení budov

lit, m. (ložná plocha, spára), tento termín je metaforickým přirovnáním k rovné ploše postele

noyau, m. (vřeteno, sloup schodiště), přirovnání k jádru na základě umístění ve středu

panneton, m. (okenní zástrč/ka), pojmenování vzniklo připodobněním k části (bradě) klíče

poinçon, m. (věšák u krovu), pojmenování je použito metaforicky k dlouhému rovnému tvaru šídla

poivrière, f. (strážní budka s kuželovitou střechou), termín vznikl na základě kuželovitého tvaru, který je charakteristický pro pepřenku

rose, f. (růžicové, rozetové okno), termín označuje okno podobající se růži

rouleau, m. (řada klenutí), pojmenování poukazuje na válcovitě zatočený materiál

souche, f. (komínová hlava *část komína nad střechou*), původní význam slova je pařez, později byl využit pro označení termínu, který označuje krátký zakulacený předmět

tableau, m. (ostění, špaleta u okna n. dveří), u tohoto termínu se jedná pravděpodobně o přirovnání k rámu obrazu)

tambour, m. (tambur *díl sloupového dřívku*), slovo v běžném jazyce označuje buben metaforicky je použito pro označení části sloupu, která má krátký kruhovitý tvar

traverse, f. (příčka, příčník *okenní*) původní význam překážka, metaforicky zobrazuje předěl okna

trémie, f. (upravené místo v podlaze pro krb), pro původní význam *násypku* je rovněž charakteristický tvar pyramidy

vaisseau, m (loď *katedrály*), termín je díky tvaru přirovnán k lodi, jež je původním významem slova

volet, m. (okenice), pojmenování pravděpodobně vzniklo na základě přirovnání ke křídlům

Metafora funkce

Tento typ termínů vznikl na základě podobné funkce, kterou plní výchozí označované slovo. Některé významy se mohou krýt s analogií tvaru. Často jsou využívány názvy označující oblečení apod., jedná se hlavně o stavební prvky, které plní funkci ochrany, zakrytí nebo zpevnění.

braie, f. (vysunuté opevnění), slovo je v původním významu označením pro dětskou plenu, poté je použito pro termín, vysunuté opevnění, které má rovněž funkci chránit

chemise, f. (obložení), slovo je označením pro košili, metaforou funkce *pokrytí/přikrytí* označuje také obložení

chevêtre, m. (výměna, trám), slovo nese původní význam ohlávka, tento význam je přirovnán k trámu, který zpevňuje konstrukci

courtine, f. (průčelí, část hradeb mezi dvěma věžemi, křídly apod.), původní význam záclona je užit pro označení architektonického prvku, který má stejnou funkci *zakrytí*

coussinet, m. (pánev ložisko), termín je přirovnán k polštářku, protože plní

stejnou funkci *ochrana, podpěra*

gousset, m. (úhlová podpěra *krov*), termín vznikl přirovnáním k trojúhelníkové části látky u košile, která chrání podpaží, můžeme zde najít jak připodobnění k ochranné funkci, tak i k trojúhelníkovému tvaru

jalousie, f. (okenní žaluzie)

nejprve mřížová n. dřevěná konstrukce, která umožňovala pohled ven, aniž by byl člověk spatřen, metaforou funkce a podoby označuje také okenní žaluzii

lien, m. (svěrka v *konstrukci, krovu*), označení nese v běžném jazyce název páska, metaforicky označuje 'spojující článek' ve stavební konstrukci

manteau, m. (plášť krbu), původní význam kabát/plášť je zde použit pro plášť krbu, který plní rovněž funkci pokrytí a ochranu daného materiálu

parapet, m. (nízká zídka se zábradlím), původní význam slova představuje vojenskou ochrannou zeď, metaforicky označuje nízkou zeď se zábradlím

pavillon, m. (celá budova n. její část relativně čtverc. tvaru), slovo nejprve označovalo vojenský stan čtvercového tvaru, metaforou funkce slouží také jako označení pro stavbu

Metafora antropomorfní

aveugle, adj. (falešné *okno, dveře*), tento termín metaforicky označuje falešný okenní nebo dveřní prostor.

bras, m. (rameno *transeptu*) slovo, které označuje rameno je v architektonické terminologii použito pro označení částí stavby, které jsou užší a kratší než trakt (tělo) budovy

corps, m (trakt budovy) je označením pro hlavní část stavby, která je metaforicky přirovnána k trupu

jambe, f. (1. nohavice, podpěra, vzpěra u krovu, 2. výztuha zdi), toto pojmenování vzniklo na základě funkce podpírání

rein, m. (pozadí klenby), toto slovo označuje ledvinu, v architektuře označuje horní rubovou část klenby

talon, m. (kyma/laloška, druh lišty), termín vznikl na základě přirovnání k vypouklému tvaru paty

Zvířata nebo části zvířecího těla

aile, f. (křídlo budovy), běžně používaný význam slova je křídlo, metaforicky přirovná křídla ke dvěma částem budovy, které jsou situované naproti sobě. Toto přirovnání je obdobné jako u termínů *bras*, která označují lidské horní končetiny.

arête, f. (hřeben *střechy*) původní význam představuje rybí páteř nebo žebro, díky typické ostré hraně označuje také hřeben střechy

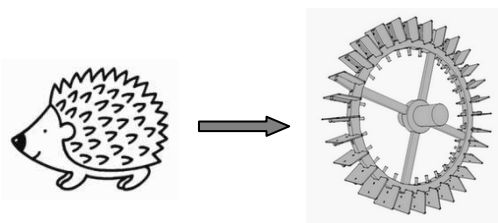
corbeau, m. (konzola), původní význam slova je havran, termín byl utvořen na základě připodobnění k havranímu zobáku

crête, f. (hřeben *střechy*), je přenesený význam z původního významu *hřebínek*, *chocholka* a označuje tak nejvyšší část

bec, m. (špička mostního pilíře), termín vznikl analogií ke špičatému tvaru zobáku, který slovo *bec* běžně označuje

croupe, f. (valba *valbová střecha*), v běžném jazyce představuje slovo označení pro zadní část těla u některých zvířat, přirovnáním k tvaru, označuje valbovou střechu

hérisson, m. (1. štět, *horní část zdi opatřená stav. kamenem*, 2. cévové kolo ve mlýně), slovo běžně představuje ježka, metaforicky označuje velké množství předmětů, které obsahují špičaté tvary. Pro oba architektonické významy jsou rovněž typické ostré předměty.

52

louve, f. (krepna, zařízení na zvedání kvádrů), tvar některých druhů ozubených krepen, připomíná hlavu vlčice

Metafora místa

chevet, m. (apsida), původní označení se používá pro část postele, kde se pokládá hlava, metaforou místa označuje hlavní část kostela

Jiná souvislost

naissance, f. (počátek, patka oblouku, klenby)

⁵² http://endirect.univ-fcomte.fr/index.php?id=numero_244_13_1&art=2652 [obr. 2010-02-19]

3.3.5 Metonymie

Metonymicky utvořené termíny se vyskytují v menším počtu než termíny vzniklé metaforicky. Podle typu vztahu, na základě, kterého vznikly, mohou být rozčleněny do následujících skupin:

1. *Synekdocha - část za celek*

Termín **chanfrein**, m. (římsa/lišta se zkosenou hranou)⁵³, vznikl z adjektiva *chanfrein*, které je pojmenováním pro zkosení nebo zkosenou hranu. Termín neobsahuje slovo *moulure* (lišta/římsa), ale pouze její charakteristiku.

Podobně byl vytvořen termín **croisée**, f. (okno obsahující okenní kříž)⁵⁴, slovo nejprve označovalo okenní kříž, poté metonymicky celé okno, které obsahuje okenní kříž.. Dalším příkladem je **croisillon**, m. (kříž okna), slovo původně označovalo podélnou příčku okenního kříže, později pojmenování označuje celý okenní kříž.

2. *činnost → výsledný předmět*

Slova nejprve označovala činnost, za jejíž pomoci byl vytvořen architektonický prvek, později metonymicky označují i tento vzniklý předmět. Do této skupiny patří:

bâtiment, m. (budova, stavba), slovo nejprve označovalo proces '*stavění*' poté i výsledek činnosti *budova*

crénelage, f. (vroubkování *na opevnění*), toto slovo bylo původně označením pro činnost *opatřit zuby*, později označuje výsledný architektonický prvek

dallage, m. (dlažba), nejprve označovalo činnost *dláždění*, na základě metonymie označuje i výsledek činnosti, dlažbu

fondations, pl. (základy), původní význam slova je „založit“ *action de fonder*, metonymií se rozšířil na základy stavby

maçonnerie, f. (zdivo) zednická práce, hrubá stavba → zdivo

pavement, m. (dlažba), podobně jako již zmíněné slovo *dallage*, je nejprve pojmenováním pro činnost *dláždění*, poté označuje i výsledný prvek. Synonymem tohoto slova je *pavage* (tlf)

53 vlastní překlad

54 vlastní překlad

3. Záměna místa za osoby

monastère, m. (klášter), slovo původně označovalo instituci (seskupení mnichů)
poté metonymií označuje budovu, ve které se osoby seskupují

4. jiná souvislost

jour, m. (otvor, okénko *pro osvětlení a větrání*), původní význam je *den*,

repos, m. (odpočívadlo *na schodišti*)

demeure, f. (obydlí) stát nečinně na jednom místě → místo kde setrváváme

étalement, m. (podepření/vyztužení zdi), nejprve *action d'étayer* (podpírat), poté metonymicky *ce qui d'étaye* (předmět, který podpírá)

tab. č. 3:

druh	podskupina	počet
metafora		67
	vnější podoba	(40)
	funkce	(11)
	antropomorfní	(6)
	přirovnání ke zvířatům	(8)
	místa	(1)
	jiné	(1)
metonymie		14
	synekdocha	(3)
	činnost → výsledek	(6)
	osoby → místo	(1)
	jiné	(4)
rozšíření významu		8
zúžení významu		1
konkretizace významu		1
Celkem		91

3.3.6 Lexikálně morfologická analýza kompozit a kolokací

Tato část práce je zaměřena na analýzu kompozit a kolokací, lexikální jednotky jsou zařazeny pod jednu skupinu bez ohledu na písemnou formu nebo počet slov, ze kterých je lexikální jednotka sestavena.

Na úvod je potřeba uvést, že nelze s přesností zařadit např. následující slova:

Například ve slově *avant-corps* je *avant* ve slovníku *Trésor de la langue française* je chápáno jako předpona, zatímco v knize *La lexicologie* je pokládáno za slovní druh. Salminen díle v této publikaci upozorňuje, že je možné tato adverbia chápat také jako prefixy. Ve slovníku *Trésor de la langue français* jsou např. označovány jako prefixující adverbia. Takovýto typ lexikální jednotky může být tedy pokládán za kolokaci nebo také za slovo odvozené.

V případě, že je část slova *avant* považována za gramatický morfém, konkrétně prefix, je zde slovotvorným postupem derivace. Pokud ovšem chápeme lexikální jednotku *avant* jako slovní druh jedná se zde o slovotvorný postup zcela odlišný, který se nazývá kompozice.

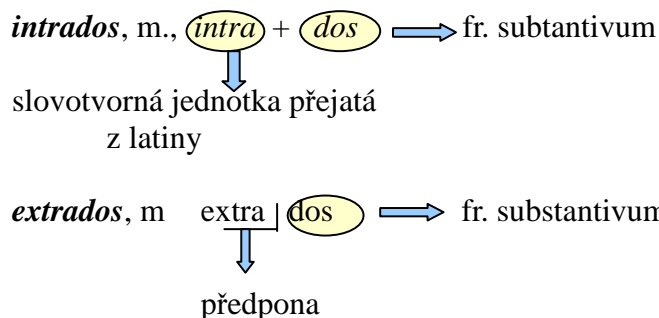
Stejná problematika se nachází u termínů *arrière-bec* (zád' mostního pilíře), kde je ve slovníku *Trésor de la langue française* *arrière* popsáno jako prefix, který odpovídá příslovci místa. Zajímavé je si povšimnout, že ve stejném slovníku jsou termíny *arrière-corps* (zadní trakt) a *arrière-voussure* (záklenek) slovy složenými z *arrière* a *corps/voussure*. Obě tyto lexikální jednotky se svou výstavbou podobají předcházejícímu slovu, slovník v těchto případech ovšem uvádí jako slovotvorný proces kompozici.

Dále se v daném lexiku objevují slova jako je *entretoise*, u kterého nelze s přesností určit, zda vzniklo spojením slov *entre* a *toise* nebo jako odvozenina od slovesa *entretester*. Slovník *Trésor de la langue française* uvádí, že první z možností je pravděpodobnější.

Zajímavým příkladem je slovo *extrados* (vnější strana/rub klenby), které se morfologickou strukturou a také architektonickým prvkem, který označuje, velmi podobá slovu *intradados* (arch. líc/vnitřní strana klenby). Slovotvorná jednotka *intra* (v, uvnitř) netvoří ovšem dvojici s lexikální jednotkou *extra* (vně)⁵⁵. Slovo *intradados* je slovo

55 <<http://atilf.atilf.fr/dendien/scripts/tlfiv5/visusel.exe?1002;s=2790873000;r=30;nat=;sol=1;>> [2010-

složené, zatímco slovo *extrados*, m je odvozenina.

Z důvodu jednotnosti budou v této práci podobná slova zařazena do skupiny složených slov.

Zkoumaná terminologie je nejprve rozdělena na „*composition savante*“ (slovotvorba vědecká/knižní) a „*composition populaire*“ (lidová slovotvorba).

„Compositon savante“

Složená slova latinského původu

Složená slova, jež se tvoří z obou částí latinského původu, se v dané terminologii nevyskytují.

Složená slova řeckého původu

Tato skupina zahrnuje následující slova:

stéréotomie, f. (stereotomie, kamenorez) - *stéreo* (slovotvorná jednotka přejatá z řečtiny) + *tomie* (slovotvorná jednotka přejatá z řečtiny)

mégalithe, m. (megalit) – *méga* (slovotvorná jednotka přejatá z řečtiny mající význam *velký, dlouhý*) + *lithe* (slovotvorná jednotka přejatá z řečtiny, označující kámen, horninu nebo jiné nerosty)

Mnoho lexikálních jednotek složených z řeckých morfémů, jsou slovy přejatými. Tato slova byla do francouzštiny přejata již jako složená slova řeckého původu, většina takovýchto slov se dostala francouzštinou prostřednictvím latiny. Mezi ně patří například:

11-09]

J. Peytard (*Recherches sur la préfixation en fr. contemp.*, Lille, Champion, t. 2, 1975, p. 686 ,note que pour ces deux mots, *extra-* ne forme pas couple avec *intra-* ‘.

amphithéâtre, m. (amfiteátr)

péribole, m. (peribolos *ohrazený prostor kolem řeckých chrámů*)

astragale, m. (astragal/perlovec *římsa pod hlavicí sloupu*)

acrotère, m. (akroterie *ozdobné zakončení rohů a vrcholů štítů antických chrámů*)

péristyle, m. (peristyl, sloupořadí)

Slovo *hypocauste*, m. (hypokaustum), které obsahuje řeckou slovotvornou jednotku *hypo*, odpovídající předložce *pod*, patří s největší pravděpodobností rovněž mezi starověká slova přejatá z řečtiny. Stejný případ představuje kompozitum pocházející z latiny *antéfixe*, f. (antefixa, ozdoba na střeše n. vlysech budovy).

Hybridní složená slova

Složená slova, ve kterých se kombinuje latinská a francouzská slovotvorná jednotka:

intradós, m. (arch. líc/vnitřní strana klenby), *intra* (slovotvorná jednotka přejatá z latiny rovnající se adverbium nebo předložce *v*, uvnitř) + *dos* (francouzské substantivum).

extradós, m. (vnější strana/rub klenby), *extra* (slovotvorná jednotka přejatá z latiny představující význam vně)

Paléo-chrétien, adj. (raně křesťanský), *paléo* (slovotvorná jednotka přejatá z řečtiny, která znamená dávnověký).

„Composition populaire“

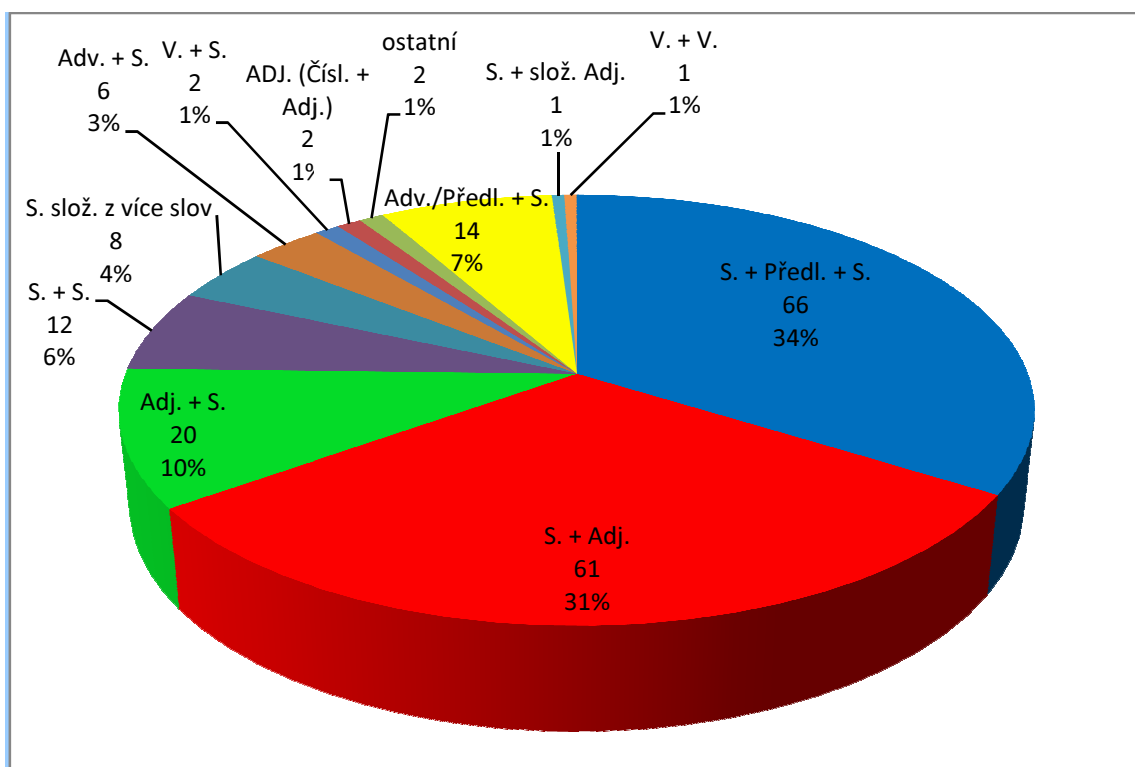
„*Composition populaire*“ je rozdělena na tři hlavní skupiny: složená podstatná jména, složená adjektiva a složená verba. Zmíněné skupiny se dále dělí na podskupiny podle slovních druhů, ze kterých jsou kompozita tvořena.

Slovotvorný proces „*composition populaire*“ byl v daném zkoumaném korpusu nejproduktivnější.

Kompozita a další víceslovné termíny, které se v daném lexiku nacházejí, jsou rozdělené na složená podstatná jména, viz. příloha č. 3., složená adjektiva, příloha číslo 4. a kolokace tvořené z více slov, příloha číslo 5.

Následující graf zobrazuje kombinace slovních duhů, které jsou obsažené v analyzovaných kompozitech a kolokacích:

Kompozita a kolokace

3.3.7 Lexikálně-sémantická analýza

Metafora

Metafora antropomorfní

Ze zkoumané terminologie lze uvést následující příklady: tělo, rameno, oko, noha, srdce a zadnice (hovorově).

Slovo tělo je obsaženo ve třech kolokacích. V prvních dvou případech se jedná o trakt budovy *corps du bâtiment*. Jsou to termíny *arrière-corps* (zadní trakt) a *avant-corps* (vystupující trakt), adjektiva⁵⁶ *arrière* a *avant*, upřesňují pozici, ve které se daná část traktu budovy nachází. Další kolokací, která obsahuje slovo *corps* (tělo), je *corps de moulure* (tvar průřezu lišty). V tomto případě označuje lexém *corps* (tělo) tvar.

Další antropomorfní metafory vznikly přirovnáním ke končetinám. K ramenu jsou přirovnávány přístavky, které jsou navázány na hlavní část budovy. Jedná se o transept tzn., že na trakt budovy jsou z obou stran navázány výběžky stejné délky. Termíny *bras sud* (jižní rameno transeptu) a *bras nord* (severní rameno transeptu) obsahují navíc adjektiva *sud* (jižní) a *nord* (severní), která označují světovou stranu, na které se ramena nachází. Vedle ramena, které je přirovnáním ke končetině, je zde také termín obsahující ve svém názvu *jambe* (noha), konkrétně *jambe de force* (vzpěra, podpěra – součást krovu). V tomto termínu je připodobněna noha k části krovu, která má za úkol podpírat.

Dalším využívaným slovem reprezentující část lidského těla pro vytvoření architektonických termínů, je slovo *cul* (hov. zadnice). Toto slovo je použito v níže uvedených termínech na základě připodobnění ke kulatému tvaru, jež se nachází ve spodní části daného předmětu. V kolokaci *cul-de-four*, připodobňuje slovo *cul* zakulacený tvar, který byl typický pro dno některých pecí. Stejně tak u kolokace *cul-de-lampe* je slovo *cul*, které popisuje spodní část kostelní lampy, užito na základě podobnosti tvaru.

Dalším použitým slovem patřícím do skupiny antropomorfních metafor je oko, to bývá velmi často používáno jako metafora v nejrůznějších oborech pro předměty, které jsou oválné popř. kulaté. V architektonické terminologii se nacházejí kolokace *œil-de-pont* (kulatý nebo oválný otvor nad pilířem mostu, sloužící pro zvýšení odtoku

⁵⁶ v TLF uvedené jako prefixy

vody v případě povodně) a *œil-de-bœuf* (volské oko-oválné okno) ve kterých œil (oko) vyjadřuje oválný tvar.

Kolokace *voûte d'ogive* (gotická klenba/žebrová klenba křížová) obsahuje v názvu žebro *ogive*. Jedná se zde o podobenství mezi dlouhým ostrým tvarem žebra a rysy tohoto architektonického prvku.

Poslední antropomorfní metafora, která se v dané terminologii vyskytuje, je přirovnáním k srdci jako k hlavní části daného předmětu. Kompozitum *contre-cœur* (zadní stěna krbu) označuje objekt nacházející se naproti *contre* „hlavní části něčeho“⁵⁷ *cœur* (jádro, srdce).

Metafory, u kterých výchozí slovo označuje zvíře, popř. nějakou část zvířecího těla

Kompozitum, které obsahuje v názvu část zvířecího těla, je například termín *queue d'aronde* (rybina), jehož doslovný překlad je ‚vlastovčí ocas‘.

V architektonické terminologii je také často použito slovo zobák, které vystihuje trojúhelníkový tvar. *Arrière-bec* (zád' mostního pilíře⁵⁸), *avant-bec* (záhlaví mostního pilíře), *tour à bec* (oblouk hrotitého profilu), *tore à bec* (klínová věž/věž s břitem). Tyto kolokace neobsahují žádný název konkrétního zvířete jako je tomu například *queue d'aronde*. Důležitý je zde špičatý tvar.

Slovo *chien-assis* (vikýř s pultovou stříškou skloněnou ke střešní rovině) je metaforicky použito pro vikýř. Jedná se zde o připodobnění tohoto architektonického prvku k sedícímu psu.

Dalším zajímavým příkladem je kolokace *pas-d'âne* (rampové schodiště), která pojmenovává rampové schodiště za pomoci přirovnání k malým oslím krůčkům.

Voûte d'arêtes (hřebínková klenba) Tento architektonický prvek je typický svými ostrými hranami, substantivum *arête* (rybí kost) zde připodobňuje obloukovitý tvar klenby k ostrým hranám rybích kostí.

Personifikace

Ve zkoumané terminologii jsou nalezeny dva tvary tvořené personifikací. Tento druh metafory je zde zastoupen kolokací *arcature aveugle* (slepá arkatura), slovo

57 vlastní překlad "Partie centrale de quelque chose"

<<http://atilf.atilf.fr/dendien/scripts/tlfiv5/visusel.exe?196;s=3710034270;r=9;nat=;sol=1;>> [2011-06-17]

58 Technický slovník <<http://web.volny.cz/najdito/slovník/?search=bec&lang=fr2cz&extended=yes>> Velký francouzsko český slovník, 1ní díl, 140 [2010-07-23]

aveugle zde označuje zazděnou arkaturu.

Druhá nalezená kolokace, kterou je možno také zařadit mezi personifikace, je *chantepleure*, f. (odvodňovací otvor ve zdi). Tato složenina je tvořena ze dvou sloves *chante* (zpívá) a *pleure* (pláče). Obě tyto činnosti bývají v běžném jazyce přisuzovány lidem, v tomto případě je jimi označován otvor ve zdi, jímž proudí voda. Šum této proudící vody je připodobněn ke zpěvu a odtékající voda z tohoto otvoru je přirovnána k pláči.

Metafora vzniklá na základě tvaru

Tento druh metafory se v daném lexiku vyskytuje nejčastěji.

Termíny *chaîne horizontale* (horizontální vazba zdiva⁵⁹), *chaîne verticale* (vertikální vazba zdiva)⁶⁰ a *chaîne d'angle* (rohová vazba zdiva)⁶¹ obsahují slovo *chaîne* (řetěz), jež zde metaforicky ztvárňuje spojený materiál, který je na sebe nebo vedle sebe střídavě pokládán kratší a delší částí tak, že spojený materiál připomíná jednotlivé články řetězu.

Demi-lune (půlkruhová bašta) tato kolokace poukazuje na kulatý tvar *lune* (měsíc), adjektivum *demi* (poloviční) upřesňuje, že se jedná o půlkruh. Zmíněná metafora popisuje druh stavby pouze jejím tvarem.

Épi de faîtage (křížová kytky), představuje metaforicky ornament, umístěný na vrchní části střechy. *Épi* (klas, výhon) je původně botanický termín, který označuje horní část rostliny.

Lit de pose (ložná plocha kvádrů dolní), *lit d'attente* (ložná plocha kvádrů horní), slovo *lit* je na základě analogie připodobněno k rovné ploše kamene nebo jiného stavebního materiálu.

Plate-bande (rovné nebo zděné nadpraží) slovo *bande* znamenalo původně páska, stuha nebo proužek, mající zpevňovací, ochrannou nebo ozdobnou funkci. Původně se jednalo o materiály jako je papír nebo látka, které byly úzké a dlouhé.

Adjektivum *plate* (plochý, rovný) upřesňuje, že se jedná o rovný povrch, substantivum *bande* určuje zpevňující popř. také ozdobnou funkci tohoto architektonického prvku.

Bandes lombardes (lizéna) tento termín vznikl, stejně tak jako kolokace *plate-*

59 vlastní překlad, na základě definice z dictionnaire d'architecture

60 vlastní překlad, na základě definice z dictionnaire d'architecture

61 vlastní překlad, na základě definice z dictionnaire d'architecture

bande, na základě podobnosti tvaru a také funkce.

Trou de boulin (lešenářské otvory) boulin označoval nejprve otvor v holubníku, poté druh hliněných hnízd umístěných v holubníku a následně lešenářské otvory ve stavbě. Termín vznikl pravděpodobně na základě podobnosti obdélníkového nebo kruhového tvaru.

Claire-voie (okna nad postranními loděmi gotického chrámu), kompozitum je tvořeno z přídavného jména *claire* (jasná, světlá) a podstatného jména *voie* (cesta). Původně význam představoval mříže ve vězení, u klece apod. metaforicky označuje okenní otvory oddělené sloupy v got. budově, připomínající mříže. Slova *voie* a *claire* označují také prostupnost světla.

Metonymie

Tohoto druhu přirovnání je využito v kolokacích méně často než metonymie. Z kolokací se vyskytuje metonymické pojmenování u následujících příkladů:

Dans-oeuvre (uvnitř stavby) označuje konstrukci, nacházející se uvnitř budovy celým interiérem stavby. Zde se jedná o označení části celkem.

Dalším příkladem metonymie jsou složené termíny označující konečný architektonický prvek materiálem, ze kterého byl původně vyráběn. Kolokace **petit-bois** (dřevěná okenní příčka) a **petit-fer** (železná okenní příčka) označují okenní příčky. Oba termíny obsahují adjektivum *petit* (malý) a poté podle použitého materiálu *fer* (železo) nebo *bois* (dřevo). Dalším zajímavým příkladem tohoto druhu metonymie je slovo **mi-bois** (spoj⁶² přeplátování na polovinu tloušťky). Stejně jako oba předcházející příklady se skládá tato kolokace z adjektiva *mi* (poloviční), který poukazuje na řez daného materiálu, jež se nachází na jedné části spoje uprostřed tloušťky dřeva a používaného materiálu *bois* (dřevo). Ačkoliv je v názvu obsažen materiál dřevo, může být toto označení teoreticky použito i pro spoj z jiného materiálu, např. kovu. Přesto, že tento výraz označuje druh spoje, není v něm slovo spoj obsaženo.

Pierres-sèches (*pierre sèche*, kámen pokládaný na sucho), adjektivum *sèche* (suchý) zde nepopisuje vlastnost kamene, ale vyjadřuje způsob položení stavebního kamene, který je na sebe kladen bez použití malty.

Plain-pied, de plain-pied (stavba, jejíž místnosti se nacházejí na stejné úrovni),

62 vlastní překlad podle definice a obrázku z Dictionnaire d'architecture, str. 14, 15

v tomto slově je označen prostor, který se nachází ve stejné rovině je zde určen slovem *plain* (zast. rovný, plochý) a *pied* (noha, chodidlo). *Plain pied* by mohlo být v tomto případě volně přeloženo jako např. rovný krok, který metonymicky vyjadřuje prostor nacházející se horizontálně na stejné úrovni s okolím.

Main-courante (schodišťové madlo, opěradlo), toto pojmenování používá, metonymicky, část lidského těla *main* (ruka) pro neživý objekt (madlo). Slovo *courante* (běžící, proudící) je lze také metaforou, která představuje pohyb ruky, která se opírá o zábradlí.

Lanterne des morts (pomník mrtvým)⁶³, v tomto případě jde o metonymii na základě věcné souvislosti. Jedná se o úzkou vysokou věžičku umístěnou v objektu hřbitova, která v noci svítí. Pro věřící má tato osvětlená věžička význam světla pro duše mrtvých.

Slovo *lanterne* zde metaforicky ztvárňuje osvětlenou věžičku, která díky své hlavní funkci osvětlení a částečně také díky svému tvaru připodobňuje lampu.

63 Velký francouzsko český slovník, 2hý díl, 13

Tab. č. 4.: Kompozita a kolokace

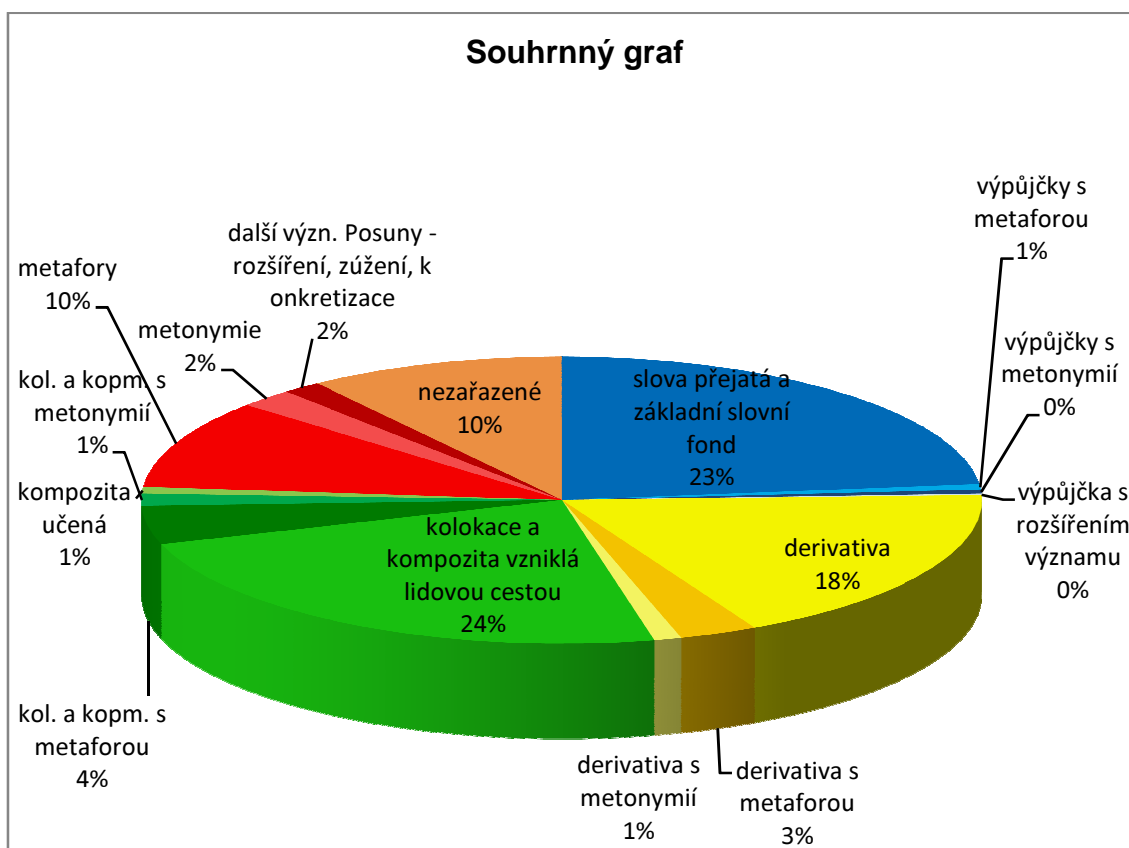
druh kompozice	podskupiny	počet	metafora n. metonymie
„composition populaire“		195	
substantiva	S.+S.	(12)	
	S.+složené Adj.	(1)	
	Adv./Předl. +S.	(14)	1 metafora, 1 metonymie
	Adv. + S.	(6)	2 metafora
	V.+S.	(2)	
	V.+V.	(1)	1 metafora
	S.+Předl.+S.	(66)	17 metafor, 1 metonymie
	Adj.+S.	(20)	5 metafor, 4 metonymie
	S.+Adj.	(61)	3 metafory, 2 metonymie
	S. složená z více slov	(8)	
adjektiva	Čísl. + Adj.	(2)	
ostatní		(2)	1 metonymie
„composition savante“		5	
slova řeckého původu		(2)	
hybridní složená slova		(3)	
Celkem		200	29 metafor 9 metonymií

ZÁVĚR

Ve své diplomové práci, jejímž cílem byla analýza 667 architektonických termínů ze slovníku *Dictionnaire d'Architecture*, jsem došla k následujícímu závěru:

Slova přejatá a slova tvořící základní slovní fond jsou celkem zastoupena 24%. Termíny, které vznikly morfologicky, představují 52%, z toho kompozita a kolokace tvoří 30% a derivativa 22%. Termíny vzniklé sémanticky představují celkem 14%. Nezařazená slova tvoří celkem 10% slovní zásoby, jedná se o slova, u kterých nebylo možné s přesností určit, jakým způsobem vznikla.

Využívané slovotvorné procesy jsou zobrazeny v následujícím grafu:

Nejpočetnější skupinu výpůjček tvoří výpůjčky z klasických jazyků, tzn. slova řeckého a latinského původu.

Tato skutečnost poukazuje na to, že mnoho architektonických prvků vzniklo již ve starověkém Řecku. Tyto řecké názvy jsou využity také v dalších světových jazycích, buď jako internacionalismy nebo jako kalky.

Moderní výpůjčky představují převážně slova z italštiny, nejvíce jich bylo přejato v období renesance. Dále byly italské termíny přejímány ve větší míře také v období osvícenství. To, v jaké míře obohatila italština nejen francouzskou ale i světovou architekturu, obecně dokládá velký počet internacionalismů, které jsou

italského původu.

V malé míře se zde nacházejí slova z angličtiny a arabštiny.

U slov tvořených morfologicky se nachází velký počet derivativ a kompozit. Derivativa tvoří 22% slovní zásoby. Konkrétně nejvíce odvozenin vzniklo sufixací. Nejvíce produktivní sufix je zde *-ier/ière* (varianta *-er*), dále *-ment*, *-on*, *-âge* a *-et/ette*. Suffixy často plní sémantickou nebo morfologickou funkci, která je pro ně příznačná.

Slova složená a kolokace tvoří celkem 30% slovní zásoby, nejvíce jsou zastoupena slova vzniklá procesem „*composition populaire*“, z toho jsou nejpočetnější substantiva vzniklá kombinací: *substantivum* + *předložka* + *substantivum* a *substantivum* + *adjektivum*. Slova vzniklá učenou kompozicí jsou zde pouze dvě.

Nacházejí se zde také tři takzvaná hybridní složená slova, tento typ slov se ve francouzštině vyskytuje vzácně např. slovo *intradós* (arch. líc/vnitřní strana klenby).

Poslední skupinu slov představují slova vzniklá sémanticky. Tato skupina je zastoupena 14%, s přičtením slov vzniklých etymologicky a morfologicky s metaforou nebo metonymií tvoří tato slova 24%.

Z toho metafory celkem tvoří 18%, metonymie tvoří celkem 4% a ostatní sémantické postupy zahrnující: zúžení, rozšíření a konkretizaci významu tvoří celkem 2%.

Nejvíce metafor je přirovnáním k vnějšímu tvaru nejrůznějších předmětů. Například termín *poivrière*, f. označuje strážní budku s kuželovitou střechou, přirovnání k pepřenci je zde použito díky jejímu kuželovitému tvaru. Dále jsou využívány přirovnání na základě funkce, antropomorfní metafory a také přirovnání ke zvířatům nebo částem jejich těla. U metonymie se nejčastěji využívá pro označení místa nebo předmětů slov, která v původním významu označovala např. osoby nebo určitou činnost.

Nejčastěji vyskytující se francouzské termíny tvořené za pomoci metafory nebo metonymie mají jako český ekvivalent lexikální jednotku, která za použití přeneseného významu nevznikla.

Srovnání s češtinou

Pokud porovnáme využití metafory a metonymie ve zkoumaných francouzských termínech a jejich českých ekvivalentech, zjistíme, že francouzština jich využívá více. V některých případech francouzština používá metaforu nebo metonymii se stejným významem. V tomto případě se může jednat o náhodnou shodu pojmenování nebo o překlad termínu z francouzského jazyka do českého, popř. naopak. S největší

pravděpodobností jsou ovšem dané termíny přeloženy z jiného jazyka, ve kterém byl architektonický prvek poprvé popsán, např. v odborném slovníku, a vznikla potřeba ho popsat i v jiných jazycích. Ostatní jazyky poté pro nový architektonický prvek využily překladu dané kolokace. V druhém popisovaném případě se jedná o kalky.

Francouzština i čeština využívá metafor i metonymií v architektonické terminologii poměrně často. Nejvíce metafor je přirovnáním k vnějšímu tvaru nejrůznějších předmětů. Příkladem je zde slovo *bague*, f. (prstenec *sloupu*), které je přirovnáním ke kulatému tvaru prstenu.

Ve velkém počtu se vyskytují termíny, jejichž pojmenování vzniklo na základě přirovnání k oblečení nebo jiným druhům textilií. Jedná se hlavně o stavební prvky, které mají ochrannou nebo výstužnou funkci. U tohoto druhu metafor čeština využívá v některých případech obdobného přirovnání např.: *manteau*, m. (plášť krbu), většinou je v češtině ovšem využito jiných názvů.

Přirovnání ke zvířatům nebo částem jejich těla je využíváno rovněž více ve francouzštině, např. slovo *hérisson*, m. (1. štět, *horní část zdi opatřená stav. kamenem*, 2. cévové kolo ve mlýně), slovo běžně představuje ježka, metaforicky označuje velké množství předmětů, které obsahují špičaté tvary. Pro oba významy jsou rovněž typické ostré předměty. Termín, u kterého bylo využito stejného přirovnání v obou jazycích, je *aile*, f. (křídlo budovy).

Příklady metonymie se vyskytuje mnohem méně než metafor, za zmínku zde stojí slova typu *bâtiment*, m. (budova, stavba), kde je proces i výsledný předmět označen stejným slovem, v obou jazycích se vyskytuje hned několik takovýchto příkladů.

Příkladem, kdy je pro pojmenování architektonického prvku využito stejného metaforického přirovnání v obou jazycích, jsou ve studovaných kolokacích slova: *voûte d'ogive* (gotická klenba/žebrová klenba křížová), *œil-de-bœuf* (volské oko/oválné okno), *voûte d'arêtes* (hřebínková klenba), *arcature aveugle* (slepá arkatura), *bras sud* (jižní rameno transeptu) a *bras nord* (severní rameno transeptu).

Další skupinu tvoří kolokace, které využívají pro pojmenování architektonického prvku metafory n. metonymie, přičemž se francouzský termín používá přirovnání k jinému předmětu než termín český: *queue d'aronde* (rybina), *épi de faîçage* (křížová kytka).

Nejčastěji vyskytující se francouzské termíny tvořené za pomoci metafory nebo metonymie mají jako český ekvivalent lexikální jednotku, která za použití přeneseného významu nevznikla.

RESUMÉ

L'objectif de mon mémoire était d'analyser le lexique du *Dictionnaire d'Architecture* d'édition Jean-Paul-Gisserot. Analyse du lexique suit des données du dictionnaire électronique *Le Trésor de la Langue Française Informatisé*, lesquels sont parfois complétés des données du *Dictionnaire historique de la langue française*.

Le travail est divisé en deux parties principales, la partie théorique et pratique. En premier lieu, la partie théorique traite du sujet d'un terme et de la terminologie d'un point de vue général et classe la terminologie en relation à d'autres disciplines scientifiques. Ensuite, cette partie décrit des procédés de „terminologisation“ et „déterminologisation“, c'est-à-dire comment les mots du langage courant deviennent des termes et le contraire. Le terme est aussi défini dans le lexique comme *sui generis*. Finalement, la partie théorique aborde une question de création des mots français en général.

La partie pratique s'occupe du classement du lexique dans le dictionnaire. En premier lieu, les termes sont divisés en mots simples et mots composés ou de locutions. En second lieu, les mots simples sont subdivisés en trois parties: les termes empruntés à d'autres langues éventuellement les termes représentant le fond primitif, puis les termes formés morphologiquement et enfin les termes de formation sémantique.

Les mots composés sont classés selon leur origine, composition savante éventuellement mixte et composition populaire. Ces derniers sont ensuite divisés selon leur structure morphologique et aussi selon les parties de discours.

La partie finale contient les résultats d'une analyse et une comparaison de la terminologie architecturale tchèque et française.

Des processus employés en création de termes sont présentés dans le diagramme qui se trouve plus haut.

Dans une analyse, il y a précisément 667 termes qui montrent les résultats suivants:

Les emprunts et les mots constituant le fond primitif sont présents à hauteur de 24%. Les termes formés morphologiquement constituent 52%. 30% sont des composés ou des locutions et 22% sont des dérivés. Les termes créés sémantiquement sont présents à hauteur de 14%. Le lexique mis à part constitue 10%, il s'agit de mots avec étymologie inconnu ou obscure.

Le plus grand nombre d'emprunts provient des langues classiques, qui sont le grec et le latin. Ce résultat indique qu'un grand nombre d'éléments architecturaux ont été créés au temps de la Grèce Antique. Ces termes grecs ont été empruntés à d'autres langues, nous parlons dans ce cas soit d'internationalismes, soit de calques.

En ce qui concerne les emprunts aux langues modernes, les mots italiens sont les plus fréquents, dont la plupart ont été empruntés à la Renaissance. Un grand nombre de ces mots ont également été empruntés à la langue française lors du siècle des Lumières.

Un autre groupe de mots est constitué de mots d'origine latine. Ceux-ci ont été empruntés à des langues modernes, à l'italien en grande partie.

D'autres langues comme l'anglais et l'arabe sont peu fréquentes.

Concernant des mots formés morphologiquement, pour la plupart il s'agit des dérivés et des composés. Dans le lexique observé, il y a 22% de dérivés, dont le procédé le plus productif est la suffixation, ou en d'autres termes la dérivation par suffixes. Les suffixes les plus utilisés sont *-ier/ière* (avec une variante *-er*), vient ensuite les suffixes *-ment*, *-on*, *-âge* et *-et/ette*. Dans la majorité des cas, ils représentent une fonction morphologique et sémantique qui leur est caractéristique.

Les composés ou les locutions sont présents à hauteur de 30%. La majorité de ces mots fait partie de compositions populaires. Les composés les plus nombreux sont les substantives formés de : *substantive + préposition + substantive* et *substantive + adjective*. Le procédé „*composition savante*“ n'est utilisé que dans deux cas.

Dans le lexique il y a aussi trois mots dits „*hybrides*“, ce type de mots se trouve très rarement en français, par exemple le mot *intradós*.

Le dernier groupe est composé de mots créés sémantiquement. Ce groupe représente 14%, si l'on y ajoute les mots créés étymologiquement et morphologiquement avec une métaphore ou une métonymie on obtient un total de 24%. La métaphore est la plus appliquée, concrètement on la retrouve dans 18% des cas. La métonymie ne représente quant à elle que 4%, et les mots comportant une restriction, une extension ou un déplacement du sens sont présents à hauteur de 2%.

En ce qui concerne les métaphores, dans la plupart des cas il s'agit de comparaison d'une forme. Par exemple le terme *poivrière*, f. une guérite de maçonnerie

placée à l'angle d'un bastion, sur le faîte d'un mur.⁶⁴ est comparé à un ustensile de table en forme conique.

Un nombre remarquable de mots sont des métaphores de fonctions et des métaphores anthropomorphiques. Dans la terminologie architecturale, les mots désignant des animaux ou les parties de leur corps sont aussi beaucoup employés. Par rapport à la métonymie, on peut observer la désignation d'un lieu ou d'un objet en utilisant le mot qui représente les personnes ou une action.

Si l'on compare les termes architecturaux français et leurs équivalents tchèques on découvre que les deux langues utilisent les métaphores et les métonymies assez souvent, cependant le français en comporte plus. Dans certain cas, il y a des termes employés avec la même comparaison, comme par exemple *œil-de-bœuf*. Ce qu'on peut considérer comme traduction d'une langue à l'autre mais la même métaphore peut aussi être appliquée par hasard. L'hypothèse plus cohérente est celle qui dit que les termes sont traduits d'une autre langue dans laquelle l'élément a été employé pour la première fois. Par exemple, dans un dictionnaire spécialisé il fallait le dénommer. Dans ce cas, il s'agit de calques.

Néanmoins la majorité de ce type de termes emploi soit un autre type de métaphore ou métonymie, soit la comparaison est employée seulement dans une des deux langues.

⁶⁴ <<http://www.ptidico.com/definition/poivri%C3%A8re.htm>>[cit. 2011-09-05]

BIBLIOGRAFIE

Hlavní zdroj:

LAVENU, M., MATAOUCHEK, V., *Dictionnaire d'architecture*, Vydání Mars 1999, Éditions Jean-Paul Gisserot, 126 s. ISBN 9782877474184

Pomocné zdroje:

HRABÁČEK, J., *Termín v textu a jazykovém systému*. Naše řeč, recenze, 69, 85-88

NIKLAS-SALMINEN, A., *La lexicologie*, 1997, Paris, Armand Colin, ISBN: 2-200-26936-6

GREVISSE, MAURICE, *Le bon usage*, 14. vydání, Bruxelles, 2008 : De Boeck & Larcier, 1600 s., ISBN: 978-2-8011-1404-9

HENDRICH, J. – RADINA, O. – TLÁSKAL, J. *Francouzská mluvnice*, Plzeň, Nakladatelství Fraus, ISBN: 80-7238-064-8

ČERMÁK, F. – BLATNÁ, R. *Manuál lexikografie*, 1995, Jinočany, H & H., ISBN: 80-85787-23-7

ČERMÁK, F. *Lexikon a sémantika*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2010, ISBN: 978-80-7422-020-3

ČERNÝ, J. - HOLEŠ, J., *Sémiotika*, 2004, Portál, ISBN: 80-7178-832-5

FÜRSTOVÁ, EVA, PhDr., CSc., *Vybrané kapitoly z francouzské lexikologie*, 1972, Státní pedagogické nakladatelství

POŠTOLKOVÁ, B. – ROUDNÝ, M. – TEJNOR, A., *O české terminologii*, 1983, Praha: Academia

HOLEŠ, J. *Francouzská sémantika*, 2002, Univerzita Palackého v Olomouci – Vydavatelství, ISBN 80-244-0569-5

CABRÉ, MARIA-T. *La terminologie – Théorie, méthode et application*, Paris : A. Colin, 1998, ISBN: 2-200-21891-5

PERRET, MICHÈLE, *Introduction à l'histoire de la langue française*, Éditions SEDES, 1998, ISBN: 2-7181-9032-9

REY, ALAIN, *Le Français - Une langue qui défie les siècles*, Gallimard, 2008, ISBN: 2070345262

REY, ALAIN, *Mille ans de langue Française*, Librairie Académique Perri, 2007, ISBN: 2262022704

Slovníky:

MARTÍNEK, J. *Česko-francouzský slovník architektonický*, 2001, Vydavatelství ČVUT, ISBN: 80-01-02313-3

NEUMAN, J. – HOŘEJŠÍ, V. A KOLEKTIV *Velký francouzsko-český slovník, I. díl*, Praha, Academia, 1992, ISBN: 80-200-0234-0

NEUMAN, J. – HOŘEJŠÍ, V. A KOLEKTIV *Velký francouzsko-český slovník, II. díl*, Praha, Academia, 1992, ISBN: 80-200-0235-9

Le trésor de la langue française informatisé, atilf.atilf.fr/tlf.htm

DICTIONNAIRE HISTORIQUE DE LA LANGUE FRANÇAISE, Alain Rey, Dictionnaires Le Robert, Paris, Tome I. A-L, ISBN: 2-85036-405-3

DICTIONNAIRE HISTORIQUE DE LA LANGUE FRANÇAISE, Alain Rey, Dictionnaires Le Robert, Paris, Tome II. M – Z, 2-85036-406-1

BRACHET, AUGUSTE, DICTIONNAIRE DES DOUBLETS OU DOUBLES

FORMES DE LA LANGUE FRANÇAISE

<http://www.archive.org/stream/dictionnairedesd00bracuoft#page/n7/mode/2up>

Další pomocné zdroje:

Le lexique - EspaceFrancais.com

www.espacefrancais.com/analyses/lexique.html

Larousse, <http://www.larousse.fr>

<http://besancon-rennaissance.skyrock.com/>

<http://web.volny.cz/najdito/slovník>

www.ptidico.com

http://fr.wikisource.org/wiki/Dictionnaire_raisonn%C3%A9_de_l%E2%80%99architecture_fran%C3%A7aise_du_XIe_au_XVIe_si%C3%A8cle

<http://www.patrimoine-de-france.org/mots-archi-17.html>

Přílohy

Příloha č. 1: Jednoslovné termíny

<p>abaque, <i>m.</i> - nadhlavice, deska nad hlavicí sloupu z r. 1561, architektonický význam existuje samostatně vedle významu <i>počítadlo</i>, výpůjčka do francouzštiny z latiny, latinské slovo z řečtiny</p> <p>abbaye, <i>f.</i> - opatský klášter XI. stol, slovo pochází z církevní latiny, at. r. 651</p> <p>abside, <i>f.</i> - apsida <i>v kostele</i> XVI. století, vypůjčeno z latiny, latinské slovo je přejato z řečtiny</p> <p>absidiole, <i>f.</i> - absidiola odvozenina z abside + sufix -iole</p> <p>acanthé, <i>f.</i> - akantový list <i>ornament</i> latinské slovo, původně bylo slovo používáno pouze pro botanický termín, rozšířením významu označuje i architektonický ornament</p> <p>acrotère, <i>m.</i> - akroterie <i>ozdobné zakončení rohů a vrcholů štítů antických chrámů</i> z r. 1547, výpůjčka z latiny, latinský termín z řečtiny</p> <p>adobe, <i>m.</i> - vepřovice <i>nepálená cihla</i>, 1868 z arabštiny přes španělštinu</p> <p>agrafe, <i>f.</i> - skoba, hmoždinka et. sporná (prav. hyponymum od <i>agraper</i>)</p> <p>aile, <i>f.</i> - křídlo budovy metafora, původ slova z latiny</p> <p>aisselier, <i>m.</i> - trám tvořící součást krovu odvozenina z <i>aiselle</i> (podpaží, úžlabí + ier/er)</p> <p>allège, <i>f.</i> - zed' pod parapetem 1690, deverbativum ze slovesa <i>allèger</i></p> <p>ambon, <i>m.</i> - ambona <i>vyvýšené řečniště ve starověkých bazilikách</i> r. 1740, výpůjčka z byzantské řečtiny (stolice, kazatelna)</p> <p>amphithéâtre, <i>m.</i> - amfiteátr 1213, slovo z řečtiny, přejaté přes latinu</p> <p>ancree, <i>f.</i> - kramle, skoba připodobnění ke kotvě, z latiny</p> <p>antéfixe, <i>f.</i> - antefixa, ozdoba na střeše n. vlysech budovy 1832, z latiny</p> <p>appareil, <i>m.</i> - vazba zdiva deverbativum ze slovesa <i>appareiller</i> (slícovat, stavivo, prkna, apod.)</p> <p>appentis, <i>m.</i> - 1. přístřešek, 2. přístavba odvozenina od <i>appent</i> (arch. přič. minulé od <i>appendre</i>) + <i>is</i></p> <p>appui, <i>m.</i> - zábradlí deverbativum ze slovesa <i>appuyer</i> (podepřít, opřít)</p> <p>arase, <i>f.</i> - vyrovnávací vrstva zdiva deverbativum od slovesa <i>araser</i> (zarovnat)</p> <p>arbalétrier, <i>m.</i> - krovní sloup odvozenina ze substantiva <i>arbalète</i> (kuš, samostříl) + <i>ier</i></p> <p>arc, <i>m.</i> - oblouk z latiny, termín vznikl rozšířením významu ze slova, které znamená luk</p> <p>arcade, <i>f.</i> - arkáda vznik v 2. pol. 16. stol. (období renesance) etymologie sporná (italštiny nebo provencálština)</p> <p>arcature, <i>f.</i> - arkatura <i>arc</i> + (a)ture, učená derivace od <i>arc</i> (oblouk), připojením sufixu -(a)ture. Slovo je uvedeno jako příklad učených odvozených slov v gramatice <i>Le Bon Usage</i>.</p> <p>arche, <i>f.</i> - oblouk (např. mostní) konec XII. století, výpůjčka z pozdní latiny</p> <p>archère, <i>f.</i> - střílna (pro lukostřelce) <i>archer</i> (lukodtřelec) + -ère</p> <p>architrave, <i>f.</i> - architráv, náslopí</p>

nejprve adj. 1528, poté substantivum 1531, z itaštiny
archivolte, *f.* – archivolta (ozdobný prvek)
1694, z itaštiny (do itaštiny byl termín přejat ze středověké latiny)
ardoise, *f.* – břidlice (břidlicová deska)
z lidové latiny, do latiny pravd. z galštiny (konec XII. století)
arête, *f.* – hřeben (střechy)
metafora, 1260, slovo lat. původu
arêtier, *m.* – nárožní krokev
arête (hřeben, hrana) + ier
assemblage, *m.* – spoj
assembler + age
assise, *f.* – vrstva (řádkového zdiva)
v ref. slovnících et. nevedena
assommoir, *m.* – vl. definice - druh pasti umístěn nad vchodem (hradním), mezi padací mříží a dveřmi sloužící jako zbraň proti útočníkům
assommer + oir
astragale, *m.* – astragal, perlovec *římisa pod hlavicí sloupu*
1545, z latiny, lat. termín z řečtiny
âtre, *m.* – topeniště *u krbu*
XII. stol., slovo latinského původu
atrium, *m.* – atrium
1627 - TLF, z latiny (PR 1547)
attente, *f.* – zazubení (zdiva)
et. nevedena, prav. metonymie - čekání děj → kámen, který je určen 'čeká' na spojení s další částí stavby
attique, *m.* – atika (dekor. prvek)
1639, et. arch. termínu nevedena
autel, *m.* – oltář
XI. stol., z nábož. latiny
auvent, *m.* – přístřešek
etymologie sporná
avancée, *f.* - přečnávající část střechy, výklenek
substantizované přičestí minulé od *avancer* (posunout, vysunout)
aveugle, *adj.* – falešné (okno, dveře)
přenesený význam, metafora
badigeon, *m.* – klišová barva
etymologie neznámá
bague, *f.* – prstenec (sloupu)
metafora (forma)
baguette, *f.* – obloun (lišta)
metafora tvar (ováný, dlouhý)
bahut, *m.* – vypouklá (kamenná) parapetní deska
metafora, tvar ← z pův. významu (tuhla na šaty apod)
baie, *f.* – otvor (dveřní, okenní)
deverbativum ze slovesa *baer* (mod. fr. - *bayer* - zevlovat, okounět)
balcon, *m.* – balkón
z itaštiny, pravd. z it. oblasti Longobardi, 1404
baltéus, *m.* – (vl. překlad - chodba spojující hlediště a východ, ve střed. ant. divadle = précinction)
et. slova v ref. slovnících nevedena
balustrade, *f.* – zábradlí, balustráda
z itaštiny, 1653
balustre, *m.* – sloupek *v zábradlí*
1529, z itaštiny
banchée, *f.* – (vl. překlad, vrstva hlíny, dusané zdivo umístěné na bednění)
odvozenina z *banche* + *-ée* (bednění na dusané zdivo)
bandeau, *m.* – pásová římisa
metafora (čelenka, páska – tvar)

<p>baptismaux, <i>m.</i> 65 – křtitelnice viz. fonts baptismaux pravděpodobně derivace nepravá, viz konpozitum</p> <p>baptistère, <i>m.</i> – křestní kaple, baptisterium 1100, z křesťanské (církvní) latiny</p> <p>barbacane, <i>f.</i> – barbakán (předsunutý opevňovací článek hradeb) etymologie sporná</p> <p>bardeau, <i>m.</i> – šindel etymologie sporná</p> <p>barlong, <i>adj.</i> – obdélníkový, protáhlý (plocha, půdorys) (konec XII. zač. XIII. stol.) pravděpodobně z lidové latiny</p> <p>barlotière, <i>f.</i> – okenní příčka barelot (doubuský dialekt) + ière</p> <p>barré, <i>adj.</i> – viz éperon barré pravd. derivace nepravá</p> <p>base, <i>f.</i> – základ (sloupového podstavce) XII. stol., z latiny, lat. termín z řečtiny</p> <p>basilique, <i>f.</i> – bazilika zač. XII. stol., z latiny ← lat. název z řečtiny</p> <p>bastide, <i>f.</i> – opevnění/opevněné středověké město v jihozápadní Francii 1305, ze středověké latiny</p> <p>bastille, <i>f.</i> – bašta, pevnost odvozenina ze staroprovincálštiny baside + náhrada sufixu</p> <p>bastion, <i>m.</i> – bašta XV. století, z italštiny (atest. ve středověké latině)</p> <p>bâtiment, <i>m.</i> – budova, stavba nejprve proces ‘stavění’, poté výsledek činnosti budova (metonymie)</p> <p>bec, <i>m.</i> – špička (mostního pilíře) metafora (tvar)</p> <p>boulin, <i>m.</i> – dřevěné příčníky ve zdi sloužící pro stavbu lešení (vl. překlad podle definice) metafora, nejprve díry ve zdi pro lešení, později dř. příčníky ve zdi pro stavbu lešení</p> <p>boutisse, <i>f.</i> – vazák (kámen) 1444, z valonského dialektu</p> <p>braie, <i>f.</i> – (vysunuté opevnění) nejprve (dětská) plena → metafora funkce - ochrana</p> <p>bras, <i>m.</i> – rameno (transptu) metafora (podoba)</p> <p>bretèche, <i>f.</i> – arkýř z pozdní latiny, 1155</p> <p>brique, <i>f.</i> – cihla z nizozemštiny, 1292</p> <p>brisis, <i>m.</i> – úhel lomené střechy briser + is</p> <p>bucrâne, <i>m.</i> – bukranion (antický výzdobný motiv býčí lepky) 1838, slovo řeckého původu, které je výpůjčkou do francouzštiny z pozdní latiny</p> <p>caisson, <i>m.</i> – kazeta (pole stropu) duté příhrádky (připomínají bedýnky - metafora)</p> <p>calvaire, <i>m.</i> – kaple (na kopci) 1704, z kř. latiny, lat. název je přejet z řečtiny metonymie, vlastní jméno - název hory na kterou nesl Ježíš kříž, stavba na jeho památku (přenesený význam již v lat. a řečtině)</p> <p>campanile, <i>m.</i> – zvonice, lucerna (na střeše) 1586, z italštiny, atestováno ve středověké latině r. 978</p> <p>canal, <i>m.</i> – římsa, lišta (křivkovitého tvaru) – definice z dict. d’arch. metafora, tvar</p> <p>cannelures, <i>n. f., pl.</i> – kanelury, žlábký (sloupu)</p>

65 v Dictionnaire d’Architecture je slovo uvedené jako substantivum, v ref. slovnících nalezeno pouze ve spojení fonts baptismaux

1545, úprava italského slova *cannelura*
canonnière, *f.* – střílna
 canon + *ière*
capitulaire, *adj.* – kapitulní
 XIII. stol., výpůjčka ze středověké latiny
caponnière, *f.* – krytá spojovací chodba
 z italštiny (1671)
cardo, *m.* - hlavní severojižní osa, která se svisle kříží se východozápadní osou (*decumanus*) – vlastní překlad
 et. neuvědlena
carreau, *m.* – dlaždice
 z lidové latiny, 1160
cathédrale, *f.* – katedrála
 1666, z adjektiva na substantivum ←. *église cathédrale*
cathédre, *f.* – katedra, gotické sedadlo
 1180, výpůjčka z latiny křesťanské
cavea, *f.* – v ref. slov. neuvědleno, (chodba, která vede k hledišti a východu ve středověkém divadle – vl. překlad)
cavet, *m.* – lysis, podbrádka (lišta)
 1545, z italštiny
cella, *f.* – hlavní hala v římském chrámu⁶⁶)
 1759, výpůjčka z klasické latiny
chaînage, *m.* – železná výstuha, zední kleštiny
chaîne + *age*
chaîne, *f.* – vl. překlad - výstuha (z cihel nebo jiného stav. materiálu)
 metafora – tvar
chaire, *f.* – kazatelna, círk. stolice
 první polovina XII. století, z klasické latiny
chambranle, *m.* – zárubeň (např. dveří)
 (1313) z latiny
chanfrein, *m.* – lišta se zkosenou hranou (vl. překlad na z. definice)
 část za celek - metonymie
chantignolle, *f.* – cihelka
 metafora – tvar (úzká cihla mající tvar trámu) ← podpěra (krovu)
chaperon, *m.* – stříška na zdi
 metafora tvar – karkule (pokrývka hlavy)
chappelle, *f.* – 1. moratorium, 2. kaple
 z lidové latiny, (začátek. XII. stol.), původně označovalo plášť sv. Martina (památka) → oratorium - část kostela (modlitebna) → kaplička
chapiteau, *m.* – hlavice sloupu
 1160, z latiny
charpente, *f.* – konstrukce, krov
 etymologie sporná
château, *m.* – zámek
 dříve *hard* i zámek, zúžením významu zámek
châtelet, *m.* – hrádek
 odvozenina ze starofrancouzského *chastel* (*château*) + *et*
chaux, *f.* – vápno
 1155, z klasické latiny
chemise, *f.* – obložení
 metafora funkce
chéneau, *m.* – okapní žlab
 etymologie sporná
chevet, *m.* – apsida

66 vlastní překlad

metafora místa (část postele, kde se pokládá hlava)
chevêtre, *m.* – výměna (trám)
metafora funkce, ohlávka
chevron, *m.* – krokev (střechy)
z lidové latiny, kolem r. 1210
chœur, *m.* – kruchta, zpěvácká tribuna
1120, výpůjčka z křesťanské latiny ← z řečtiny
cimaise, *f.* – podbrádka, žlábkonice (římsa)
1160, z latiny ← výpůjčka do latiny z řečtiny
ciment, *m.* – cement
z klasické latiny, 1165-70
cintre, *m.* – 1. oblouk (část klenby) 2. obloukové (lešení)
deverbativum ze slovesa cintrer (zaklenout, ohnout do oblouku)
citadelle, *f.* – citadela
1495, z italštiny
claveau, *m.* – klenák (vrchol klenebního oblouku)
odvozenina z lat. clav (clef) a –eau
clavette, *f.* – klín, západka
odvozenina z lat. clav (clef) + -ette
clef, *f.* – (prostřední klenák na klenbě- vl. překlad)
metafora
clocher, *m.* – zvonice
cloche + er
cloître, *m.* – (prostor s křížovou chodbou, čtvercový ochoz⁶⁷)
původ – křesťanská latiny, druhá polovina XI. stol
collatéral, *m.* – postranní loď (kostela)
z adj. na substantivum
collégiale, *f.* – kolegiální kostel
z adj. na substantivum
colombage, *m.* – hrázděné zdívo
colombe + age
colonnade, *f.* – kolonáda, sloupořadí
colonne + ade (ovlivněno it. termínem colonnata, který má stejný význam)
colonne, *f.* – sloup, sloupek
XII. stol., z klasické latiny
columbarium, *m.* – kolumbárium, urnový háj
1752, z klasické latiny (v latině ve významu holubník i metaforicky kolumbárium)
comble, *m.* – krov
abstr. význam na konkrétní – nejprve vrchol, maximum, nevyšší věc
commanderie, *f.* – komtura (cír. sídlo)
commandeur + -erie
composite, *f.* – kompozitní řád
elipsa z ordre composite (z adjektiva na substantivum)
congé, *m.* – výkružek u sloupu
1676, z klasické latiny, (vedle toho i 2. nearch. termín, který tvoří základní slovní fond)
console, *f.* – konzola, podpěra
etymologie sporná
corbeau, *m.* – konzola
metafora – podoba k havrannímu zobáku
corbeille, *f.* – kalich sloupu
metafora – tvar
corinthien, *m.* – korintský řád
elipsa z ordre corinthien
corniche, *f.* – římsa
1524, z italštiny, Trésor de la langue française uvádí, že italský název byl přejet z latiny nebo z řečtiny
corps, *m.* – trakt (budovy)

⁶⁷ vlastní překlad na základě Dictionnaire d'Architecture

metafora – trup
coupole, *f.* – kupole, bání
nejprve interiér kupole, rozšířením významu celá kupole, i exteriér
courtine, *f.* – průčelí (mezi dvěma křídly)
1587, z courtine (záclona) metafora – podoba
coussiège, *m.* – vl. překlad – zděná lavice umístěná v okenním otvoru
et. neuvvedena
coussinet, *m.* – pánev ložisko
polštářek - metafora funkce, ochrana, podpora
couverture, *f.* – střecha, krytina
couvrir + -ure
couvrement, *m.* – vl. překlad – zastřešení v interiéru stavby, např. mezi dvěma nosníky
et. neuvvedena
coyau, *m.* – námětek (část krovu)
odvozenina ze st. franc. coe, coue (queue) + ellus
crampon, *m.* – skoba, kramle
1268, z franštiny
créneau, *m.* – cimbuří
odvozenina z cren, cran. + suf. -eau
crénelage, *f.* – vroubkování (na opevnění)
činnost opatřit zuby → označení arch. prvku (metonymie)
crête, *f.* – hřeben (střechy)
metafora, nejvyšší část
crochet, *m.* – krab (ozdoba)
metafora forma – květina zahnutá do tvaru háčku → ornament v arch.
croisée, *f.* – okno obsahující okenní kříž (vl. překlad)
metonymie, na základě části označen celek, nejprve okenní kříž, poté okno s okenním křížem
croisillon, *m.* – kříž (okna)
metonymie, příčka kříže (podélná), poté kříž (část označuje celek)
croupe, *f.* – valba (valbová střecha)
analogie, zadek (zvířecí)
crypte, *f.* – krypta
2. polovina XIV. století, výpůjčka z klasické latiny, latinský termín byl přejet z řečtiny
culée, *f.* – příbřežní pilíř
cul + ée
culot, *m.* – malá ozdobná konzola (vl. překlad)
cul + ot (metafora spodní část)
dais, *m.* – baldachýn (stříškový předmět nad sochou)
1525, metafora – (nejprve tribuna v paláci, poté zastřešení, nebesa, zastřešení sochy)
dallage, *m.* – dlažba
metonymie, nejprve činnost dláždění, poté dlažba
dame, *f.* – překážka na vrcholu hradeb sloužící k zamezení průchodu (vl. překlad)
et. arch. termínu neuvvedena
dé, *m.* – patka sloupu
metafora (forma, vzhled)
déambulatoire, *m.* – chórový ochoz (kolem kněžiště)
1851-52, z pozdní latiny, (PR – výp. z r. 1530)
décharge, *f.* - odlehčení (odlehčující oblouk v konstrukci stavby, krovu)
deverbativum ze slovesa décharger
decumanus, *m.* – hlavní východozápadní osa, která se svisle kříží se severo-jihní osou (cardo) –
vlastní překlad
et. nenalezena
délit, *m.* – nepravá strana (lůžko) kamene
deverbativum ze slova déliter (pokládat kámen proti směru štěpnosti)
demeure, *f.* – obydlí
metonymie – 1. význam odklad, prodlení → rozšířením významu –
zůstat nečinně na jednom místě → metonymicky místo, kde setráváme
déraser, *v.* – snížít, srazit vršek (zdi)

dé + raser

diaphragme, *f.* – přepážka, diafragma

pravděpodobně derivace nepravá z adj. arc/mur diaphragme na substantivum

distribution, *f.* – rozvržení (vnitřní plochy)

z klasické latiny, (1248) rozšíření významu z proces rozvržení → rozvržení místností

dolmen, *m.* – dolmen

etymologie sporná

dôme, *m.* – kopule, báh

1600, slovo je řeckého původu, které se dostalo do francouzštiny prostřednictvím latiny a provencálštiny (druhý význam kostel, z italštiny)

dorique, *m.* – dórský sloh/řád

adj. → substantivum – nepr. derivace

doubleau, *m.* – stropnice (oblouk)

substantivum elipsou z *arc doubleau*

doucine, *f.* – žlábkovnice

douce + ain (e) nahr. suf.-in

ébousiner, *v.* – očistit (např. kámen od zvětr. povrchu, hlíny)

bousin (zvětralý povrch) + é- +er. Parasyntetická derivace

ébrasement, *m.* – zkosení, úkos (dřevního n. okenního otvoru)

ébraser + (e) ment

échafaudage, *m.* – lešení

échafaud + -age

échantignolle, *f.* – podpěra (krovu)

nenalezena

écharpe, *f.* – šikmá výztuha

metafora - tvar

échaugnette, *f.* – věžička

nejprve strážní věžička (u opevněné stavby), rozšířením významu jakákoli věžička

échelonné, *adj.* – vl. překlad, stupňovité, členité (kaple, které jsou v nižší poloze než transept)

et. nenalezena

échiffre, *m.* – schodnicová zeď

elipsa – mur d'échiffre

échine, *f.* – echinus (podvalek u dórského sloupu)

1546, z latiny ← lat. název z řečtiny

écoinçon, *m.* – rohová ozdoba

é- + coin + -on. Parasyntetická derivace

édifice, *m.* – budova, stavba

z klasické latiny, první polovina XII. století

église, *f.* – kostel

1050, z lidové latiny ← z řečtiny

élévation, *f.* – pohled (nákres)

et. arch. termínu neuvedena

embarrure, *f.* – vl. překlad - podložení, těsnění (z malty), které slouží k

upevnění hřebenových tašek

et. v ref. slovnících neuvedena

embrasure, *f.* – otvor (pro okno, dveře)

embraser + ure

embrèvement, *m.* – zapuštění (dřeva)

embrever + (e)ment

enceinte, *f.* – hradby

minulé příčestí z aceindre 'entourer' (ohradit)

encorbellement, *m.* – arkýř

en- coubeau -ment. Parasyntetická derivace

enduit, *m.* – omítka

substantivizované př. přítomné z enduire (omítnout)

enrayure, *f.* – vazba trámů, roubení střechy

v ref. slovnících nenalezena

entablement, *m.* – hlavní římsa, náslopí

entabler +-ement
entrait, *m.* – vazný, hlavní trám
etymologie sporná
épaulement, *m.* – opěrná/podpěrná zeď
épauler (podepřít, o zdi) + (e) ment
éperon, *m.* – viz. kompozita
épure, *f.* – nákres, nárys (vl. př. - nákres, nárys složící jako model pro velikost kamene nebo částí konstrukcí kovu)
deverbativum ze slovesa épurer (očistit, proškrabat)
équarrir, *v.* – přiřezávat (do pravého úhlu), hranit
XIII. stol. z lidové latiny
escarpe, *f.* – parapetní strana příkopu v opevnění
z italské latiny
essentage, *m.* – vl. překlad - stěna pokrytá šindelem (essenter – pokrývat šindelem)
et. neuvvedena, prav. činnost pokrývání → stěna, metonymie
essente, *f.* – šindel
1284, z pozdní latiny
étalement, *m.* – podepření/vyztužení zdi
nejprve action d'étayer poté metonymicky ce qui d'étaye (podepírat)
étré sillon, *m.* – podpěra, vzpěra (okenního, dveřního otvoru)
odvozenina z anc. fr. 1333 esteser (tenir) + illon ← z lid. latiny
exèdre, *f.* – malá stavba s půlkruhovou lavicí v kostel⁶⁸
1873, slovo je řeckého původu, přes latinu bylo přejato do francouzštiny (výpůjčka)
fabrique, *f.* – zahradní pavilón
zast., et. neuvvedena
façade, *f.* – fasáda
z italské latiny
faîte, *f.* – vrchol střešní konstrukce – vl. překlad (velký francouzsko-český slovník překládá oba termíny faîte a faitage jako *hřeben střechy*)
1135, z franštiny, (vedle toho i druhý význam z latiny, 1547 – střecha s dvojitým nakloněním)
faîtage, *m.* – hřeben střechy
faîte + age
fenêtre, *f.* – okno
1135, z klasické latiny
ferme, *f.* – plná vazba (krovu)
deverbatim ze slovesa fremer (upevnit)
feuillard, *m.* – kovový pásek
metafora, větev obložená listy → rozřezaná větev např. kaštanu sloužící jako obruč sudu(tlf)
feuillure, *f.* - drážka, rýha (okenního n. dveřního otvoru)
feuiller (vyřezat drážku) + -ure
filet, *m.* – římsa, lišta
fil + et
flanqué, *adj.* – v ref. slovnících nenalezeno (stavba, která je po stranách opevněna konstrukcí – vl. překlad)
příčestí minulé od slovesa *flanquer*
flanquement, *m.* – voj. krytí boků (u opevnění)
flanquer + (e)ment
flèche, *f.* – špička (věže n. zvonice)
metafora tvaru
fleuron, *m.* – křížová kytka (ozdoba)
fleur + -on
fondations, *pl.* – základy
nejprve *action de fonder* (založit), poté základy, metonymie
formeret, *m.* – žebro (gotické žebrované klenby)

68 vlastní překlad

forme + -eret
forteresse, f. – pevnost

fort + erness
foundations, pl. – základy

nejdřív action de fonder (založit) poté základy, metonymie
forum, m. – fórum

z latiny, 1757
fourrure, f. – výplň (mezi dvěma zdi)

fouerrer (nacpat) + -ure
frise, f. – vlys

1524 z italštiny, do it. pravděpodobně z pozdní latiny
fronton, m. – fronton (ornament)

z italštiny
fruit, m. – úkos (sklon zdiva)

deverbativum ze slovesa effriter – rozdrobit (frid, frit) pod vlivem fruit na fruit
fût, m. – dřík (sloupu)

kmen, metafora - tvar
gâble, m. – vimperk (trojúhelníkový got. štít)

1200, slovo galského původu, do fj. prostřednictvím pozdní latiny
galerie, f. – galerie, krytá chodba

1316, ze středověké latiny *galeria*
gémíné, adj. – zdvojené (okno)

př. minulé ze slovesa géminer
glacis, m. - sklon

glacer/glisser + -is
gorge, f. – lišta (s křivkovým průřezem) -vl.překlad

1269-78, et. neuvvedena, pravděpod. metafora – vl. poznámka
gond, m. – pant, závit

1165, slovo řeckého původu přejato přes pozdní latinu
goujon, m. – spojovací kolík, závlačka

gouge (žlábkové dláto) + -on
gousset, m. – úhlová podpěra (krov)

v brnění (část chr. podpaží), met. forma, funkce
griffe, f. – ostruhovitá ozdoba (patky sloupu)

dráp, spár, dráp. kořen nebo oddenek některých rostlin, metafora - podoba (ornament, květ, apod.)
grume, f. – kůra (na kmeni poraženého stromu)

1684, slovo z pozdní latiny ve významu slupka plodů, do latiny bylo slovo přejaté z řečtiny
guigneau, m. – VL.PŘ. horizontální část u krovu, spojující trámy

et. v tlř. nenalezena
harpe, f. – přečnívající kámen (vystupující ze zdi)

1485, z provencálštiny ← latiny ← z řečtiny
hérisson, m. – 1. štět (horní část zdi opatřená stav. kámenem – vl. překlad)

2. cévové kolo (ve mlýně)
metafora – forma
herse, f. – padací mříž (v hradní bráně)

agr. brány → met. (forma)
hotte, f. – dymník (část krbu)

nůše → met. tvaru (dymník)
hourd, m. – tribuna (pro návštěvníky ryt. turnajů ve středověku)

z franštiny, polovina XIII. stol.
hourdis, m. – výplň (hrázděné stěny), hrubá omítka

houder (vyplňovat, vyzdívat) + -is
hypocauste, m. - hypokaustum

výpůjčka z řečtiny, období neuvvedeno
imposte, f. – patka, patní kámen

z italštiny
ionique, m. – jónský řád, sloh

z adjektiva na substantivum

<p>jalousie, <i>f.</i> – okenní žaluzie nejprve mřížová n. dřevěná konstrukce, která umožňovala pohled ven, aniž by byl člověk spatřen → met. funkce/podoba okenní žaluzie</p> <p>jambage, <i>m.</i> – podnož, sloupek (zárubně) jambe + age</p> <p>jambe, <i>f.</i> – 1. nohavice (podpěra, vzpěra u krovu), 2. výztuha (zdi) metafora tvar, podoba</p> <p>jambette, <i>f.</i> – podpěra (malý trám u krovu) jambe + ette (mohla by být také metafora)</p> <p>joint, <i>m.</i> – spoj, šev et. nenalezena</p> <p>jouée, <i>f.</i> – ostění joue (bočnice) + -ée</p> <p>jour, <i>m.</i> – otvor, okénko (pro osvětlení a větrání) metonymie</p> <p>jubé, <i>m.</i> – lektorium (galerie mezi chrámovou lodí a chórem) 1386-7, z církevní latiny (metonymie místa ← nejprve první slovo modlitby poté met. lektorium)</p> <p>labyrinthe, <i>m.</i> – mozaikové meandrovité dláždění v kostele 1418, z řečtiny přes latinu, slovo přejato již v tomto významu významu (metafora k labyrintu/bludišti) představuje geometrické motivy v dláždění</p> <p>lambourde, <i>f.</i> – polštář, podvalek v podlaze et. sporná</p> <p>lambrequin, <i>m.</i> – lambrekýn (okenní n. dveřní závěs) metafora nejprve. látková ozdoba umístěná na přílbě padající na ramena → okenní n. dveřní závěs</p> <p>lambris, <i>m.</i> – obložení (zdi) deverbativum ze slovesa lambrisser (v tlf. jako der, regr.)</p> <p>lame, <i>f.</i> – parketa, lamela 1121, z latiny</p> <p>lancette, <i>f.</i> – lancetový oblouk lance (kopí), metafora</p> <p>lanterne, <i>f.</i> – lucerna (konstrukce nad kopulí nad shod. výžkou) metafora, lucerna – funkce, tvar</p> <p>lanterneau, <i>m.</i> – malá lucerna (konstrukce na vrch. střechy) lanterne + eau</p> <p>lanteron, <i>m.</i> – malá lucerna (konstrukce nad kopulí opatřená okny)⁶⁹ lanterne + on</p> <p>larmier, <i>m.</i> – okapnice larme (slza, kapka) + ier</p> <p>latrine, <i>f.</i> – latrína (nacházející se na převysu budovy) 1437, z latiny (za imperialismu)</p> <p>latte, <i>f.</i> – lať, laťka etymologie sporná</p> <p>lauze, <i>f.</i> – slovo v. ref. slovnících neuvedeno (břidlicový nebo vápenitý kámen složící jako střešní krytia – vl. př.) slovo galského původu, do fj. prostřednictvím staré provencálštiny</p> <p>lésène, <i>f.</i> – př. v ref. slov. neuveden (lizéna – svislý dek. prvek členící fasádu) etymologie neuvedena</p> <p>liant, <i>m.</i> – pojivo příčestí přítomné od lier</p> <p>libage, <i>m.</i> – lomový kámen lib(b)e (velký kámen) + age</p> <p>lice, <i>f.</i> – okolí opevnění 1150, z franštiny</p> <p>lien, <i>m.</i> – svěrka (v konstrukci, krovu) páska → metaforicky označení pro ‘spojující článek’</p> <p>lierne, <i>f.</i> – žebro (got. klenby)</p>

69 tlf uvádí lanterneau a lanteron jako synonyma (pod jedním heslem)

et. sporná
limon, *m.* – schodnice

et. sporná
linçoir, *m.* – pozednice

et. neznámá
linteau, *m.* – překlad (okenní, dveřní)

nejprve lintel (z latiny) poté nahrazení suf. –el na –eau
listel, *m.* – podetnutý pásek římsy

z italštiny
lit, *m.* – ložná plocha, spára

metafora - podoba
loggia, *f.* – lodžie (krytý balkon)

z italštiny (do it. z fr. loge)
louve, *f.* – krepna (zařízení na zvedání kvádrů)

metafora (vlčice), tvar (vznik term. kolem 1460)
lucarne, *f.* – vikýř, střešní okno

z franštiny (1335)
maçonnerie, *f.* – zdivo

metonymie – zednická práce → zdivo
manteau, *m.* – plášť krbu

metafora – funkce
marque, *f.* – podpis/zančka dělníka n.dílňny (vyrytá na konstrukci)

deverbativum ze slovesa marquer
massif, *m.* – (vl.př. část kostela nacházející se před chrámvou lodí zahrnující věže, chr. předsň a ochoz)

et. sporná
mausolée, *m.* – mauznelum (monumentální hrobka)

1544, výpůjčka z latiny, slovo přejeté do latiny z řečtiny
manécanterie, *f.* – (farní) škola zpěvu

1890, výpůjčka ze středověké latiny
meneau, *m.* – okenní příčka

1398, ze starofrancouzštiny (meien (moyen) + eau)
merlon, *m.* - hradba kolem skladu třaskavin

1642, z italštiny (it. term. pravd. z latiny)
métope, *f.* – metopa (prvek umístěn na vlysu mezi triglyfy, mající tvar pravoúhlé desky)

z latiny (1530) ← lat. termín z řečtiny
meurtrière, *f.* – střílna

subs. ž. r. od meurtrier (vrah)
modénature, *f.* – profil římsy

z italštiny (1571)
modillon, *m.* – modillion (krokevní zdobená hlava)

1545, z italštiny, do italštiny z lidové latiny
module, *m.* – modul (jednotka měření)

1547, výp. z latiny
moellon, *m.* – stavební/lomový kámen

z r. 1200 z pův. významu moellon ‘gros morceau du pain’ (velký kus chleba), z lat. také již jako arch. termín
moise, *f.* – kleština (spojovací trám krovu)

1328, z lat. mensa, (fonetika naznačuje, že jde o slovo vzniklé lidovou cestou)
monastère, *m.* – klášter

metonymie (původně instituce – seskupení mnichů → poté budova)
mortaise, *f.* – dlab, výřez, drážka

etymologie sporná
mortier, *m.* – malta

z latiny, 1160
moulure, *f.* – římsa, lišta

mouller + -ure
mouluration, *f.* – římsoví (lišty)

moulurer (zdobit římsami) + (a)tion
motte, *f.* – hůrka, kopeček nebo um. vytvořený kopec, na kterém je umístěna věž
1165, ze středověké latiny, nejprve kopec
naissance, *f.* – počátek, patka oblouku, klenby

metafora
naos, *m.* – naos, vnitřní prostor řeckého chrámu
1567, z řečtiny
narthex, *m.* – kř. nartex (předsín baziliky)
1680, z řečtiny
nef, *f.* – chrámová loď
1150, z latiny
nervure, *f.* – žebro(ví)
nerf /nerv (žebro v klenbě) + -ure
noue, *f.* – úžlabí střechy
1223, z pozdní latiny
noyau, *m.* – vřeteno, sloup schodiště
metafora – jádro → sloup uprostřed schodiště
nu, *m.* – rovná plocha zdi

et. termínu nevedena, prav. nepravá der. z *mur nu*
oblong, *adj.* – podélný (o prostoru kolem stavby)
výpůjčka z latiny, 1520 (ve význ. *ce qui est plus long que large*)
oculus, *m.* – kruhové/oválné okno
z latinského slova *œil* (at. 1852), pravděpod. výpůjčka
ogive, *f.* – žebro
etymologie sporná
ope, *m.* – otvor, kapsa pro uložení trámu ve zdivu
1547, z latiny ← lat. term. z řečtiny
opus, *m.* – nepravidelné lomové zdivo
z latiny (1852-56)
oratoire, *m.* – oratorium, oratoř (část budovy, která je určena pro modlitby)
1174-76, výpůjčka z křesťanské latiny
ordre, *m.* – řád
1556, výpůjčka z klasické latiny
oriel, *m.* – arkýřové okno
zn. převzaté v r. 1879 ze st. francouzštiny, (výp. do aj. XIV. stol. ve významu ‘chodba’ angličtiny ve významu arkýřové okno, poté fo fj. v tomto významu)
ouïe, *f.* - kulatý nebo oválný otvor nad pilířem mostu, sloužící pro zvýšení odtoku vody v případě povodně
(1690) deverbativum z *ouïr* (slyšet)
PR – sluch poté met. ucho, arch termín není v pr. ani TLF uveden
outeau, *m.* – v ref. slovnících nenalezeno, (malý vikýř trojúhelníkovitého tvaru)
et. nevedena
ove, *m.* – vejcevec (plastická dekorace)
1622, výp. z latiny (přirovnání k oválnému tvaru podobnému vejci)
palafitte, *f.* – (velký slovník, kolová stavba – neodpovídá definici) stavba na kůlech⁷⁰ 1865,
z italštiny, it. termín přejet z latiny
palais, *m.* – palác
1050, z latiny (vl. jméno, římská hora Palatin, poté ještě v latině vytvořen metonymií význam palác)
palier, *m.* – patro
staro-francouzské *paele* (poêle - pánvička) + -ier
palisson, *m.* – v ref. slovnících nevedeno, (laťka obmotaná slámovým provázkem sloužící jako výplň hrázděné stěny – vl. překlad)
palis + -on
palmette, *f.* – palmeta (ornament mající tvar listu)

⁷⁰ vlastní překlad

palme + -ette
pan, *m.* – část, líc, stěny/nosná konstrukce hrázděné stěny
z latiny, 1150
panne, *f.* – vaznice
1160, termín pocházející z pozdní latiny, do latiny vypůjčen z řečtiny
panneresse, *f.* – běhoun (zdiva), (položená cihla tak, že je vidět její nejdeší část – vlpř.)
et. neuvvedena
panneton, *m.* – zástrč/ka (okenní)
metafora, brada (u klíče) → funkce, podoba
parapet, *m.* – nízká zídka se zábradlím
metafora, ochranná zeď (voj.) → nízká zeď se zábradlím
parement, *m.* – přední plocha stěny
parer + -ment
parc, *m.* – park
ze středověké latiny ve smyslu ohrada pro zvířata, poté od XIII. stol. ve význ. ovocný sad, 1664 park
(prav. rozšíření významu)
parpaing, *m.* – tvárnice, vazák (kámen)
et. sporná
parquet, *m.* – parketová podlaha
parc + -et
parvis, *m.* – předchrámí, prostranství před chrámem
z křesťanské latiny 1200, pravděpodobně z řečtiny
patio, *m.* – otevřený vnitřní prostor domu olemovaný sloupovím n. arkádami, patio
etimologie sporná
paumelle, *f.* – závěs, pant (dveřní, okenní)
paume (rohový spoj) + elle
pavage, *m.* – dlažba, dláždění
nejprve činnost dláždění – metonymií dlažba
pavement, *m.* - dlažba
nejprve činnost dláždění – metonymií dlažba (syn. pavage – TLF)
pavillon, *m.* – celá budova n. její část (relativně čtverc. tvaru)
voj. stan → budova (čtv. tvaru), metafora – funkce, tvar
pendentif, *m.* – pendentiv, pandántiv (trojrozměrná plocha, která spojuje kopuli a čtv. zeď u
klenby - vl. př.)
učená odvozenina z pendens + if
penture, *f.* – závěs (okenní, dveřní), pant
1294, slovo pocházející z lidové latiny
péribole, *m.* - peribolos (ohrazený prostor kolem řeckých chrámů)
1835, z řečtiny
péristyle, *m.* - peristyl, sloupořadí
1546, z latiny, latinský termín vypůjčen z řečtiny
perré, *m.* – podpěrná zeď (proti sesouvání půdy)
pirre + -é
persienne, *f.* – žaluzie
ž. rod od adj. persien
perron, *m.* – vnější schodiště (před vstupem do budovy)
pierre + -on
piédestal, *m.* – podstavec, pedestal (sochy, sloupu apod.)
1526-37, z itaštiny
pieu, *m.* – pilot(a), základový kůl stavby
kůl se špičatým koncem (určený pro zaražení do země) → rozšířením významu dřevo, železo, beton st.
konstrukce
(kolem 1140 z latiny ve význ. kůl)
pignon, *m.* – štít (domu)
z lidové latiny, 1211
pilastre, *m.* – pilastr (polosloup vyčnívající ze zdi, který plní pouze dek. funkci)
1545, z itaštiny (pravděpodobně z latiny, term. již ve středověké latině)
pile, *f.* – pilíř (mostu)

z latiny, 1150
pilier, *m.* – pilíř, sloup
nahrazení sufixu u piler (odvozenina z lat. termínu, který představuje význam sloup)
pilotis, *m.* – piloty, kůly/jako základ stavby), pilotový rošt
pilot (pilota, kůl) + -is
pinacle, *m.* – vrchol (stavby), pinakl, fiála
začátek XIII. stol., výpůjčka z křesťanské latiny
pisé, *m.* – lepenice
př. minulé z piser (pěchovat, dusat hlínu)
place, *f.* – náměstí
z latiny, 1100
plancher, *m.* – stropní konstrukce
planche + ier, -er
plâtre, *m.* – sádra
odvozenina z emplâtre (náplast), metafora k viskóznímu povrchu náplasti
plinthe, *f.* – podstavec, plint(a) sloupu
1526-1537, výpůjčka z pozdní latiny, lat. termín z řečtiny
poinçon, *m.* – věšák (věšadla) u krovu
metafora - tvar (šídlo – rovné a dlouhé)
poivrière, *f.* – strážní budka s kuželovitou střechou
metafora (pepřenka)
porche, *m.* – předsíň
před r. 1100, z latiny
portail, *m.* – portál (katedrály)
porte + (al –náhrazení sufixu) –ail
porte, *f.* – dveře
1060, z latiny
poterne, *f.* – poterna (skryté dveře v hradbách)
konec XI. stol., z pozdní latiny
portique, *m.* – (kryté) sloupoví, sloupořadí
výpůjčka z latiny, 1547
précinction, *f.* – v ref. slov. neuvvedeno, (vl. překlad chodba spojující hlediště a východ, ve střed.
ant. divadle)
et. neuvvedena
pronaos, *m.* – pronaos (sloupová předsíň architektonického chrámu)
1683 z lat ← lat. term. z řečtiny
rachat, *m.* – v ref. slovníků jen jako výkup, vykoupení (vl. překlad - dorovnání/korekce šířky
nebo roviny podložkou (klínem) nebo vrstvou malty)
deverbativum ze slovesa racheter
radier, *m.* – spadiště, podklad, lože (vodní stavby)
et. sporná
rambarde, *f.* – zábradlí (paluby)
1445, z itaštiny (pravděp. přes Marseillskou provencálštinu)
rampant, *m.* – svah, sklon
z př. přítomného slovesa ramper (plazit se)
rampe, *f.* – rampa
deverbativum od slovesa ramper (plazit se)
ravalement, *m.* – hrubá omítka, rozšířením významu. nespr. nazýváno oškrábání, očištění
(omítky) – dict. d'arch.
ravalier (nahodit, oškrábat) + (e)ment
refend, *m.* – spára ve zdivu
deverbativum ze slovesa refendre (rozštípnout, rozřezat)
réglet, *m.* – výžlabek (lišta)
1688, z règle + et (pravítko, pravidlo)
rein, *m.* – pozadí klenby
metafora (ledvina)
rejointoiment, *m.* – opětne spárování zdiva
rejointoyer (znovu vyspárovat) + ment

reliquaire, *m.* – relikvář
relique (relikvie) + -aie

rempart, *m.* – hradba, násep
deverbativum ze slovesa remparer (obehnat hradbami n. násypem), ovlivněno slovem boulevard (boulevard – bulvár)

remplage, *m.* – (vl. překlad – ohraniční okenních výplní, tvořená ze stejného materiálu jako okenní rám), v ref. slov. – výplň zdi
remplir (naplnit, zaplnit) + -age

renforcement, *m.* – vyztužení, zpevnění
renforcer + -(e)ment, může označovat činnost, i metonymicky materiál

repos, *m.* – odpočívadlo (na schodišti)
metonymie

réseau, *m.* – v ref. slovnících arch. termín neuveden (vl. př. – křivkovitá výztuha, která je umístěna v horní části okna (např. chrámového)

ressaut, *m.* – výčlenek, výstupek (stěny)
z italštiny

retable, *m.* – retábl, retableum (část oltáře)
et.sporná

retraite, *f.* – v ref. slovnících neuvedeno, (vl. př. druh výčlenku stěny)
et. termínu neuvedena

rive, *f.* – okraj střechy
et. termínu neuvedena, prav. metafora k břehu

rocaille, *f.* – mušlový ornament (vl. př. - ornament tvořený z mušlí nebo kamínků)
roc (skála) + -aille

rotonde, *f.* – rotunda
1690, z italštiny (it. term. z latiny)

rose, *f.* – růžicové, rozetové okno
metafora k růži, označuje okno podobající se růži

rouleau, *m.* – v ref. slovníkách není př. arch. prvku, vl. překlad - řada klenutí (oblouk může obsahovat více navrstvených klenutí)
1506, válcovitě zatočený materiál → metafora

roulée, *f.* – v ref. slovnících neuveden (vl. překlad – prvek spojující štít o okraj střechy)
substantivizované přičestí minulé od rouler

sablrière, *f.* – pozednice, hambalek (trám)
sable (písek) + -ier (tento trám býval v kontaktu s maltou a pískem)

sacristie, *f.* – sakristie (místnost v kostele ve které jsou uchovány předměty pro bohoslužby)
1339, výpůjčka ze středověké latiny

sanctuaire, *m.* – svatostánek, svatyně
výpůjčka z latiny, první pol. XII. století (PR uvídí réfection v. 1318 podle lat. názvu)

scotie, *f.* – výžlabek (lišta)
1526-37, z latiny, (lat. term. z řečtiny)

sgraffite, *m.* – výt. sgrafito
z italštiny

shed, *m.* – pilová n. shelová střecha (střecha s asym. přepady)
z angl. shed

socle, *m.* – sokl, podstavec (sloupu, sochy)
z italštiny (1636)

soffite, *m.* – sufita (podhled stropu)
1676 z italštiny (it. term. z lidové latiny)

solin, *m.* – vyzdívka (na střeše u komína nebo zdi)
et. sporná

solive, *f.* – stropní trám n. nosník
sole (úložný trám) + ive

sommier, *m.* – patka, patní kámen
ze středověké latiny (1100, bête de somme – tažné zvíře), 1135 – hlava postele, 1316 arch. termín, pravděpodobně samostatný význam vedle ostatních významů

souche, *f.* – komínová hlava (část komína nad střechou)
metafora k pařezu

soutènement, *m.* – opěrná zeď
 soutenir + ment
stalle, *f.* – chórová lavice, stalla
 1556, výpůjčka ze středověké latiny
stuc, *m.* – štuková výzdoba, štukatura
 1533-34, z italštiny
stylobate, *m.* – stylobat (polsední stup. podstavce na němž stojí sloupoví)
 1545, z řečtiny
support, *m.* – nosník, podpěra
 deverbativum ze slova supporter
surcroît, *m.* – v ref. slovnících arch. prvek neuveden, (vl. překl. převýšení zdi nad rovinu stropu)
 et. neuvedena
surplomb, *m.* – převis
 derivativum ze slovesa surplomber (přesahovat)
suspensura, *f.* – v ref. slov. neuvedeno (vl. př. – podlaha na pěchovačkách ohřívání hypokaustem – římská architektura)
 v ref. slovnících neuvedeno
tabernacle, *m.* – tabernákl (zdobená skříňka na oltáři)
 výpůjčka z latiny, konec XII stol.
tableau, *m.* – ostění, špaleta u okna n. dveří
 1560, (pravděpodobně met. k obrazu)
tailloir, *m.* – nadhlavice (vl. př. - deska umístěná nad nadhlavicí sloupu)
 tailler + oir
talon, *m.* – kyma, laloška (lišta)
 metafora - tvar
talus, *m.* – násep, výkop, stěna valu
 et. sporná
tambour, *m.* – tambur (díl sloupového dřívku)
 metafora - tvar (buben)
tegula, *f.* – v ref. slov. neuvedeno (vl. překlad – plochá stř. taška se zvýš. lemem)
 et. neuvedena
tenon, *m.* – čep pro nasazení druhé části spoje (vl. př.)
 ténir + -on
terrasse, *f.* – terasa, sokl
 1160, odvozenina z terre + ace (asse)
terrasson, *m.* – plochá stříška, teráska
 terrasse + on
thermes, *pl.* – lázně, láz. dům
 výpůjčka z latiny, 1200
tholos, *m.* – chrám, který má hl. halu ve tvaru kruhu⁷¹
 1876, z řečtiny
tierceron, *m.* - úhlový oblouk (žebro v got. knebě)
 tiers + eron (on)
tirant, *m.* – vazný trám vazník
 příč. přítomné z tirer
toit, *m.* – střecha
 1175, z klasické latiny
toiture, *f.* – zastřešení
 toit + -ure
torchis, *m.* – mazanina (stav.)
 torcher + -is
tore, *m.* – obloun, torus (lišta)
 1545, výpůjčka z latiny
toscan, *m.* – toskánský řád
 z adj. na substantivum

⁷¹ vlastní překlad

tour , <i>f.</i> – věž (sam. budova)
1100, z latiny
tourelle , <i>f.</i> – vížka, věžička (připojená ke stavbě)
tour + -elle
transenne , <i>f.</i> – v ref. slov. neuveden (vl. př. fixní uzávěrka okenního otvoru)
v tlf. není
transept , <i>m.</i> – příčná chrámová loď
1823, výpůjčka z učené latiny přes angličtinu (trans + septum - obě slova z latiny)
travée , <i>f.</i> – travé, klenební pole
1356, slovo odvozené ze staré franštiny
traverse , <i>f.</i> – příčka, příčník (okenní)
1765, z lidové latiny, do fj. již přejato v jiných významech - překážka, zkratka (pravděpodobně metafora)
trémie , <i>f.</i> – upravené místo v podlaže pro krb
metafora (tvar pyramidy) - násypka
tribune , <i>f.</i> – tribuna, galerie
1231, z italštiny, do it. ze středověké latiny
triforium , <i>m.</i> – triforium (ochoz u katedráli nacházející se v tloušťce zdi mezi okny a arkádami)
1831, z angličtiny (do aj. ze středověké latiny)
triglyphe , <i>m.</i> – triglyf (ozdobný kamenný blok členěný svislými žlábkami v arkatuře)
1526-37, slovo řeckého původu, do fr. vypůjčeno z latiny
trilobé , <i>adj.</i> – trojlistý
pův. bot. trojlistý, rozšířením významu, ornament, nebo tři kruhové segmenty
trogodytique , <i>adj.</i> – troglodytický (jeskynní stavba)
trogodyte + -ique
trompe , <i>f.</i> – tromp, trompa (výplň)
1676, pravd. metafora nebo sam. význam vedle ostatních
trumeau , <i>m.</i> – meziokenní pilíř
etymologie sporná
tuileau , <i>m.</i> – úlomek stř. tašky
tuile + -eau
tympan , <i>m.</i> – tympanon (vyplněný otvor nad vchodem do katedrály)
z latiny, učená výpůjčka (do lat. z řečtiny), 1506
vantail , <i>m.</i> – křídlo okna apod.
vent + ail(aille)
vaisseau , <i>m.</i> – loď (katedrály)
arch. termín – kolem r. 1680 - metafora k lodi
vergette , <i>f.</i> – tyčka (vl. př. - výztuha v moz. okně)
verge (tyč, prut) + -ette
verrière , <i>f.</i> – zasklená plocha, chrámové okno
verre + -rière
versant , <i>m.</i> – jedna strana sedlové střechy
př. přítomné od verser
vestibule , <i>m.</i> – předsíň, vstupní hala
(1509) učené slovo z latiny, ovlivněné italštinou
vitrail , <i>m.</i> – vitráž, velké mozaikové okno chrámu
vitre + ail
volée , <i>f.</i> – rameno (schodiště)
příč. min. ž. rodu od voler
volet , <i>m.</i> – okenice
1611, slovo existující již v jiných významech, zde pravděpodobně metafora
volige , <i>f.</i> – lať (podklad pro střešní krytinu)
elipsa z latte volige (štíhlý)
volute , <i>f.</i> – voluta, spirála (ornament)
1545, z italštiny (it. termín z latiny)
vomitoire , <i>m.</i> – vomitorium (vchod a východ z římského divadla)
1635, výpůjčka z latiny
vousoir , <i>m.</i> – klínová cihla, klenák

1213, z lidové latiny voussure, f. – obloukovité zakřivení, klenutí (oblouku, klenby)
1160, z lidové latiny voûtain, m. – pole klenby ohraničené žebry – vl. překlad
XX. stol., voûte + ain voûte, f. – klenba
1135, z lidové latiny

Příloha číslo 2 : Slova, která nejsou v referenčních slovnících uvedena, nebo je jejich etymologie sporná)

francouzský termín	český ekvivalent
agrafe, f.	skoba, hmoždinka
arcade, f.	arkáda
assise, f.	vrstva (řádkového zdiva)
attente, f.	zazubení zdiva
attique, m.	atika (dekor. prvek)
auvent, m	přístřešek
badigeon, m.	klihová barva
baltéus, m	chodba spojující hlediště a východ, ve střed. ant. divadle = <i>précinction</i>) ⁷²
baptismaux, m. ⁷³	křtitelnice
barbacane, f.	barbakán (předsunutý opevňovací článek hradeb)
bardeau, m.	šindel
barré, adj.	viz éperon barré
cardo, m.	hlavní severojižní osa, která se svisle kříží se východozápadní osou (<i>decumanus</i>) ⁷⁴
charpente, f.	konstrukce, krov
chéneau, m.	okapní žlab
console, f.	konzola, podpěra
coussiège, m.	zděná lavice umístěná v okenním otvoru ⁷⁵
couvrement, m.	zastřešení v interiéru stavby, např. mezi dvěma nosníky ⁷⁶
dame, f.	překážka na vrcholu hradeb sloužící k zamez. průchodu ⁷⁷
decumanus, m	hlavní východozápadní osa, která se svisle kříží se severo-jihní osou (<i>cardo</i>) ⁷⁸
dolmen, m.	dolmen
cavea, f.	chodba, která vede k hledišti a východu ve středověkém divadle ⁷⁹
échantignolle, f.	podpěra (krovu)
échelonné, adj.	stupňovité, členité (kaple, které jsou v nižší poloze než transept) ⁸⁰
élévation, f.	pohled (nákres)
embarrure, f.	těsnění (z malty), které slouží k upevnění hřebenových tašek ⁸¹

72 vlastní překlad

73 v Dictionnaire d'Architecture je slovo uvedené jako substantivum, v ref. slovnících nalezeno pouze ve spojení *fonts baptismaux*

74 vlastní překlad

75 vlastní překlad

76 vlastní překlad

77 vlastní překlad

78 vlastní překlad

79 vlastní překlad

80 vlastní překlad

81 vlastní překlad

enrayure, f.	vazba trámů, roubení střechy
entrait, m.	vazný, hlavní trám
éperon, m.	viz. kompozita
essentage, m.	stěna pokrytá šindelem ⁸²
fabrique, f.	zahradní pavilón
gorge, f.	(lišta s křivkovým průřezem) ⁸³
guigneau, m.	horizontální část u krovu, spojující trámy ⁸⁴
joint, m.	spoj, šev
lambourde, f.	polštář, podvalek v podlaze
latte, f.	lať, laťka
lésène, f.	svislý dek. prvek členící fasádu ⁸⁵
lierne, f.	žebro (got. klenby)
limon, m.	schodnice
linçoir, m.	pozednice
massif, m.	část kostela, která se nachází před chrámovou lodí (obsahuje věže, chr. předsíň a ochoz) ⁸⁶
mortaise, f.	dlab, výřez, drážka
nu, m.	(rovná plocha zdi)
ogive, f.	žebro
ouïe, f.	kulatý nebo oválný otvor nad pilířem mostu, sloužící pro zvýšení odtoku vody v případě povodně
outeau, m.	malý vikýř trojúhelníkovitého tvaru ⁸⁷
panneresse, f.	běhoun zdiva, položená cihla tak, že je vidět její nejdejší část ⁸⁸
parpaing, m.	tvárnice, vazák (kámen)
patio, m.	otevřený vnitřní prostor domu olemovaný sloupovím n. arkádami ⁸⁹ , patio
précinction, f.	(vl. překlad chodba spojující hlediště a východ, ve střed. ant. divadle)
radier, m.	spadiště, podklad, lože (vodní stavby)
retable, m.	retábl, retablum (část oltáře)
réseau, m.	křivkovitá výztuha, která je umístěna v horní části okna (např. chrámového) ⁹⁰
retraite, f.	druh výčlenku stěny ⁹¹
rive, f.	okraj střechy
solin, m.	vyzdívka (na střeše u komína nebo zdi)
sommier, m.	patka, patní kámen
surcroît, m.	převýšení zdi nad rovinu stropu
suspensura, f.	podlaha na pýchovačkách ohřívána hypokaustem – římská architektura ⁹²
talus, m.	násep, výkop, stěna valu

82 vlastní překlad

83 vlastní překlad

84 vlastní překlad

85 vlastní překlad

86 vlastní překlad

87 vlastní překlad

88 vlastní překlad

89 vlastní překlad

90 vlastní překlad

91 vlastní překlad

92 vlastní překlad

tegula, f.	(plochá střešní taška se zvýšeným lemem)
transenne, f.	fixní uzávěrka okenního otvoru
trompe, f.	(tromp, trompa <i>výplň</i>)
trumeau, m.	meziokenní pilíř

Příloha číslo 3.

1. substantivum + substantivum	
pont-canal, m.	most pro kanál <i>průplavní most</i>
clocher-porche, m.	westwerková zvonice
clocher-mur, m.	syn. Clocher à gâbles – štítová věž
clocher-peigne, m.	arkádová <i>hřebínková</i> zvonice
mur-pignon, m.	štítová zeď
porte-fenêtre, f.	francouzské nebo balkónové okno, balkónové dveře, francouzské dveře
tour-lanterne, f.	věž nad křížením např. křídla příčné lodi v kostele
place-parvis, f.	place-parvis située devant un monastère, parvis (předchrámí)
chevron-arbalétrier, n.	vzpěrná krokev, <i>vzpěra v dřevěném krovu</i>
panne faîtière, f.	hřebenová <i>vrcholová</i> vaznice
panne sablière, f.	okapová vaznice <i>pozednice</i>
palplanche, f.	štětovnice

2. substantivum + složené adjektivum	
basiliques paléo-chrétiennes, f.	raně křesťanská bazilika

3. Příslovce/předložka + podstatné jméno	
gargouille, f.	chrlič – <i>garg</i> (onomatopická slovtvorná jednotka vyjadřující zvuk tekoucí kapaliny, objevuje se i v jiných jazycích, hlavně v řečtině), <i>gouille</i> (tlama)
contrebutement, m	podpěra zdi, odvozenina od složeného slova contrebuter
contrevent, m	okenice, odvozenina z contreventer
contreventement, m	zavětrování, odvozenina ze slovesa contreventer a sufixu (e)ment)
contre-cœur, m.	zadní stěna krbu
contrefort, m.	opěrný/podpěrný pilíř
contrescarpe, f.	vnější násep <i>hradního příkopu</i> , složenina contre + escarpe
dans-oeuvre	uvnitř stavby- dans předložka
entretoise, f.	příčka/příčný nosník/příčník/rozpěra
hors-oeuvre, m.	přístavek <i>oddělený od hlavní budovy</i> , předložka

soubassement, m.	základy (stavby), podezdívka sous + bas (dolejšek)-ment
sous-faîtage, m./sous-faîte, m.	hřebebová vaznice- prefix
entre-colonnement, m	mezisloupový, vytvořeno podle latinského intercolumnium, z entre (pravděpodobně chápáno jako prefix) + colonne + (e)ment
contre-fruit, m.	vnitřní náběh- x fruit, m. – úkos = sklon zdiva, v Tlf není uveden, v ostatních slovech tohoto typu je contre uvedeno jako prefix

4. adverbium + substantivum

arrière-bec, m.	zád' mostního pilíře
arrière-corps, m.	zadní trakt, kompozice
arrière-voussure, f.	záklenek, composé de arrière a voussure
arrière-linteau, m.	neuveden, zadní část zdvojeného překladu, není v tlf
avant-corps, m.	vystupující trakt, v tlf derivace, avant – prefix x arrière-corps
avant-bec, m.	záhlaví mostního pilíře, odvozenina, prefix avant + bec

5. sloveso + substantivum

abat-sons, m.	zvoniceová žaluzie
garde-corps, m.	zábradlí

6. sloveso + sloveso

chantepleure, f.	odvodňovací otvor ve zdi
------------------	--------------------------

7. substantivum + předložka + substantivum

bâtiment en appentis, m.	stavba s pultovou střechou <i>samostatná nebo střešní nástavba</i>
arc de décharge, m.	odlehčující oblouk
voûte d'arêtes, f	hřebínková klenba, křížová klenba
banc d'oeuvre, m.	čestná lavice pro členy farního úřadu
barre d'appui, f	opěrná tyč např. u schodišťového zábradlí n. u okenního zábradlí
trou de boulin, m.	lešenářské otvory
canal de navigation, m.	plavební kanál, průplav
tour à bec, f.	klínová věž <i>s břitem</i>
tore à bec, m	obloun hrotitého profilu
bois-de-brin, m	trámové dříví
bois-de-sciage, m	řezivo

chaîne d'angle, f	rohová vazba zdiva
chapelle d'axe, f	osová kaple
chapelle des fonts, f.	kaple, v níž je umístěna křtitelnice, ale ne všechny mají oltář
chapelle des morts, f.	hřbitovní (pohřební) kaple
chemin de ronde, m	hradní ochoz, hradební ochoz
cul-de-four, m	poloviční bání/kupole
cul-de-lampe, m	ozdobná konzola/ozdobný krakorec
culée de pont, f.	příbřežní pilíř mostu
égout de toit, f.	střešní okap
tours en éperon, pl.	hradní věže mající tvar přidi lodi
épi de faîtage, m.	křížová kytka
conseil de fabrique, m.	zádušní rada
galerie d'apparat, f	representační galerie
galerie des Rois, f.	královská galerie
chambre de herse, f.	prostor nad hradní bránou, kde byly umístěny zdvihací dveře
traverse d'imposte, f.	příčle <i>okenního rámu</i>
jambe de force, f.	vzpěra, podpěra = součást krovu
joint de lit, m.	horizontální <i>vodorovná</i> ložná spára
lanterne des morts, f.	pomník mrtvým
lit de pose, m.	ložná plocha kvádrů dolní
lit d'attente, m.	ložná plocha kvádrů horní
trous de louve, f.	otvory v ocelovém klínu, který je součástí krepny
maître-d'oeuvre, m.	stavitel
maître-d'ouvrage, m.	investor
pierres d'attente	zazubení zdiva
corps de moulure, m.	tvary průřezu lišty
mur-de-refend, m.	dělicí zeď nosná <i>i vnitřní</i> , střední zeď, zeď vnitřní nebo dělicí
mur sous-appui, m.	stěna nacházející se pod okenním parapetem
œil-de-bœuf, m.	volské oko <i>oválné okno</i>
œil-de-pont, m.	kulatý nebo oválný otvor nad pilířem mostu, sloužící pro zvýšení odtoku
voûte d'ogive, f.	(<i>voûte en ogive</i> – gotická klenba, křížová klenba na žebrech <i>žebrová, gotická</i>), křížová klenba vyklenutá do nosných žebrových, křížová klenba vyztužená žebry, žebrová klenba křížová
pan-de-bois, m.	dřevěná nosná konstrukce, kostra hrázděné stěny
pan-de-fer, m.	kovová nosná konstrukce
pas-d'âne, m.	rampové schodiště

toit en pavillon, m.	stanová střecha
pierre de taille, f.	tesaný kámen, kvádr
pignon à redents, m.	stupňovitý <i>stupňový</i> štít
place d'armes, f.	voj. shromaždiště
quartier de voûte, m.	součást klenby ohraničena tzv. žebry
queue d'aronde, f.	rybina <i>druh spoje</i>
rampe d'appui, f.	opěrné schodišťové zábradlí
rampe sur rampe, f.	patrové schodiště bez zrcadla <i>escalier rempe sur rempe sans jour central</i>
taille au ravalement, f.	velikost zdi po nahození omítky
solin d'appareil, m.	prostor mezi trámy n. taškami opatřen vazbou zdiva
comble à surcroît, m.	střešní navýšení
tas-de-charge, m.	patka
couverture en terrasse, f.	synonymum <i>toit en terrasse</i> – terasovitě ustupující střecha
trait de Jupiter, m.	překlátování na úkos
croisée du transept, f.	křížení podélné lodi s příčnou
croisée d'ogive, f.	křížení diagonálních žebor
porte de ville, f.	městská brána
plafonds à caissons, m.	kazetový <i>kazetovaný</i> strop
plafonds à la française, m.	strop francouzského stylu
comble à la Mansart, m.	mansardová střecha
beffroi de commune, m.	strážní věž obsahující zvony obce/osady

8. adjektivum + substantivum	
bas-côté, m	postranní loď kostelní
basse-cour, f.	součást hradu obsahující přístavky, dvůr pro drůbež
plate-bande, f.	pásek <i>spojuvací článek</i> , rovné nebo zděné nadpraží
grand appareil, m.	vazba zdiva obsahující velké tvárnice, kamenné bloky, <i>gros appareil</i> – <i>haklíková/kopáková vazba</i> – pravděpodobně synonymum
moyen appareil, m.	vazba zdiva obsahující kamenné bloky, popř. cihly střední velikosti
petit appareil, m.	kvádríková vazba
faux-appareil, m.	falešná vazba zdiva <i>namalovaná nebo vyrytá vazba zdiva na omítce</i>
grandes-arcades, f.	velká arkáda
sainte-Chapelle, f.	kaple s ostatky svatých
claire-voie, f.	okna nad postranními loděmi gotického chrámu
fausse-braie, f.	falešné vysunuté opevnění, prostor mezi hlavní

	hradbou a vysunutým opevněním
faux-entrait, m.	falešný nosný trám
mi -bois, m	spoj přeplátování dřevěných částí na polovinu tloušťky
petit-bois, m.	dřevěná okenní příčka
petit-fer, m.	železná okenní příčka
plain-pied, m.	byt se všemi místnostmi na témž podlaží
maître-autel, m.	hlavní oltář
demi-lune, f.	půlkruhová bašta
tiers-point, m.	<i>arc brisé en tiers point</i> , m. – 1) normální gotický oblouk 2) gotický (hrotitý) oblouk normální rovnostranný
plafond, m.	strop

9. substantivum + adjektivum	
église abbatiale, f.	opatský kostel
logis abbatial, m.	fara
arc-boutant, m	opěrný oblouk
arcature aveugle, f.	slepá arkatura
bandes lombardes, f	lizéna
basiliques mineures, f.	všechny ostatní baziliky kromě papežských bazilik
basiliques majeures, f.	velká papežská bazilika
chaîne horizontale, f.	horizontální vazba zdiva
chaîne verticale, f.	vertikální vazba zdiva
chapelle latérale, f.	boční kaple, <i>kaple v boční lodi</i>
chapelles rayonnantes, f.	radikální kaple
chapelles échelonnées, f	(kaple odstupňované hloubky, která bývá nejčastěji připojena k východní části křídla příčné lodi kostela
chapelle castrale, f.	hradní kaple
chapelle seigneuriale, f.	zámecká kaple
chapelle funéraire, f.	hrobová <i>hrobní</i> , <i>náhrobní</i> kaple, kaple zemřelých
chevet-plat, m.	záhlaví hlavního oltáře kostela bez apsidy
colonne isolée, f.	izolovaný <i>samostatný</i> , <i>samostatně stojící</i> sloup, volný <i>volně stojící</i> sloup
colonne adossée, f.	představený <i>přístěnný</i> , <i>přízdní</i> sloup
colonne engagée, f.	sloup zapuštěný do zdi
église paroissiale, f.	farní kostel
église cathédrale, f	katedrální kostel
église collégiale, f.	kolegiátní kostel
église conventuelle, f.	konventní kostel

église-halle, f.	halový kostel
église fortifié, f.	opevněný kostel
entrait engoulé, m.	vazník se záhlavím zdobeným zvířecí tlamou
entrait retroussé, m.	vazník, na kterém jsou umístěny vzpěry
éperon barré, m.	vybíhající část opevnění přerušena příkopem <i>skalní</i>
fenêtre-haute, f.	bazilikální okno, katedrálové okno, vysoké katedrálové okno
fonts baptismaux, m.	křtitelnice
gouttière pendante, f.	hákový žlab <i>podokapní, podřímsový</i>
gouttière havraise, f.	nástřešní žlab
gouttière nantaise, f.	nástřešní žlab, synonymum <i>Gouttière havrane</i>
joint plein, m.	plná spára
joint creux, m.	zapuštěná spára
joint rubané, m.	mírně vystouplá spára s dokonale vykalibrovaným tvarem
joint saillant, m.	plasticky zdůrazněná spára
mur gouttereau, m.	okapová <i>okapní</i> zeď
mur porteur, m.	nosná zeď
porte piétonne, f.	porte pour piétons, porte piétonnière – brána pro pěší
porte cochère, f.	vrata průjezdu
porte charretière, f.	brána vjezdu do dvora, průjezdní brána <i>do statku</i> , vjezdová vrata do statku
porte dérobée, f.	dveře zakryté dekorem např. dřevěným obložením n. tapisérií
panne intermédiaire, f.	střední vaznice <i>krovu</i>
quartier cathédral, m.	prostranství v blízkosti katedrály
salle capitulaire, f.	kapitulní sál
pierres-sèches, f.	kámen kladený <i>pokládáný, spojovaný</i> na sucho
pignon-couvert, m.	krytý štít
pignon découvert, m.	štít bez ramen, <i>čtvercový štít nepřekrytý</i>
pilier cantonné, m.	pilíř krytý z boku vloženými sloupy
pilier fasciculé, m.	obestavěný pilíř
place-forte, f.	pevnost
joints montants, m.	styčná spára kolmá/kolmá ložná spára
pan-coupé, m.	zkosená hrana
château-fort, m.	hrad
main-courante, f.	<i>schodiškové</i> madlo, opěradlo
chien-assis, m.	vikýř s pultovou stříškou skloněnou ke střešní rovině
bras sud	jižní rameno transeptu
bras nord	severní rameno transeptu

étage-attique, m.	atikové patro
piédroit, m.	stojka, opěra, pilíř
10. substantiva tvořená z více slov	
joint tiré au fer, m.	český př. neuveden, synonymum <i>Joint tiré à la pointe</i>
joint tiré à la pointe, m.	spára naznačená rytím
plafonds à solives apparentes, m.	<i>plancher à solives apparantes</i> , strop s viditelnými stropnicemi
chevrons-formants-fermes, m.	vazba střechy, ve které je plná vazba krovu tvořena ze vzpěrných krokví
tour ouverte à la gorge, f.	otevřená věž bastionu
porte à pilier central, f.	dvoukřídlová vrata/dveře rozdělena uprostřed
plafonds tant-plein-que-vide, m.	<i>tant plein que vide</i> (prázdný, holý - tak plný jako prázdný/holý)
église à file de coupoles, f.	kupolový kostel

Příloha číslo 4.

Složená adjektiva číslovka + adjektivum	
quadripartite, adj	<i>voûte quadripartite</i> – čtyřdílná klenba
sexpartite, adj.	<i>voûte sexpartite</i> šestdílná klenba

Příloha číslo 5.

Ostatní	
de plain-pied, loc	na stejné úrovni
sous-oeuvre, adv.	základy

